

Velferdsdiskriminering?

*En kvantitativ studie av ikke-vestlige innvandreres
tilbøyelighet til å søke om uførepensjon – og om hvorfor de
oftere får avslag.*

Anders Mølster Galaasen

Masteroppgave ved Institutt for sosiologi og
samfunnsgeografi, Det Samfunnsvitenskapelige Fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

[17.oktober 2011]

Velferdsdiskriminering?

En kvantitativ studie av ikke-vestlige innvandreres tilbøyelighet til å søke om uførepensjon – og om hvorfor de oftere får avslag.

© Anders Mølster Galaasen

2011

Velferdsdiskriminering?

Anders Mølster Galaasen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Copycat, Lysaker i Oslo

Forord

En rekke personer har bidratt til at denne oppgaven omsider ser dagens lys. Først vil jeg få takke min hovedveileder Idunn Brekke, for konstruktive innspill og en egen evne til å gi meg troen på at prosjektet hadde livets rett. Takk også til biveileder Knut Halvorsen for nyttige innspill underveis, og kanskje særlig for å pushe meg til å ta det teoretiske arbeidet på alvor.

Videre vil jeg rette en stor takk til seksjon for sosialmedisin, Universitetet i Oslo, hvor jeg har vært så heldig å ha fast kontorplass under store deler av arbeidet med oppgaven. Særlig takk til min kollega Bjørgulf Claussen som jeg har jobbet for i deler av denne perioden og som alltid har vært interessant samtalepartner og en virkelig mentor på feltet trygdeforskning. Claussen har også bidratt med bearbeiding av deler av dataene oppgaven benytter. Takk også til de øvrige på seksjonen for hyggelig samkvem og mange interessante faglige diskusjoner.

Takk til Jon Rogstad for å ha vært fødselshjelper for prosjektet, takk til Morten Ariansen og Torkild Hovde Lyngstad for bistand med SPSS-problemer. Takk til Are Skeie Hermansen og Patrick Lie Andersen for storsinnet bruk av sin dyrebare forskningstid på å lytte til mine forvirrede tanker. Takk til Aksel Hatland, Asbjørn Kjønstad, Anne Berit Djuve, Runar Narvland, Gunn Elisabeth Birkelund, Per Arne Tufte og Gunnar Aakvaag for konstruktive innspill.

Takk også til familie og venner for å ha vist tålmodighet – og en passe dose *u*-tålmodighet – i det som utvilsomt har blitt en litt lengre reise enn planlagt. Herunder en særlig takk til min bror Sigurd for en rekke hjelpsomme samtaler om metode og statistikk, og til pappa, Terje Mølster for å tre inn som en særdeles oppofrende ekstra veileder på tampen av skriveprosessen.

Og sist, men ikke minst, takk til Hanne for å ha ført meg inn på den veien som ledet fram til denne oppgaven og for å ha vært en snill og tålmodig kjæreste og samboer i gjennom hele prosessen.

Takk!

Anders Mølster Galaasen

Oslo, 17.oktober 2011

Sammendrag

Denne oppgaven reiser en politisk høyaktuell problemstilling knyttet til forholdet mellom innvandring og den norske velferdsstaten: Hvilken betydning har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn for tilbøyeligheten til å søke om uførepensjon – og for utfallet av slike søknader? Ved hjelp av kvantitativ metode (logistisk regresjon) undersøkes spørsmålene om henholdsvis søknadstilbøyelighet og avslagssannsynlighet hver for seg, med en tidsavgrensning til perioden 1998-2004. Tidligere forskning har indikert at ikke-vestlige innvandrere både har en høyere søknadstilbøyelighet og en høyere avslagssannsynlighet, men ingen har sett nærmere på de to spørsmålene i kombinasjon.

Jeg finner som ventet at ikke-vestlige innvandrere i Norge hadde en høyere tilbøyelighet til å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004 sammenliknet med den øvrige befolkning – dette til tross for at innvandrerne i snitt er noe yngre. Videre finner jeg at ikke-vestlige innvandrere også har en markant høyere sannsynlighet for å få avslag. Oppgaven forsøker så å finne frem til forklaringer på begge disse forskjellene mellom innvandrere og den øvrige befolkning, samt å se de to analysene i sammenheng.

En viktig forklaring på begge de nevnte forskjellene synes å være knyttet til innvandrernes arbeidsmarkedssituasjon, bredt forstått. Både næringstilknytning, utdanning og personlig økonomi er faktorer som trekker innvandrernes søknadstilbøyelighet opp. Når det gjelder avslagssannsynligheten, finner jeg at alder og bosted er to grunnleggende faktorer som bidrar til å skape den observerte forskjellen. I tillegg finner jeg at forutgående marginalisering på arbeidsmarkedet har en negativ innvirkning på søknadsutfall, samt at søkere med kort botid og høy ankomstaldre også stiller forholdsvis svakt. I alle disse funnene ligger flere mulige fortolkninger.

I tråd med et mye brukt skille innen skandinavisk trygdeforskning, diskuteres det om de ulike delfunnene best kan forstås i lys av den såkalte utstøtingsmodellen eller dens antitese, attraksjonsmodellen. Mange av disse drøftingene munner i en erkjennelse av at utstøting og attraksjon ofte bedre kan forstås som to sider av samme sak.

Et underliggende spørsmål i oppgaven er om, og i hvilken grad, det kan forekomme en form for diskriminering av ikke-vestlige innvandrere til tross for velferdsstatens lovnader om likebehandling. Analysen gir ikke klare holdepunkter for å slå fast at så er tilfelle, men enkelte indikasjoner trekker i retning av at en viss diskriminerende praksis kan tenkes å eksistere også i denne delen av det norske samfunn. Likevel er nok de ovennevnte forklaringer viktigere alt i alt.

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål	2
1.2 Sosiologisk og samfunnsmessig relevans	3
1.3 Avgrensning og begrepsavklaring	5
1.4 Nyere innvandring til Norge	7
1.5 Folketrygdens uførepensjon	8
1.5.1 Formål og inngangsvilkår	8
1.5.2 Sykdomsbegrep, saksbehandling og skjønn	9
1.5.3 Nærmere om innvandrere og søkere som ikke har jobbet	11
1.6 Oppgavens videre oppbygging	13
2. Teori og tidligere forskning	15
2.1 Teori om årsaker til uførepensjonering	16
2.1.1 Attraksjonsmodellen	16
2.1.2 Utstøtingsmodellen	20
2.1.3 Marginalisering	24
2.2 Innvanderne i velferdsstaten	26
2.2.1 Arbeidsmarkedet	26
2.2.2 Helse	27
2.2.3 Trygd og sosialhjelp	29
2.2.4 Holdninger til innvandrere og diskriminering	32
2.3 Studier av avslag på søknad om uførepensjon	34
2.4 Oppsummering og utledning av hypoteser	35
2.4.1 Søknadstilbøyelighet	35
2.4.2 Avslagssannsynlighet	39
3. Data og metode	45
3.1 Data og utvalg	45
3.1.1 Avhengige variabler	46
3.1.2 Uavhengige variabler	47
3.1.3 Utvalg	54
3.2 Metode og analysestruktur	55
3.2.1 Binomisk logistisk regresjon	56
3.2.2 Samspill og kurvelinearitet	58
3.2.3 Statistisk usikkerhet og modelltilpasning	59
3.2.4 Analysestruktur	59
3.2.5 Forklaring og kausalitet	60
3.2.6 Validitet	61
4. Deskriptiv statistikk	63

4.1	Risikobefolkningen	63
4.2	Søkerpopulasjonen	66
5.	Empiriske resultater	69
5.1	Søknadstilbøyelighet	69
5.1.1	Betydningen av alder og bosted	70
5.1.2	Betydningen av utdanning og næring	74
5.1.3	Betydningen av personlig økonomi og antall barn	78
5.1.4	Oppsummering	81
5.2	Avslagssannsynlighet	83
5.2.1	Betydningen av alder, bosted og diagnose	83
5.2.2	Betydningen av marginalisering på arbeidsmarkedet	88
5.2.3	Betydningen av humankapital og "søkerkompetanse"	90
5.2.4	Oppsummering	93
6.	Diskusjon	95
6.1	Hva forklarer innvandrernes høyere søknadstilbøyelighet?	95
6.1.1	Forhold i arbeidsmarkedet	96
6.1.2	Økonomisk rasjonalitet	98
6.1.3	Helse	100
6.1.4	Holdninger	101
6.1.5	Oppsummering og konklusjon	102
6.2	Hva forklarer innvandrernes høyere avslagssannsynlighet?	104
6.2.1	Grunnleggende faktorer knyttet til uførepensjonering	104
6.2.2	Marginalisert – og derfor avslått?	105
6.2.3	Lav "søkerkompetanse"?	108
6.2.4	Velferdsdiskriminering?	110
6.2.5	Oppsummering og konklusjon	111
7.	Avslutning	113
7.1.1	Rekapitulering av oppgavens funn og innsikter	113
7.1.2	Implikasjoner og innspill til videre forskning	115
	Litteraturliste	116
	Appendiks	134

Figur- og tabelloversikt

Figur 1.1: Andel innvandrere og ikke-vestlige innvandrere i prosent av befolkningen, 1970-2010....7	
Tabell 3.1: Utvalg for søknadsanalysen, fordelt etter innvandrerstatus og kjønn. 54	
Tabell 3.2: Utvalg for avslagsanalysen, fordelt etter innvandrerstatus og kjønn. 55	
Tabell 4.1: Søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus og kjønn. 63	
Tabell 4.2: Risikobefolkningen: Alder, botid og ankomstalder etter innvandrerstatus og kjønn. 64	
Tabell 4.3: Risikobefolkningen: Utdanningsnivå og næringsgruppe, etter innvandrerstatus og kjønn.65	
Tabell 4.4: Risikobefolkningen: Personlig økonomisk situasjon, antall barn og bosted etter innvandrerstatus og kjønn..... 66	
Tabell 4.7: Utfall på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus og kjønn66	
Tabell 4.8: Søkerpopulasjonen: Alder, botid og ankomstalder etter innvandrerstatus og kjønn. 67	
Tabell 4.9: Frekvensfordelinger (i prosent) på variablene utdanningsnivå, arbeidsdeltakelse, deltidsarbeid, sosialhjelpsmottak og bosted..... 67	
Tabell 4.10: Søkerpopulasjonen: Diagnosegruppe etter innvandrerstatus og kjønn. 68	
Tabell 5.1: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus. 70	
Tabell 5.2: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, alder, botid, ankomstalder og bosted. 71	
Figur 5.1: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter alder i 1998, innvandrerstatus og kjønn. Oslo. 72	
Figur 5.2: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter alder i 1998, innvandrerstatus og kjønn. ”Resten av landet”. 73	
Tabell 5.3: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, alder, botid, ankomstalder, bosted, utdanningsnivå, næringsgruppe, personlig økonomi og antall barn. 75	
Figur 5.3: Sannsynlighet for søknad om uførepensjon etter næring. Den øvrige befolkning..... 76	
Figur 5.4: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon etter utdanningsnivå. Menn og kvinner. 77	
Figur 5.5: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, kjønn og alder.....79	
Figur 5.6: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter antall hjemmeboende barn (under 18 år) i 1998. 80	
Tabell 5.4: Oppsummering av funn i analysene av søknadstilbøyelighet. 81	
Tabell 6.1: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus og vedtaksår. 83	

Tabell 6.2: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, vedtaksår, alder, bosted og diagnose.	84
Figur 6.1: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon, etter alder, innvandrerstatus og kjønn.	85
Figur 6.2: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon, etter innvandrerstatus og diagnose. Menn.	87
Figur 6.3: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon, etter innvandrerstatus og diagnose. Kvinner.	87
Tabell 6.3: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, vedtaksår, alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanningsnivå, botid og ankomstaldet. ^{a)}	89
Figur 6.4: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon i 2002 etter utdanningsnivå....	91
Figur 6.5: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon i 2002, etter alder. Beregnet for søkere bosatt i Oslo, med ”andre, stort sett veldefinerte diagnoser”, videregående utdanning, høy arbeidsdeltakelse og ingen sosialhjelp forut for søknad. ^{a)}	92
Tabell 6.4: Oppsummering av funn i analysene av avslagssannsynlighet.	93
Tabell 5.3b: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, alder, botid, ankomstaldet, bosted, utdanningsnivå og næringsgruppe.	137
Tabell 6.2b: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, vedtaksår, alder, bosted og diagnose. (Vedtaksår inkludert)	140
Tabell 6.3b Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, vedtaksår, alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanningsnivå, botid og ankomstaldet.	141
Tabell 6.3b: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, vedtaksår, alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanningsnivå, botid og ankomstaldet.	142

1. Innledning

”Vi spurte etter arbeid, men det var mennesker som kom” (Frisch 1976: 376).

Det går en rød tråd i norsk sosialpolitisk historie, som strekker seg fra tidlig middelalder og like frem til i dag. Vi kan kalle den for velferdsstatens *avgrensingsproblem* (Midré 1990), selv om problemstillingen altså er langt eldre enn velferdsstaten selv. Det dreier seg, lett spissformulert, om å skille mellom ”verdige” og ”uverdige” trengende. Eller, i en mindre verdiladet språkdrakt, å avgjøre spørsmålet om hvem som skal omfattes av offentlige ytelser som ikke kan gjelde for alle (Midré 1990: 13).

I den moderne, norske velferdsstaten er avgrensingsproblemet institusjonalisert og håndhevet i tråd med byråkratiske prinsipper. Et vell av reguleringer, forskrifter og rundskriv er utarbeidet med sikte på å ivareta to til dels motstridende interesser. På den ene side, den enkelte borgers behov for beskyttelse og hjelp i vanskelige livssituasjoner. På den annen side, velferdsstatens behov for å beskytte seg selv mot voksende etterspørsel. I denne jungelen av menneskelige hensyn og juridiske detaljbestemmelser, står ideen om *likebehandling høyt* (Hvinden 1994; Hatland 1995: 12), en idé som dog kan være vanskelig å etterleve i praksis.

Det norske velferdssystemet er lenge blitt hevdet å stå under press fra flere kanter (Kuhnle m.fl. 2001; Brochmann & Hagelund 2010). En av de mest aktuelle utfordringene gjelder økt globalisering, med de følger dette har for nasjonalstatene. Når mennesker krysser landegrensener, tar de gjerne med seg sitt behov for beskyttelse mot vanskelige livssituasjoner. Både innvandring og utvandring stiller derfor velferdsstaten overfor nye problemstillinger, hvor behovet for

avgrensning blir særlig påtakelig (Brochmann & Hagelund 2010: 16). Denne oppgaven går inn på et særlig betent spørsmål i så henseende, nemlig *ikke-vestlige innvandreres forsøk på å tilegne seg uførepensjon i Norge*.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Utgangspunktet for oppgavens problemstilling skriver seg tilbake til en studie av hvem som fikk avslag på søknad om uførepensjon i 1993 og hvordan det gikk med dem i årene som fulgte (Galaasen m.fl. 2009). I dette materialet fant vi, blant annet, store forskjeller i avslagsprosent mellom ikke-vestlige innvandrere og søkere fra den øvrige befolkning. Innvandrersøkerne ble langt oftere avslått. Etter mitt syn var dette meget interessant, og åpnet for nye spørsmål: Gjaldt de observerte forskjellene også for andre år? Hvis ja, hva lå bak? Kunne forskjellene være et utslag av urimelig forskjellsbehandling, eller fantes andre, mer legitime forklaringer? Disse spørsmålene krevde en bredere tilnærming enn den aktuelle studien ga rom for. Jeg bestemte meg for å forfølge tematikken videre i min masteroppgave.

Da et omfattende kvantitativt datamateriale allerede stod til min disposisjon, var det naturlig å gjøre bruk av dette. Jeg vil presentere dataene nærmere i kapittel 3, hvor jeg også gjør rede for beslutningen om å benytte kvantitativ metode.

I arbeidet med å definere problemstillingen ble det etter hvert klart for meg at jeg ville rette oppmerksomheten mot to nært beslektede spørsmål. Det ene gjelder tilbøyelighet til å *søke* om uførepensjon, mens det andre gjelder sannsynlighet for avslag. Den overordnede problemstillingen ble dermed formulert som følger: **Hvilken betydning har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn for tilbøyelighet til å søke om uførepensjon i Norge og for utfallet av slike søknader?**

Problemstillingen vil analytisk bli behandlet som to separate forskningsspørsmål:

- 1) Hvilken betydning har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn for tilbøyeligheten til å søke om uførepensjon i Norge i perioden 1998 – 2004?
- 2) Hvilken betydning har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn for sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998 – 2004?

Forsknings spørsmål 1) meldte seg som et naturlig utgangspunkt, ettersom spørsmålet om *søknadsutfall* både teoretisk og i praksis er nært knyttet til spørsmålet om *søknadstilbøyelighet* (Kornstad & Skjerpen 2010). Med *søknadstilbøyelighet* sikter jeg her ganske enkelt til andel søkere i en gruppe.¹ Sammenhengen mellom *søknadstilbøyelighet* og *søknadsutfall* er nokså kompleks, noe jeg vil komme nærmere inn på i metodekapitlet. Her holder det å slå fast at det ikke er noen automatikk i at høy *søknadstilbøyelighet* ledsages av høy avslagssannsynlighet.

Forsknings spørsmål 2) var altså det som trigget min nysgjerrighet i utgangspunktet. Her er ambisjonen ikke bare å bringe på det rene hvorvidt indikasjonene fra den tidligere studien (Galaasen m.fl. 2009) kan generaliseres over tid, men også å belyse hvilke mekanismer som i så fall kan tenkes å ligge bak denne empiriske observasjonen. For å få til det, var det nødvendig å gå veien om spørsmålet om *søknadstilbøyelighet*. Ambisjonen er at den ene analysen kan bidra til å kaste lys over den andre.

1.2 Sosiologisk og samfunnsmessig relevans

Studier av velferdsstaten og dens anordninger har vært et kjernetema i norsk sosiologi gjennom mange tiår. Særlig innen den sosiologiske oppdragsforskningen har tilfanget av velferdsstatlige problemstillinger vært jevnt over høyt. Forskning på velferdsstatens funksjoner, dens brukere og endringsprosesser har uansett ikke vært mangelvare i faget (NFR 2010).

Hvis vi definerer *trygdeforskning* som et eget område innenfor velferdsstatsforskningen, kan vi slå fast at sosiologer har bidratt aktivt også her. Samtidig er trygdeforskningen i Norge en utpreget tverrfaglig arena, hvor både samfunnsøkonomer, statsvitere, jurister og medisinere har et betydelig ”eierskap” i dagsordenen. Økonomene står i en særstilling, ettersom studiet av trygdesystemet har en åpenbar økonomisk dimensjon, som til tider kan komme til å skygge for andre vesentlige sider ved et slikt system. Den norske folketrygden var, da den kom, en storstilt sosialpolitisk oppgradering som handlet om å sikre borgerens sosiale rettigheter og på den måte fullbyrde deres *medborgerskap* – for å låne et sentralt begrep fra velferdsstatstenkeren T.H. Marshall (1950). Offentlige trygdeordninger representerer en plattform for folks mulighet til å leve et verdig liv, uavhengig av hvem man er og hvor man kommer fra. I en tid da velferdsstaten

---

¹ Alternativt kunne begrepet ”søknadstilbøyelighet” blitt brukt, men for å unngå en altfor ensformig språkbruk valgte jeg ”søknadstilbøyelighet”, ettersom begrepet ”avslagssannsynlighet” også står sentralt i oppgaven.

gjernes fremstilles som en eneste stor utgiftspost, er det viktig å opprettholde et faglig engasjement rundt denne grunnleggende dimensjonen. Her har sosiologien etter mitt syn en viktig rolle å spille.

Uførepensjonen er blant Folketrygdens dyreste, og derav mest omdiskuterte og omforskede trygdeordninger. Helt siden ordningen så dagens lys i 1961, har *utgiftsvekst* vært et overordnet tema for forskning (Elstad 2010: 192). Mye av denne forskningen har dreid seg om å avdekke *risikofaktorer* for å komme i behov for trygd – ikke ulikt hvordan man i epidemiologien leter etter risikofaktorer for å utvikle ulike sykdommer. Bruken av uførepensjon er da også i økende grad blitt fremstilt nettopp som en slags epidemi som har rammet det norske samfunnet, med stadig økt antall uførepensjonister de siste tiårene (Hustad 2007; CIVITA 2010; Røe Isaksen 2011).²

Det er et overordnet mål for velferdspolitikken at flest mulig er økonomisk selvhjulpne lengst mulig. Denne såkalte *arbeidslinja* har lenge hatt bred oppslutning i Norge (Hatland 1994: 94; NOU 2000: 27; Wergeland 2009) – noe som blant annet har gitt seg utslag i bestrebelser på å stramme inn kriteriene for å oppnå varig uførepensjon. Min problemstilling retter seg mot en del av den norske virkelighet hvor det pågår en serie av små dragkamper mellom arbeidslinja og den enkelte borger. En søknad om uførepensjon kan ses som en anmodning om å fritas fra arbeidslinjas krav. Samtidig er nettopp arbeidslinja formodentlig et viktig motiv bak de fleste avslag på slike søknader.

Et underliggende spørsmål i denne oppgaven er om velferdsstaten lever opp til sine lovnader om likebehandling, eller om det snarere kan forekomme en form for diskriminering på velferdens område. Å undersøke mulig forskjellsbehandling av tentativt svakere grupper er en øvelse som har lange tradisjoner i norsk sosiologi. Det er fra før av sannsynliggjort at diskriminering av ikke-vestlige innvandrere finner sted på flere sentrale samfunnsområder (Berg 1992; Djuve & Hagen 1995; Rogstad 2001b; Danielsen 2005: 12-27). Samtidig er det få som har sett på diskriminering i tilknytning til offentlig velferd. En av årsakene til dette kan være at tilgangen til velferd i Norge er blitt oppfattet som nærmest grenseløs. Dette i tråd med en idé om at den norske velferdsstaten er både ”snillistisk” og altfor stor (Wikan 1995; NHO 2011). Det bilde som dominerer i offentligheten er dessuten snarere at innvandrere ”overforbruker” offentlige trygder. Nylig la et regjeringsutnevnt utvalg frem en bekymringsmelding om velferdsstatens bærekraft i en virkelighet preget av økt migrasjon (NOU 2011: 7). Et hovedbudskap var her at ikke-vestlig innvandring

---

² Jeg deler ikke nødvendigvis denne oppfatningen, men vurderer den som ganske fremtredende i den norske debatten om veksten i antall uføretrygdede. Denne debatten er veldig politisert, med en tendens til at høyresiden er svært kritisk til utviklingen, mens venstresiden i større grad fremstår som forsvarere av dagens ordninger. Denne politiske skillelinjen kan også speiles i de teoretiske perspektivene jeg presenterer i kapittel 2.

medfører en problematisk utgiftspost på velferdsbudsjettene, som på sikt kan true selve grunnlaget for velferdsstaten. I denne oppgaven ønsker jeg å pirke litt borti denne dominerende diskursen, ved å reise det kontraintuitive spørsmålet om en form for *velferdsdiskriminering* av ikke-vestlige innvandrere kan tenkes å finne sted. På denne måten bidrar oppgaven også med nye perspektiver i den pågående debatten om integrering og likestilling i det flerkulturelle Norge.

1.3 Avgrensning og begrepsavklaring

Som ”innvandrere” regnes i denne oppgaven personer født utenfor Norge av to utenlandskfødte foreldre – tradisjonelt omtalt som *førstegenerasjons innvandrere*. Norskfødte personer med innvandrerforeldre (tradisjonelt kalt *andregenerasjons innvandrere*) er holdt utenfor analysen, da det viste seg å være for få av disse i populasjonen som var nådd en alder der søknad om uførepensjon begynner å bli tilstrekkelig utbredt.³

I 2008 innførte SSB en ny standard for gruppering av personer med innvandrerbakgrunn (SSB 2008). En av de viktigste endringene var at begrepsparet *vestlig/ikke-vestlig* ble forlatt til fordel for å kun oppgi eksplisitte verdensregioner. Begrunnelsen var blant annet at ”ikke-vestlig” kan oppleves som en negativ merkelapp, samt at viktige historiske utviklingstrekk har visket ut skillet mellom ”vesten” og ”resten” (Høydahl 2008).

Jeg har tross disse endringene valgt å holde fast ved kategoriene ”vestlig” og ”ikke-vestlig” i denne oppgaven. Årsaken er at jeg ikke har funnet noen gode alternativer på samme abstraksjonsnivå. Går man over til å bruke verdensregioner, øker antall kategorier betydelig, noe som ikke var ønskelig. Det ble nemlig tidlig klart at det tydeligste skillet i materialet gikk mellom nettopp ikke-vestlige innvandrere og resten av befolkningen. Forskjeller mellom ulike grupper av ikke-vestlige innvandrere finnes selvsagt også, men er i det store bildet mindre fremtredende enn forskjellene mellom ikke-vestlige og resten.

Som ”ikke-vestlig innvandrere” regnes da, i tråd med den tidligere standarden til SSB, innvandrere fra følgende verdensregioner: Asia (med Tyrkia), Afrika, Sør- og Mellom-Amerika, samt Øst-Europa. Innvandrere fra land som ikke faller inn under de nevnte regioner, er samlet i kategorien ”vestlige innvandrere”, mens den siste kategorien på variabelen *innvandrerbakgrunn* befolkes av

---

³ Uførepensjon kan riktignok innvilges fra 18 års alder, men tallmessig er de unge uførepensjonistene en høyst marginal gruppe. Innledende analyser viste at det var svært få ”andregenerasjons innvandrere” blant søkerne.

personer som er født i Norge eller utlandet, av en eller to norskfødte foreldre – i tråd med SSBs definisjon av ”den øvrige befolkning” (SSB 2008).⁴

NAV-reformen

Siden om lag 2004 har det skjedd store endringer i det norske velferdssystemet, som følge av NAV-reformen. Tjenester fra tre tidligere etater (trygd, arbeid og sosial), er blitt samlet under én paraply, kalt arbeids- og velferdsetaten (NAV). Også på uføreområdet er det kommet enkelte vesentlige endringer. Verken NAV-reformen eller de nyeste endringene på uføreområdet får imidlertid noen praktisk betydning i denne oppgaven, ettersom mine data kun strekker seg til og med 2004. Selv om mye har skjedd siden 2004, er spørsmålene denne oppgaven tar opp minst like aktuelle i dag. Imidlertid utgjør den nevnte tidsavgrænsningen naturligvis et forbehold med tanke på generalisering i tid.

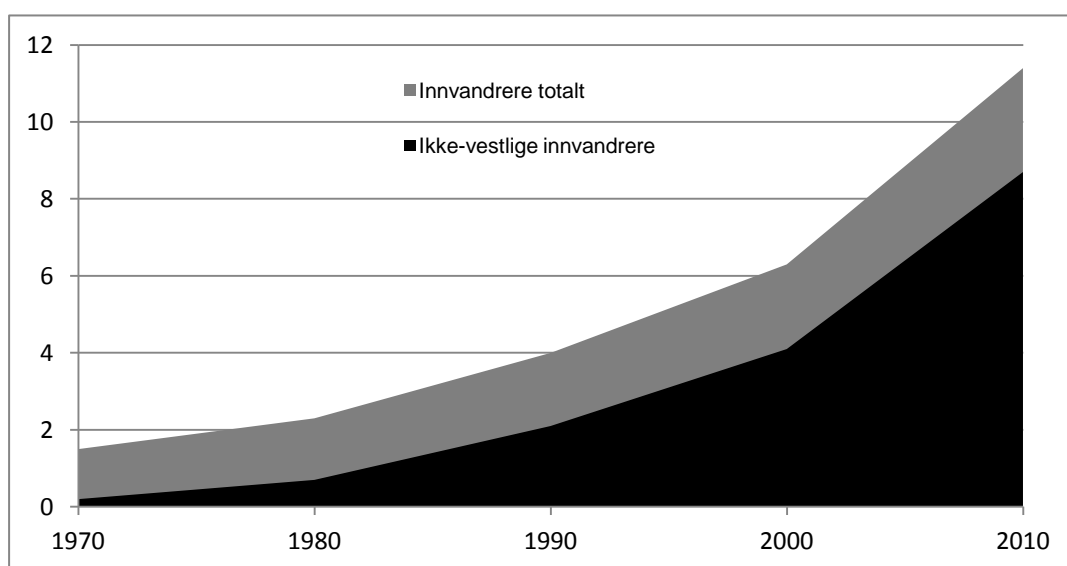
---

⁴ I den videre teksten vil jeg stedvis benytte kortversjonen ”innvandrere” om ”ikke-vestlige innvandrere”. Særlig i gjennomgang og diskusjon av resultater (kapittel 5 og 6) vil dette forekomme nokså hyppig.

1.4 Nyere innvandring til Norge

Som det fremgår av figur 1.1, har både antall innvandrere totalt og andelen ikke-vestlige innvandrere økt kraftig siden 1970. Innvandrerbefolkningen teller per 2011 over 600 000 personer, og utgjør dermed 12,2 prosent av befolkningen totalt. Litt under halvparten av disse har bakgrunn fra Europa, om lag 210 000 fra Asia, 74 000 fra Afrika, 19 000 fra Sør-Amerika og 11 000 fra Nord-Amerika og Oseania (SSB 2011). Over 75 % faller inn under kategorien ikke-vestlig, slik denne ble definert på forrige side.

Figur 1.1: Andel innvandrere og ikke-vestlige innvandrere i prosent av befolkningen, 1970-2010.

Kilde: SSB.no (2010).

Det er vanlig å dele denne ”nye” innvandringen til Vest-Europa i tre dels overlappende faser (Brochmann & Tjelmeland 2003: 161). Først kom ufaglærte, mannlige *arbeidsinnvandrere*, som typisk ble rekruttert til jobber som befolkningen i mottakerlandet ikke lenger ønsket å utføre selv. Til Norge kom disse ”fremmedarbeiderne” særlig fra land som Pakistan, Tyrkia og Marokko. I andre fase kom nære slektninger av etablerte innvandrere i form av *familiegjenforening*, mens tredje fase domineres av *flyktninger og asylsøkere*. Mens de to siste fasene har vedvart til i dag, ble perioden med fri arbeidsinnvandring til Norge heller kort.

Alt i 1975 vedtok nemlig myndighetene den såkalte innvandringsstoppen, i tråd med en vesteuropeisk trend. I praksis ble det ingen stopp, men starten på en forsøksvis selektiv innvandringspolitikk, med sikte på å dempe tilgangen av ufaglært arbeidskraft fra den tredje verden (Brochmann 2005: 359). Dispensasjoner kunne gis til eksperter og faglærte arbeidere med

etterspurte kvalifikasjoner. En annen luke gjaldt familiegjengenforening, som har vist seg å bli en langt viktigere innvandringskanal enn myndighetene hadde forutsett (Brochmann & Tjelmeland 2003: 143). I tillegg har økt pågang av flyktninger og asylsøkere medvirket til fortsatt høy innvandring fra fattige land i sør også etter ”innvandringsstoppen”. Sammen med familieinnvandring har flukt vært den dominerende innvandringsgrunnen til Norge etter 1975.⁵ Innvandrerbefolkningen er dermed blitt sammensatt på måter som får konsekvenser i forholdet til velferdsstaten, noe jeg kommer nærmere inn på i underkapittel 2.2.

1.5 Folketrygdens uførepensjon

1.5.1 Formål og inngangsvilkår

Formålet med folketrygdens uførepensjon er å ”sikre inntekt for personer som har fått sin inntektsevne eller arbeidsevne varig nedsatt på grunn av sykdom, skade eller lyte” (§ 12-1).⁶ Med inntektsevne forstås her evnen til å utføre inntektsgivende arbeid, mens ”arbeidsevne” er myntet på de relativt få som søker etter den såkalte ”husmorsregelen” (se avsnitt 1.5.3).

Det stilles i loven opp en rekke vilkår som alle må være oppfylt før en person kan anses berettiget til uførepensjon. Jeg vil nedenfor ta for meg de viktigste, som av plasshensyn refereres uten henvisning til unntak. Noen viktige nyanser kommenteres dog i avsnitt 1.5.3.

- **Alder og medlemskap i folketrygden:** Personen må være mellom 18 og 67 år, ha vært medlem i Folketrygden de siste tre år forut for uføretidspunktet og fortsatt være medlem.
- **Det medisinske vilkår:** Inntektsevnen må være *varig* nedsatt på grunn av *varig* sykdom, skade eller lyte (varighetsvilkåret). Den medisinske lidelsen må dessuten være av en slik art og grad at den utgjør *hovedårsaken* til den nedsatte inntektsevnen (§ 12-6) (årsaksvilkåret). Sosiale og økonomiske problemer gir ikke rett til uførepensjon.
- **Krav til omfang:** Inntektsevnen må være nedsatt med minst 50 %. Inntektsmulighetene i *ethvert arbeid vedkommende nå kan utføre* sammenliknes her med inntektsmulighetene før uføretidspunktet (§ 12-7). Som regel innebærer dette å sammenlikne arbeidsinntekten før og etter

---

⁵ Arbeidsinnvandringen tok seg opp igjen i 2004, i forbindelse med EU-utvidelsen, men denne perioden faller utenfor oppgavens tidshorisont.

⁶ Alle paragrafhenvvisninger av typen (§X-X) i denne oppgaven viser til Lov om folketrygd (folketrygdloven) av 1997. Kilde: Lovdata. <http://www.lovdata.no/all/hl-19970228-019.html#3-21> (Lesedato: 10.09.2011).

uførheten inntraff, men se avsnitt 1.5.3 for unntak. På grunnlag av disse vurderingene fastsettes en *uføregrad* som må være over 50 prosent for å kvalifisere til uførepensjon.

• **Behandlings- og attføringsvilkåret**⁷: Personen må ha gjennomgått hensiktsmessig behandling og attføring, med sikte på å bedre arbeidsevnen (§ 12-5).

Både i vurdering av om videre behandling og attføring er hensiktsmessig, og i vurdering av den nåværende inntektsevnen, skal det tas hensyn til *individuelle faktorer* som alder, evner, utdanning og yrkesbakgrunn. I tillegg skal arbeidsmuligheter på hjemstedet og andre steder ”*det er rimelig at vedkommende tar arbeid*” tas i betraktning (§ 12-7). I prinsippet skal det kunne kreves geografisk mobilitet, men i rundskrivet til § 12-5 åpnes det for å lempe på dette kravet hvis det medfører ”vesentlige helsemessige, familiemessige og økonomiske problemer”. Personer over 60 år skal ikke tvinges til å flytte for å finne arbeid.⁸

Med *uføretidspunktet* menes det tidspunkt da inntektsevnen ble varig redusert med minst halvparten (§ 12-10). Som vi skal se, vil dette kunne være et kritisk punkt for innvandrere.

Det skulle fremgå av det ovenstående at vi har å gjøre med et regelverk som legger opp til utstrakt bruk av skjønn. Av alle de norske trygdene, er det uførepensjonen det knytter seg flest tvetydigheter til, og hvis vilkår er minst presist beskrevet i rettskildene (Kjønstad 1992: 16). I neste avsnitt går jeg nærmere inn på noen utvalgte uklarheter.

1.5.2 Sykdomsbegrep, saksbehandling og skjønn

En vesentlig hake ved de fleste uføreordninger er mangelen på klare kriterier for når en person skal anses som varig *arbeidsufør* (Stone 1984; Westin 1994). Arbeidsuførhet er ikke bare et spørsmål om helse, men først og fremst om *konsekvensene* av helsa for evnen til å utføre konkrete arbeidsoppgaver. Det koker som regel ned til et spørsmål om spesifikke jobbkraav og mulighet for tilrettelegging (Westin 1994: 138). Uførhet blir dermed et høyst relativt og kontekstavhengig begrep.

---

⁷ ”Attføring” viser til ulike tiltak som har til hensikt å bedre personers arbeidsevne (f.eks. omskolering eller arbeidstrening), samt til den økonomiske ytelsen som følger med å delta på slike tiltak. Et annet ord for behandlingstiltak er ”rehabilitering”, som tidligere ble ledsaget av ytelsen ”rehabiliteringspenger”.

⁸ Rundskriv § 12-5 ”Hensiktsmessig behandling og individuelle og hensiktsmessige arbeidsrettede tiltak”. www.nav.no/rettskildene (lesedato: 25.3.2011).

Det samme kan for en stor del sies om selve *sykdomsbegrepet*. Grensen mellom syk og frisk er uskarp (Mæland 2009: 20). Skillet mellom sosiale problemer og helseproblemer likeså (Brage & Hernes 2010: 236). Et ”objektivt” sykdomsbegrep er vanskelig å forsvare på medisinskfaglig grunnlag og ofte lite til hjelp i konkrete uføresaker (Bruusgaard m.fl. 1995; Solli 2003). Flere har derfor anbefalt å gå bort fra det medisinske vilkår, for ikke å diskriminere mellom ulike årsaker til nedsatt inntektsevne under et slør av objektivitet (NOU 1977: 14; Kjønstad 1988; Bjørndal 1994), men politikerne har valgt å tviholde på sykdomskriteriet, av frykt for å åpne for økt rekruttering til uføreordningen.

Leger har derfor en viktig, men vanskelig rolle i uføresaker.⁹ De er på samme tid behandler og ”portvakt”, og skal balansere hensynet til den enkelte pasient med hensynet til en restriktiv fordeling av velferdsgoder (Getz & Westin 1995; de Boer & Brage 2008). Flere studier har funnet at leger ofte prioriterer pasienthensyn fremfor kontrollfunksjonen (Getz & Westin 1995; Gulbrandsen m.fl. 2002; Carlsen & Nyborg 2009), men det er ikke dermed sagt at alle leger er ”pasientens advokat”. Terum og Nergård (2001) fant stor variasjon i legenes vurderinger av komplekse uføresaker, og dessuten en sammenheng mellom legens personlige holdninger og synet på den enkelte sak. Dette kan tolkes som et mulig rettssikkerhetsproblem, da pasienter til en viss grad vil være prisgitt sin leges holdninger. Riktignok har verken fastleger eller rådgivende leger i trygdeetaten (nå NAV) noen formell vedtaksmyndighet i uføresaker, men deres vurderinger blir tillagt stor vekt når slike vedtak fattes (RTV 2000). Det er legen som bidrar med de avgjørende medisinske attester. Hva som sies i konsultasjoner, og hvilken oppfatning legen har av pasientens situasjon, kan dessuten påvirke prosessen frem mot og kanskje utfallet av en søknad.

Det trygdemedisinske arbeidet forutsetter utstrakt bruk av skjønn. Ofte er pasientens subjektive sykdomsopplevelse alt man har å gå ut fra. To av tre uføresøknader gjelder muskel/skjelettsykdommer eller psykiske lidelser. I begge grupper er innslaget av vanskelig verifiserbare tilstander forholdsvis stort. Mennesker kan dessuten ha svært ulik *sykdomsatferd*, i betydningen ”måter å oppfatte, respondere på og søke hjelp for egne smerter og symptomer” (Mechanic 1995). Et ekstremtilfelle av sykdomsadferd er å *simulere* sykdom. En viktig grunn til at noen kan ønske å påberope seg sykdom uten å være reelt syke, eller overdrive omfanget av egen sykdom, er de privilegier som følger med sykdom som sosial rolle (Parsons 1951; Mechanic 1995). Sykerollen fritar individet fra normale sosiale forpliktelser og kan fungere som en lettelse

---

⁹ ”Legen” skal her primært forstås som fastleger i primærhelsetjenesten, som skriver ut majoriteten av alle legeerklæringer om arbeidsuførhet i Norge (Brage & Hernes 2010: 243). I tillegg vil det i mange saker være nødvendig å vedlegge attester fra spesialisthelsetjenesten.

av problemer i livet generelt (Parsons 1951: 431). Som Mechanic (1995: 1208) nokså usentimentalt påpeker: ”*Sickness could be used to seek potential advantages; to excuse failure and explain disappointment; to justify release from expected social roles and obligations; and to justify sympathy, assistance, and dependence*”. Denne erkjennelsen tilfører naturligvis en ekstra utfordring for de som er satt til å forvalte velferdsgodene.

Saksgangen

Typisk starter behandlingen av en uføresøknad ved at saksbehandler på bostedskontoret påser at saken er tilstrekkelig belyst og foretar en innledende vurdering av saken. Ved usikkerhet rundt de medisinske opplysningene, kan saken returneres til behandlende lege eller forelegges rådgivende lege. Det er imidlertid saksbehandler alene som skal ta stilling til spørsmålet om innvilgelse eller avslag. Med unntak av noen få ”kurantsaker”, som kan innvilges lokalt, sendes de fleste saker videre som en innstilling til fylkeskontoret hvor endelig vedtak fattes.

Majoriteten av innstillingene fra bostedskontoret vedtas uendret (RTV 2001), noe som betyr at saksbehandlere på lokalnivå har stor innflytelse. Disse velferdsstatens ”bakkebyråkrater” (Lipsky 1980) kan sies å representere ”*demokratiets sorte hull*” (Eriksen 2001), i den forstand at de har stor innflytelse på hvordan velferdspolitikken slår ut i praksis. En rekke studier har slått fast at trygdefunksjonærer (i dag NAV-ansatte) besitter særlig stor skjønnsmakt i nettopp uføresaker (Solheim 1992; Gohn 1993; Hvinden 1994; Jessen 2007; Eriksen & Stuen 2008).

At det utøves skjønn av flere aktører i forbindelse med uføresøknader er både uunngåelig og til en viss grad tilsiktet, all den tid en mekanisk regelanvendelse her vil være lite adekvat. Likevel er det ikke til å komme forbi at den utstrakte skjønnsbruken øker risikoen for forskjellsbehandling (Hatland 1995; Eriksen & Stuen 2008). Det er et viktig premiss for denne oppgaven at muligheten for forskjellsbehandling i så stor grad er til stede, tross trygdeetatens normative forankring i det motsatte ideal (Hvinden 1994; Hatland 1995: 12).

1.5.3 Nærmere om innvandrere og søkere som ikke har jobbet

Den norske velferdsstaten er ikke fullkomment universell. Ved nærmere ettersyn varierer både omfanget og kvaliteten på rettighetene med grad av integrering i arbeidsmarkedet (Hatland 2010). For innvandrere vil en rekke forhold kunne bidra til å innskrenke tilgangen til velferdsytelser generelt og uførepensjon spesielt. Her skal jeg kun ta for meg forhold som angår muligheten til å

få innvilget uførepensjon overhodet, mens forhold som gjelder *størrelsen* på pensjonen av plasshensyn må utelates.

Helt grunnleggende kreves det ett års botid for å regnes som medlem av Folketrygden. Det stilles ikke krav om norsk statsborgerskap, kun lovlig opphold. For uførepensjon gjelder i tillegg et vilkår om tre års *forutgående* medlemskapittel. Flyktninger er unntatt fra dette, mens alle andre innvandrersøkere må dokumentere at arbeidsuførheten inntraff først etter at de hadde bodd i Norge i minst tre år. Dette utelukker i prinsippet uførepensjon for familie- eller arbeidsinnvandrere som allerede ved ankomst til Norge har betydelige helseproblemer.

Stikkordet her er uføretidspunktet. Da de fleste helseproblemer utvikler seg gradvis, vil det i mange saker være vanskelig å fastslå når arbeidsuførheten oversteg 50 %. Innvandrere står her overfor en dobbelt utfordring: Først må de sannsynliggjøre at inntektsevnen faktisk *er* nedsatt med minst 50 %, dernest at så skjedde først *etter* at de hadde oppfylt medlemskapsvilkåret. Begge deler vil kunne være ekstra vanskelig å dokumentere for personer som har hatt en svak tilknytning til arbeidsmarkedet etter ankomst til Norge, noe som leder over til neste problemstilling som her skal drøftes.

Idealtypisk er uførepensjonen tiltenkt personer som av helsemessige grunner må *tre ut av* arbeidslivet. Dette bildet skjuler imidlertid noen viktige nyanser. For det første finnes en gruppe som med god margin er omfattet av formålsparagrafen, til tross for at de aldri har jobbet. Det gjelder de som ble uføre så tidlig i livet at de ikke har rukket å komme i arbeid. Videre finnes en gruppe som av hensyn til omsorgsoppgaver i hjemmet ikke har deltatt i lønnet arbeid. For begge disse grupper gjelder egne særbestemmelser om henholdsvis ”unge uføre” (§ 3-21) og den såkalte ”husmorsregelen” (§ 12-8). Endelig finnes en mer uensartet gruppe, som til tross for at de ikke er ”unge uføre” (under 26 år) har lite eller ingen arbeidserfaring forut for søknad. Dette kan være personer som av helsemessige eller andre grunner har vært lenge uten arbeid når uførepensjon søkes, eller kanskje aldri har fått noe reelt fotfeste i arbeidsmarkedet. Det er de ”andre” grunnene som her er interessante, og som saksbehandler vil søke å skille fra de helsemessige grunnene i den grad det lar seg gjøre.

Om denne tredje gruppa er lovteksten mindre eksplisitt, men i prinsippet skal ikke manglende arbeidstilknytning være til hinder for å bli innvilget uførepensjon.¹⁰ Like fullt er det grunn til å

---

¹⁰ I henhold til forskrift F25.03.1997 nr 266, til § 12-7, gjelder følgende om fastsetting av uføregrad for søkere som ikke har jobbet: ”Hvis det ikke foreligger konkrete holdepunkter for fastsetting av inntektsnivå før uførhet, skal nivået ikke settes lavere enn en årsinntekt i full stilling tilsvarende 3 ganger grunnbeløpet”.

anta at denne gruppa lettere vil kunne mistenkes for å søke av økonomiske eller sosiale grunner enn søkere med en lang yrkeskarriere bak seg. Sistnevnte gruppe vil lettere bli oppfattet som ”verdige” trygdesøkere (Hansen 1998: 137).

1.6 Oppgavens videre oppbygging

I kapittel 2 presenteres oppgavens teoretiske rammeverk, kombinert med en gjennomgang av tidligere forskning. Kapitlet leder frem til en utledning av oppgavens arbeidshypoteser.

I kapittel 3 gjør jeg rede for datamaterialet og de statistiske analyseteknikkene som benyttes. Her drøftes også metodevalg, validitet og reliabilitet. I tillegg gir jeg en begrunnelse for valg av analysestruktur.

I kapittel 4 presenteres deskriptiv statistikk for alle variablene som inngår i de etterfølgende analysene, før jeg i kapittel 5 legger frem oppgavens empiriske resultater. Dette kapitlet er strukturert i to hovedbolker, henholdsvis analysen av søknadstilbøyelighet og analysen av avslagssannsynlighet.

I kapittel 6 diskuteres resultatene fra analysene i kapittel 5 og settes i sammenheng med teori og tidligere forskning (kapittel 2), i et forsøk på å besvare oppgavens problemstilling mest mulig fyllestgjørende. Jeg har dermed valgt å skille den substansielle diskusjonen (kapittel 6) fra den mer tekniske resultatgjennomgangen (kapittel 5).

Endelig, i kapittel 7, oppsummeres oppgavens hovedfunn og eventuelle politiske implikasjoner av disse, samt innspill til videre forskning.

2. Teori og tidligere forskning

Økte utgifter til offentlig uføretrygd har vært en kilde til politisk bekymring i mange vestlige velferdsstater siden begynnelsen av 1970-tallet (Stone 1984; Høgelund 2003; OECD 2010). Og med politisk oppmerksomhet følger gjerne utstrakt forsknings- og utredningsvirksomhet. Både i Norge og internasjonalt har denne forskningsinnsatsen særlig vært rettet mot å forklare veksten i antall uføretrygdete (Elstad 2010: 192). Mye vites derfor om prosessene som leder til at ulike grupper i befolkningen ”rekrutteres” til uføretrygd, mens færre har fokusert på den underliggende avgrensingsproblematikken. I denne oppgaven inngår altså begge disse dimensjonene – i og med at jeg analyserer både søknadstilbøyelighet og avslagssannsynlighet. Det ligger samtidig i kortene at det finnes mer tilgjengelig litteratur, både teoretisk og empirisk, som dekker det første av disse to analyseområdene.

Foruten teori om årsaker til uførepensjonering i sin alminnelighet (kapittel 2.1), har jeg hatt behov for å trekke inn ytterligere to bolker av litteratur for å belyse oppgavens problemstilling. For det første, presenteres forskning som speiler ikke-vestlige innvandreres situasjon i det norske samfunn (kapittel 2.2). For det andre, presenteres tidligere studier av avslag på uføretrygd – et felt som er langt mer avgrenset, og hvor de få bidragene som finnes har vært av en deskriptiv karakter, uten særlig teoretisk forankring (kapittel 2.3). Endelig, i kapittel 2.4, utleder jeg oppgavens arbeidshypoteser i lys av teori og tidligere forskning.

2.1 Teori om årsaker til uførepensjonering

I litteraturen om overgang til tidligpensjon generelt og uførepensjon spesielt skilles det gjerne mellom to teoretiske hovedtilnærminger, som går under navnene utstøtingsmodellen og attraksjonsmodellen (Kolberg 1991; Dahl & Midtsundstad 1994; Hansen 1998; Mykletun 2000; Stattin 2005).¹¹ Jeg starter med å presentere attraksjonsmodellen, som i stor grad er blitt oppfattet som *økonomenes* tilnærming. Deretter går jeg over til utstøtingsmodellen, som gjerne er blitt beskrevet som *sosiologenes* perspektiv. Grovt sett er kanskje en slik fagbasert inndeling et stykke på vei berettiget, men i praksis er det mange økonomer som inkluderer utstøtingsfaktorer i sine modeller og vice versa. Et poeng i denne oppgaven er da også at det teoretiske skillet mellom utstøting og attraksjon kan være vanskelig å opprettholde i møte med en kompleks virkelighet.

2.1.1 Attraksjonsmodellen

"A basic dilemma for the welfare state, is that generous benefits tend to create many beneficiaries due to moral hazard and in some cases also benefit cheating. Ceteris paribus, the more generous the unemployment benefits are, relative to after-tax-wages, the more people will in the long run choose to stay unemployed; the higher the sick-pay benefits, the more people will call in sick; the more favorable the conditions for disability pension, the more people will find it attractive to live on such pensions" (Lindbeck 1995b: 483).

"Når den økonomiske situasjonen som trygdemottaker bedres, vil alternativene til trygdemottak kunne oppfattes som relativt mindre økonomisk attraktive. Trygdeordninger gir et økonomisk insentiv til å oppsøke trygdetilstanden for dem som har lite attraktive alternativer" (NOU 2007: 4, s. 30).

Under attraksjonsmodellen analyseres trygdemottak som et utfall av rasjonelle valg, i lys av gitte insentiver (Dahl & Midtsundstad 1994; Stattin 2005). Typisk blir disse valgene fremstilt som avveininger mellom arbeid og fritid, tatt i betraktning *forventet nytte* (Hansen 1998: 44). Nytte er her en funksjon av fritid og inntekt, der fritid ses som et knapt gode, mens arbeid er et nødvendig

---

¹¹ De to teoretiske hovedtilnærmingene kunne like gjerne ha blitt omtalt som *perspektiver*, men jeg vil i tråd med en innarbeidet språkbruk benytte "modell"-begrepet. I den engelskspråklige litteraturen brukes ofte en inndeling i "push" og "pull"-faktorer (Kohli m.fl. 1991; Halvorsen 1994a; Høgelund 2003; Stattin 2005).

onde for å generere inntekt. Til grunn for dette synet ligger ideen om at mennesket dypest sett er et økonomisk rasjonelt vesen – ”*homo oeconomicus*”.

Attraksjonsmodellen kan dermed plasseres i teoritradisjonen ”rational choice”. Innen denne betraktes handlinger som utfallet av to filtreringsprosesser (Elster 1989a: 13). Først ”fjernes” de alternativer som er objektivt utilgjengelige for aktøren, så velges det blant gjenværende muligheter. Som navnet antyder, er man her mest opptatt av den andre prosessen. Hva som velges, avhenger grunnleggende sett av aktørens ønsker (preferanser) og muligheter – samt av vedkommendes *oppfatninger* om sine muligheter og om tilgjengelige midler. Til syvende og sist handler rasjonalitet om å treffe beslutninger som er konsistente med egne ønsker og oppfatninger. Aktøren vil velge det alternativ som anses best egnet til å ivareta sine ønsker og nå sine mål (Elster 1989a: 22).¹²

Hovedtanken i attraksjonsmodellen er altså at tilbudet om ”arbeidsfri” inntekt fremstår som attraktivt for deler av befolkningen, gitt et knippe andre variabler. Begrepet *kompensasjonsgrad* blir ofte brukt, som et mål på hvor mye trygden kompenserer for tidligere inntekt. Jo høyere kompensasjonsgrad, desto sterkere insentiver for å velge trygd, i henhold til dette perspektivet (Parsons 1980; Aarts & Jong 1992; Autor & Duggan 2003). Graden av attraksjon vil særlig avhenge av den enkeltes utsikter på arbeidsmarkedet. Er disse dårlige, kan uførepensjon fungere som et vern mot markedets usikkerhet (Aarts & Jong 1992: 58-60).

En sentral implikasjon av attraksjonsmodellen er derfor at uførepensjonering ofte representerer en form for skjult arbeidsledighet (Pedersen 1991; Fevang & Røed 2006; Bratsberg m.fl. 2010a). En studie av ”veier til uføretrygd” i Norge viste at hele 45 prosent av de nye uførepensjonistene i 2002 levde av offentlig inntektssikring så tidlig som 10 år i forkant. Dette ble sett som en indikasjon på at ”*gråsonen mellom arbeidsledighetsproblemer og helseproblemer er svært stor*” (Fevang & Røed 2006: 38). Denne gråsonen rommer imidlertid mange nyanser: Forhold så ulike som objektiv jobbangel og mistriivsel på arbeidsplassen kan bli sykeliggjort og ende i uføretrygd. Og ikke bare kan arbeidsmarkedsproblemer *forkles* som helseproblemer, de kan også *forvandles* til det (Claussen 1994; Dahl m.fl. 2010: 81). Endelig kan det godt være helsa som er årsak til arbeidsproblemene, og en ytterligere helsesvekkelse kan medføre nye problemer. Som vi skal se, er poenget om skjult arbeidsledighet også høyst kompatibelt med en utstøtingstankegang.

---

¹² Rational choice finnes i mange former og styrker. I ”strenge” utgaver antar man gjerne at rasjonelle aktører *maksimerer* nytte, men dette er ikke en nødvendig forutsetning for teoritradisjonen som sådan (Boudon 2003).

Attraksjon kombinert med normer

Økonomer har ikke hatt for vane å ta høyde for sosiale normer i sine modeller, men blant annet i trygdeforskningen finner man nå en voksende litteratur som forsøker å gjøre normer til en del av regnskapet (bl.a. Lindbeck 1995b; Lindbeck m.fl. 1999; Rege m.fl. 2007). Tanken er at stigmaet forbundet med trygdemottak i utgangspunktet skulle virke dempende på etterspørselen, men etter hvert som flere mottar trygd, svekkes normenes ”bufferfunksjon”, i takt med at trygdemottak blir mer sosialt akseptert. På sikt er det derfor en fare for at normene, i alle fall i noen grupper, forsterker etterspørselen, ifølge Lindbeck (1995a)

En annen inngang til å studere normers betydning for uførepensjonering, er analyser av *sosiale interaksjonseffekter*¹³ (Rege m.fl. 2007; Lindbeck m.fl. 2009). Her ser man på forholdet mellom den enkeltes atferd og gjennomsnittsatferden i en gruppe vedkommende inngår i. Rege m.fl. (2007) fant eksempelvis at uføresannsynligheten etter en nedbemanning økte, ikke bare for de som var direkte berørt, men også for arbeidere i samme nabolag som *ikke* hadde jobbet for den aktuelle bedriften (Rege m.fl. 2007: 22). Forfatterne konkluderte med at uføretrygd ”smitter”, og ga følgende forklaring: Når flere i ens omgivelser mottar trygd, blir dette mindre stigmatiserende. Samtidig blir det mer attraktivt å ha fri på dagtid, og kunnskap om søknadsprosessen kan overføres sosialt.

Kritikk av attraksjonsmodellen og dens relevans i en norsk kontekst

There is not a glimmer in this basic model that any individual might ever feel dominated, oppressed, passive, stuck, ill, unsure about his or her abilities, or unaware of alternatives. There is no recognition that many people in many situations will not perceive that any choices are available to them. (Blank 1994: 141)

En vanlig innvending mot attraksjonsmodellen er at den undervurderer betydningen av strukturelle føringer og overdriver aktørenes valgfrihet (Hansen 1998: 48). Hos Aarts & De Jong (1992) ser en dette i den skjematiske oppstillingen av ”valget” mellom en aktiv og passiv tilpasningsstrategi til funksjonsnedsettelse. At slike ”tilpasninger” også influeres av faktorer som ligger utenfor individets kontroll, kommer ofte i bakgrunnen.

Halvorsen (1994b) mener rational choice er et lite fruktbart utgangspunkt for analyser av overgang til trygd. Blant annet viser han til at potensielle trygdemottakere sjelden kan sies å ha

---

¹³ Også kalt ”smitteeffekter” og ”nabolageffekter”, blant annet.

perfekt informasjon om sine alternativer. En annen innvending gjelder forutsetningen om eksogene preferanser.¹⁴ Mot dette holder gjerne sosiologer at preferanser er manipulerbare, dynamiske, inkonsistente, påvirket av normer og av subjektive forventninger om hva som er mulig å oppnå. Folk har en tendens til å ønske seg det de kan få, snarere enn å få det de ønsker seg (Halvorsen 1994b: 228). Selv om slike innvendinger er treffende for en del analyser under attraksjonsmodellen, er maksimen om stabile preferanser ikke nødvendig for rational choice-tradisjonen som sådan (Elster 1989a: 15).

Rational choice blir ofte kritisert for en mangelfull forståelse av menneskets *sosialitet*, ved at aktører fremstår som løstrevet fra sosiale bånd og forpliktelser (Aakvaag 2008: 125). Nå har vi sett at enkelte økonomer trekker inn normer i sine modeller, men da ofte som noe aktører kan *velge* om de vil ta hensyn til eller ikke. Spørsmålet er om et så instrumentelt normbegrep egentlig er konsistent. Som Aakvaag (2008: 122) påpeker: ”Hvis alle forholder seg instrumentelt til normer, blir det ingenting igjen å manipulere”. Også Elster (1989b) mener normstyrte handlinger er vesensforskjellige fra rasjonelle, ved at de ikke er resultatorienterte. Normer kan altså vanskelig reduseres (helt) til et spørsmål om rasjonalitet.

Det foreligger for øvrig en del empiri som utfordrer tesen om at offentlige trygder svekker folks arbeidsmotivasjon (Halvorsen 1994b; Hansen 1998: 49-50; Albrekt Larsen 2003; Esser 2005). Mange av disse studiene gjelder arbeidsledighetstrygd, og som flere har påpekt er det grunn til å vente enda *mindre* insentiveffekter av ordninger som har et medisinsk inngangsvilkår. Når det er sagt, er en effektiv adgangskontroll vanskelig å håndheve i praksis, så en absolutt avvisning av tanken om insentiveffekter, fremstår etter mitt syn som urimelig.

Ifølge to nyere økonomifaglige litteraturstudier, er ikke spørsmålet *om* tilbudsfaktorer påvirker etterspørsel, men hvor stor påvirkningen er (Bratberg & Risa 2000: 16; Söderström m.fl. 2006). Her vises det til at kompensasjonsgrad nesten overalt er funnet å ha en effekt. Majoriteten av studiene er fra USA, men også noen norske nevnes. Hanssen (1994) fant at kompensasjonsgraden hadde størst betydning for søkere med ”diffuse” diagnoser, i tråd med tanken om at en del reelt arbeidsføre påberoper seg sykdom for å oppnå trygd (Stone 1984; Pedersen 1991). Også Bowitz (1997) og Hansen (1998) fant effekter av kompensasjonsgrad i Norge, men sistnevnte mener likevel at attraksjonsperspektivet alene blir for snevert, i lys av hans øvrige funn (Hansen 1998: 211). I NOU (2007: 4, s. 117) har man beregnet kompensasjonsgradens utvikling i Norge over tid,

---

¹⁴ Visse utgaver av rational choice forutsetter at aktører har stabile, eller eksogene (*det som kommer utenfra*) preferanser, det vil si at preferanser ikke varierer nevneverdig verken over tid eller rom (Stigler & Becker 1977).

og kommet frem til at ”økt minstepensjon har gjort det mer attraktivt for personer med lave inntekter å bli uførepensjonerte”.

Det kan imidlertid være flere årsaker enn dårlig økonomi som gjør at lavtlønte har en høyere overgangsrate til uførepensjon. Helseproblemer kan medføre økonomiske problemer, noe som kan gi opphav til en spuriøs sammenheng mellom økonomi og søknad om uførepensjon (Bratberg & Risa 2000: 18).¹⁵ Mangel på gode helsedata er en akilleshæl for hele dette forskningsfeltet (Bound 1991). I en omfattende litteraturstudie av noe eldre dato konkluderte Bound og Burkhauser (1999) derfor med at det tross langvarig forskningsinnsats fortsatt er stor usikkerhet knyttet til omfanget av atferdseffekter av uførepensjonsprogrammer.

2.1.2 Utstøtingsmodellen

Grunntanken i utstøtingsmodellen er at konkurransen i det økonomiske system fører til at utsatte deler av arbeidsstyrken får problemer med å beholde eller skaffe arbeid, da det oppstår et misforhold mellom den enkeltes evner og arbeidslivets krav (Halvorsen 1977; Hansen 1998: 56; Stattin 2005). Slike utstøtings- eller utestengingsprosesser kan lokaliseres på både makro- og mikronivå, fra de overordnede strukturer på arbeidsmarkedet til lokale forhold ved den enkelte arbeidsplass (Halvorsen 1977: 21).¹⁶

Halvorsen (1977: 14; 1990) skiller mellom to idealtypiske former for utstøting, henholdsvis økonomisk og helsemessig utstøting. Sistnevnte viser til situasjoner der arbeidet i seg selv medfører fysisk eller psykisk slitasje av en slik art og grad at det ikke lar seg gjøre å opprettholde arbeidsvirksomheten. Begrepet kan også omfatte tilfeller der arbeidsgiver ønsker å kvitte seg med arbeidstakere på grunn av redusert funksjonsevne, samt arbeidssøkere som blir ekskludert av samme grunn. Det typiske tilfellet av økonomisk utstøting er at økonomiske rasjonaliseringsprosesser skaper *overflødig arbeidskraft*, hvorpå trygdevesenet inntar rollen som en slags ”oppbevaringsinstitusjon” for dem det ikke er plass til i arbeidslivet. Det kan i praksis være stor grad av overlapping mellom helsemessig og økonomisk utstøting. Ofte vil de med dårlig helse bli ofret først i rasjonaliseringsprosesser. Hovedpoenget er at uførepensjon anses som et *ufrivillig* utfall av prosesser som ligger utenfor den enkeltes kontroll (Stattin 2005: 138).

---

¹⁵ En sammenheng mellom to variabler er *spuriøs*, dersom det finnes en tredje, bakenforliggende variabel som er korrelert med begge de to variablene og er den egentlige årsak til sammenhengen vi observerer (Skog 2004: 39). I så fall står vi overfor en ”skinnsammenheng”, og ikke et reelt kausalforhold mellom de to variablene.

¹⁶ Utstøtingsperspektivet dekker med andre ord både utstøting og utestenging (Halvorsen 1983).

Utstøttingsmodellen kan sies å være et klassisk *sosiologisk* perspektiv, i den forstand at individer og deres handlinger søkes forstått i lys av større sosiale strukturer. Herunder vil særlig egen klasseposisjon, konkretisert i form av yrke, forventes å være utslagsgivende (Stattin 2005: 138). Forhold som arbeidsmiljø, organisering av arbeidstid, grad av autonomi og mulighet for tilrettelegging ved helsesvikt er eksempler på ”utstøttingsrelevante” egenskaper ved yrker (Halvorsen 1990: 78), og en vanlig hypotese har derfor vært at arbeiderklassens ”kjernetropper” er mest utsatt for utstøting (Dahl & Midtsundstad 1994). En rimelig nyansering er å innlemme i denne troppen de såkalt *arbeidsmarginale* (Johannessen 1995). Disse er ofte, i den grad de jobber, henvist til atypiske arbeidskontrakter, dårligere jobbsikkerhet, færre utviklingsmuligheter og mindre autonomi (Nergaard 2005), forhold som hver på sin måte kan ha negative helseutfall (Dahl m.fl. 2010: 41).

Utstøting fra arbeidslivet kan også ses i et humankapitalperspektiv, ved at kravene til den enkelte arbeidstaker øker som følge av en kontinuerlig oppgradering av arbeidsstokken (Dahl & Midtsundstad 1994). Høy spesialisering, ”outsourcing” og teknologiske fremskritt gir færre tilgjengelige jobber for personer med lave kvalifikasjoner eller redusert arbeidsevne (NOU 2007: 4, s.90). Det at Norge har en ”sammenpresset” lønnsstruktur (Dale-Olsen og Misje Nilsen, 2009) sies å være bra for samfunnsøkonomien og de som er i arbeid (St. meld. nr. 7, 2008-2009). Ulempen er at høy minstelønn bidrar til å innsnevre døra til arbeidsmarkedet for lavt kvalifisert eller på annet vis ”utsatt” arbeidskraft, på grunn av høye produktivitetskrav. En stor andel uføretrygdede kan således være en pris man betaler for å opprettholde anstendige lønns- og arbeidsvilkår for alle på arbeidsmarkedet (Bratberg & Risa 2000: 24).

Kritikken av utstøttingsmodellen og dens relevans i dagens Norge

Utstøttingsmodellen er blitt kritisert for å være ”oversosialisert” (Hansen 1998: 61) og tuftet på en ”aktørløs strukturalisme” som overser muligheten for at yrkespassivitet kan være selvvalgt (Kolberg 1983: 16). Dette er en nokså vanlig innvending mot mye sosiologisk teori, som gjerne kommer fra nettopp representanter for rational choice (f.eks. Colbjørnsen 1982; Boudon 2003). Der attraksjonsperspektivet kritiseres for å overdrive individenes valgfrihet, kan utstøttingsperspektivet kritiseres for det motsatte; å eliminere handlingsrommet helt.

Utstøttingsmodellen kan også kritiseres for å være i utakt med nyere forskning om forholdene i norsk arbeidsliv. Teorien synes å implisere et argument om *brutalisering* av arbeidslivet, en parole som primært er blitt kjørt frem av fagbevegelsen (Davidsen 2004; Valla 2004; Wahl 2010a,

2010b).¹⁷ Budskapet fra arbeidsmiljøforskningen synes imidlertid ikke å støtte opp under tesen om en generell brutalisering (Rønning 2006; Bråten m.fl. 2008; STAMI 2008; Svendsen 2010). Når det er sagt, kan det være sektorvise forskjeller her – og fraværet av en generell brutalisering betyr ikke nødvendigvis at utstøtingsmodellen har utspilt sin rolle.

Et tema som har vist seg fruktbart å studere i lys av et utstøtingsperspektiv, er geografisk variasjon i uførerater (f.eks. Kolberg 1974; Christoffersen 1995). Næringsstruktur og lokale arbeidsmarkedsforhold har vært bestemmende for uføreratene i ulike kommuner. Områder med et ensidig og stagnerende næringsgrunnlag er blitt funnet å ha høye uførerater, og uførepensjon er dermed blitt karakterisert som et *utkantfenomen* (Kolberg m.fl. 1977: 175; Christoffersen 1995; Bragstad & Hauge 2008).

En rekke studier både i Norge og internasjonalt har påvist sterk samvariasjon mellom arbeidsledighetsnivå og nytilgang av uførepensjonister, både lokalt og nasjonalt (Kolberg 1974; Halvorsen 1977; Christoffersen 1995; Rupp & Stapleton 1998; Bragstad m.fl. 2000; Autor & Duggan 2003; Bragstad & Hauge 2008). I Norge fant Bowitz (1997) og Bragstad m.fl. (2000) at økt ledighet ga økt uføretilgang, men virkningen kunne først observeres flere år på etterskudd.¹⁸ På mikronivå har Westin (1990) funnet liknende langtidseffekter av bedriftsnedleggelse, mens Rege m.fl. (2005) og Fevang og Røed (2006) har påvist samme effekt av nedbemanning. Bratsberg m.fl. (2010a) fant at jobbtap mer enn doblet uførerisikoen. Samlet sett indikerer disse studiene at gråsonen mellom arbeidsmarkedsproblemer og helseproblemer er stor, men det er ikke åpenbart at de støtter utstøtingsmodellen snarere enn attraksjonsmodellen, noe jeg kommer tilbake til i avsnitt 2.1.3.

Mange studier har vist at uføresannsynlighet øker med synkende sosioøkonomisk status¹⁹ (Edén m.fl. 1994; Gubéran & Usel 1998; Hansen 1998; Månsson m.fl. 1998; Höög & Stattin 2001; Krokstad m.fl. 2002; Bruusgaard m.fl. 2010). Gitt eksistensen av store sosiale helseforskjeller i vestlige land kommer slike funn ikke som en overraskelse, men den ”sosiale gradienten” i uførepensjonering har vist seg å være brattere enn gradienten for helse generelt. Det betyr at sosiale helseforskjeller ikke kan være hele forklaringen. Én mulig tilleggsforklaring er at

---

¹⁷ Med ”brutalisering” siktes som regel til en eller flere av følgende påståtte utviklingstendenser: Økt bruk av midlertidige ansettelser (Davidsen 2004), mer ufrivillig deltid, svekket stillingsvern, økt effektiviserings- og omstillingspress (Valla 2004), økt utstøting, individuell lønnsdannelse og konkurranseutsetting (Wahl 2010a).

¹⁸ Dette er et rimelig funn, sett i lys av at prosessen som leder frem til uførepensjon som regel tar mange år.

¹⁹ Som mål på sosioøkonomisk status brukes her som regel en eller annen form for yrkesklassifisering i ulike sosiale klasser, eller en rangering etter utdanningsnivå og/eller inntekt.

konsekvensene av dårlig helse er større for personer med lav utdanning, som ofte har fysisk mer krevende jobber og lavere fleksibilitet (Bruusgaard m.fl. 2010). Høy utdanning kan i seg selv være en ”beskyttende” faktor, som gjør det lettere å finne alternativt arbeid når helsa svikter. Disse fortolkningene er tydelig forankret i et utstøtingsperspektiv. På den annen side kan det tenkes at også *motivasjonen* for å stå i arbeid ved helsesvikt synker jo lengre ned i det sosiale hierarkiet man kommer, fordi inntektstapet ved å velge trygd er mindre, eller fordi arbeidet i seg selv oppleves som mindre givende (Bratberg m.fl. 2001). Denne tolkningen er mer i henhold til attraksjonsperspektivet.

Utsøting og attraksjon: To sider av samme sak?

Attraksjonsmodellen og utstøtingsmodellen er ofte blitt sett på som logiske motsetninger. Der attraksjonsmodellen er opptatt av trygdesystemets *tilbudsfaktorer*, som stønadnivå og inngangskriterier, er man under utstøtingsmodellen mer opptatt av arbeidsmarkedets *etterspørselsfaktorer*. Og mens det første perspektivet retter fokus mot individet og dets *motivasjon*, er det andre orientert mot *strukturer* som ligger utenfor den enkeltes handlingsrom (Kolberg 1991; Hansen 1998).

Idealtypisk sett representerer de to modellene hvert sitt ytterpunkt i synet på det klassiske aktør/strukturproblemet: Der den ene vektlegger strukturell tvang og arbeidslivets krav, er den andre mer opptatt av individuell rasjonalitet og ”tvangen” i insentiver. Imidlertid er det også noen slående likhetstrekk mellom de to. Fremfor alt synes begge å implisere at mange uførepensjoneres av andre grunner enn helsesvikt. Begge kan dessuten sies å utpeke arbeidsmarkedsforhold – om enn på noe ulikt vis – som selve hovedsaken.

Flere har påpekt at det er vanskelig å holde fast ved et skarpt skille mellom utstøting og attraksjon når man går fra teori til empirisk arbeid (Christoffersen 1995; Mykletun 2000; Stattin 2005). Dels handler dette om at dataene som trengs for å opprettholde skillet er vanskelig å oppdrive. Mange indikatorer som benyttes i kvantitative studier er for grove. Ta for eksempel forholdet mellom arbeidsledighet og påfølgende uførepensjonering. En grunnleggende utfordring ligger i å vurdere hvor påtvunget en slik overgang er. Det vil si, i hvilken grad arbeid er *utenfor rekkevidde*. Man vet også at negative erfaringer på arbeidsmarkedet kan svekke den enkeltes motivasjon til å lete etter arbeid – også kalt ”*discouraged worker effect*” (Dagsvik m.fl. 2010). I så fall blir det altfor snevert å fokusere på manglende motivasjon som den egentlige årsak til at situasjonen er som den er.

For en del personer vil utstøting og attraksjon best kunne ses på som to sider av samme sak. Eller med Christoffersen (1995); som to separate trinn i uføreprosessen. Da blir det ikke slik at man *enten* er utstøtt *eller* tiltrukket av trygd. Snarere er man tiltrukket *fordi* man er utstøtt. Dette betyr ikke at det ikke kan finnes mer ”renskårede” tilfeller av både utstøting og attraksjon, men ofte vil det trolig være snakk om overlappende mekanismer. Analysene i denne oppgaven vil av den grunn både orientere seg mot, og søke å gå utover, dikotomien mellom utstøting og attraksjon. I tillegg vil jeg gjøre bruk av et beslektet begrep av utstøtingsbegrepet, nærmere bestemt ”marginalisering”.

2.1.3 Marginalisering

I nyere litteratur skilles det ofte mellom utstøting og marginalisering, der marginalisering er ment å angi en mellomposisjon mellom å være utstøtt/ekskludert og å være innenfor/integrert (Johannessen 1995: 7; Svedberg 1995: 44; Pedersen 1996; Hansen 1998: 55; Rogstad 2004; Raaum m.fl. 2005).²⁰ Også Halvorsen (2000: 167), som selv har bidratt aktivt til utstøtingslitteraturen, har i senere arbeider tatt til orde for å bruke ”marginalisering”. Der både ”utstøting” og ”sosial eksklusjon” peker hen mot nokså absolutte former for utenforskap, er marginaliseringsbegrepet mer dynamisk, og bedre egnet til å fange inn gråsonene i arbeidsmarkedet, hvor det ofte ikke er snakk om enten/eller, men om *grader* av deltakelse (Svedberg 1995: 42; Brochmann & Rogstad 1996: 575).

Jeg vil i tråd med det ovenstående, og lett omskrevet etter Halvorsen (2000: 168), definere marginalisering som ”*en tilstand av ufullstendig sosial integrasjon, som kan være mer eller mindre fremskreden på ulike samfunnsarenaer*”. Denne definisjonen reflekterer at marginalisering er et flerdimensjonalt fenomen, som kan gjøre seg gjeldende på ulike områder, separat eller samtidig (Goul Andersen 1996; Halvorsen 1999, 2000; Geijerstam 2001: 6; Andersson 2003: 77). Foruten arbeidsmarginalisering, som gjerne antas å være den mest konsekvensrike formen, kan man snakke om blant annet økonomisk, kulturell og politisk marginalisering. I denne oppgaven vil særlig den sosioøkonomiske og delvis den kulturelle dimensjonen ved marginalisering stå sentralt.

---

²⁰ Både Svedberg (1995) og Pedersen (1996) bruker den språklige varianten *marginalitet*. Strengt tatt kan man skille mellom *tilstanden* marginalitet og *prosessen* marginalisering. I denne oppgaven benyttes ”marginalisering” primært som en tilstandsbeskrivelse, om annet ikke oppgis. Også uttrykkene ”marginalitet” og ”marginal tilknytning til arbeidsmarkedet” vil forekomme – da også primært som tilstandsbeskrivelser.

Den kulturelle dimensjonen ved marginalisering vil jeg knytte til begrepet om *landspesifikk humankapital* (se også kapittel 2.2.1), som omfatter generell kultur- og samfunnsforståelse, samt evne til å kommunisere på landets språk. Slike egenskaper kan ha betydning for innvandrere som søker om uførepensjon. Å realisere sine rettigheter i møte med et omfattende velferdsbyråkrati krever både initiativ og kunnskap (Bleiklie m.fl. 1997), og det er grunn til å anta at slike ”terskelproblemer” kan være ekstra store for ikke-vestlige innvandrere. Nærmere bestemt kan det tenkes at de ikke kjenner regelverket godt nok, ikke mestrer kodene for samhandling med hjelpeapparatet, eller på andre måter mangler det jeg med et samlebegrep vil kalle ”søkerkompetanse”. Herunder kommer også samhandling med lege og helsevesen, som kan være utfordrende for personer med lite landspesifikk humankapital.

Enkelte bidragsyttere betoner det *ufrivillige* ved marginaliseringsbegrepet, og setter det dermed implisitt inn i et utstøtingsperspektiv. Å vurdere i hvilken grad en tilstand av mangelfull arbeidsdeltakelse eller lite landspesifikk humankapital er selvvalgt eller påtvunget, er imidlertid vanskelig med kvantitative registerdata. Jeg tillegger derfor ikke begrepet en slik betydning, men nøyer meg med å anse marginalisering som et objektivt eksisterende fenomen som kan tenkes å ha visse betydninger for spørsmålene i denne oppgaven.

2.2 Innvandrerne i velferdsstaten

Som nevnt i innledningen, har de fleste ikke-vestlige innvandrere de siste 30 årene kommet til Norge som flyktninger og asylsøkere eller gjennom familieinnvandring. Dette får konsekvenser for hvordan innvandrerne integreres i samfunnet. Særlig flyktninger, og til en viss grad familiegjenforente, må forventes å bruke lengre tid på å bli økonomisk selvstendige enn de som kommer for å jobbe. I det følgende vil jeg presentere empiri, og brokker av teori, om ikke-vestlige innvandreres situasjon i det norske samfunn.²¹

2.2.1 Arbeidsmarkedet

Det har lenge vært erkjent at ikke-vestlige innvandrere er svakere integrert i det norske arbeidsmarkedet enn majoritetsbefolkningen (St.meld.nr.74 (1979-80); Berg 1992; Djuve & Hagen 1995). I 2002 lå gruppas arbeidsdeltakelse på 57,6 %, mot 70,1 % i befolkningen som helhet (Tronstad 2004:73).²² Ikke-vestlige innvandrere har også en høyere registrert arbeidsledighet, og er ledige i lengre perioder når de først blir rammet (Longva & Raaum 1996; Barth m.fl. 2004).

Ikke-vestlige innvandrere jobber ofte i bransjer med mye skiftarbeid, lave kvalifikasjonskrav og lave lønninger (Djuve m.fl. 2006: 14). De bekler i tillegg ofte de minst attraktive posisjonene på den enkelte arbeidsplass. I bransjene renhold og hotell/restaurant er det påvist sterke tendenser til et slikt etnisk delt arbeidsmiljø (Lund & Friberg 2004). Innvandrerne jobber dessuten mer ufrivillig deltid og er sjeldnere fast ansatt enn arbeidstakere i den øvrige befolkning (Djuve & Friberg 2004: 19; Lund & Friberg 2004: 29).

Når det gjelder *årsakene* til innvandreres arbeidsmarkedsproblemer, kan det skilles mellom forklaringer som fokuserer på egenskaper ved innvandrerne selv og de som fokuserer på arbeidsgivernes holdninger og handlinger (Brekke 2008:22). Et eksempel på førstnevnte er humankapitalteorien (Becker 1993), hvor forskjeller i arbeidsmarkedet ses som utslag av individuelle evner og ressurser. Humankapital forstås her som den produktivitetsskapitet mennesker besitter i kraft av sine kunnskaper og ferdigheter. Utdanning og arbeidserfaring ses gjerne som de viktigste formene for humankapital (Becker 1993: 17).

---

²¹ Jeg har forsøkt å gjøre bruk av tall som gjelder perioden som inngår i undersøkelsen, så langt det lot seg gjøre.

²² Målt som andel av befolkningen i yrkesaktiv alder (18-67 år) som på et gitt tidspunkt er i arbeid.

Utdanning blir dermed en sentral faktor for å forstå innvandreres posisjon i arbeidsmarkedet. På et overordnet nivå kan man slå fast at ikke-vestlige innvandrere har lavere utdanning enn majoriteten (Daugstad 2008: 81).²³ Samtidig er ikke utdanning i seg selv en garanti for å lykkes. Mange innvandrere får ikke uttelling for utdanning fra hjemlandet, fordi norske myndigheter ikke godkjenner papirene, eller fordi arbeidsgivere er usikre på kvaliteten på utdanningen (Djuve & Friberg 2004: 19). I tillegg kommer språkbarrierer, som utgjør et vesentlig hinder for mange innvandrere på arbeidsmarkedet (Rogstad 2001b; Chiswick & Miller 2003).

Humankapital ervervet i ett land er altså ikke like verdifull i et annet. Det snakkes derfor gjerne om *landspesifikk* humankapital (Chiswick 1978), som viser til utdanning ervervet i det respektive land, samt språk- og samfunnskunnskaper. Det er vanlig å bruke *botid* som en indikator på tilegnelse av landspesifikk humankapital, og tanken er derfor at integrering i arbeidsmarkedet bedres med økt botid (Brekke 2008:27). Studier fra Skandinavia spriker imidlertid litt på dette punkt. I Norge har SSB typisk rapportert at arbeidsdeltakelsen øker med økt botid (Østby 2004: 22; Daugstad 2008: 89). I samme retning peker funn om at *inntektsgapet* mellom innvandrere og majoritet reduseres med økt botid (Longva & Raam 2003; Wiborg 2006; Brekke & Mastekaasa 2008). I kontrast til dette, finner Bratsberg m.fl. (2010b; 2011) at arbeidsdeltakelsen til visse grupper ikke-vestlige innvandrere *svekket* med økt botid, som følge av en høy overgangsrate til uføretrygd. Liknende mønstre er rapportert i en del andre studier (se avsnitt 2.3.3). Noe av årsaken til de divergerende funnene ser ut til å være hvilke innvandrere som er med i analysene og hvor langt tidsperspektivet i studien er.

En annen forklaring på innvandreres arbeidsmarkedsproblemer, kan være ulike former for diskriminering. Flere studier har antydnet at etnisk diskriminering forekommer også i Norge (Berg 1992, 1996; Rogstad 2001b; Brekke 2008), men dette er vanskelig å dokumentere (Midtbøen & Rogstad 2008). Jeg kommer tilbake til diskrimineringsbegrepet i avsnitt 2.2.4.

2.2.2 Helse

Levekår påvirker helse. Det er derfor ikke overraskende at ikke-vestlige innvandrere i Norge skiller seg negativt ut også på dette punkt (Kumar 2008; Spilker m.fl. 2009; Abebe 2010). Forskning har vist at denne gruppa har et dårligere kosthold og er mindre i fysisk aktivitet (Kumar

---

²³ En ganske stor andel innvandrere står registrert med ukjent utdanning. Det er imidlertid grunn til å anta at det i gruppa med ukjent utdanning er et flertall av personer med lav eller ingen utdanning (Østby 2004:8-14).

2008), har dårligere egenvurdert helse og flere psykosomatiske²⁴ plager (Blom 2008b), samt at alderssvekkelsen ser ut til å sette inn før og være brattere enn i befolkningen ellers (Bråthen m.fl. 2007: 89; Blom 2008b). Hva gjelder konkrete diagnoser, har de ikke-vestlige innvandrerne høyere prevalens av diabetes, vitamin D-mangel, psykiske lidelser, fedme og overvekt, tuberkulose og HIV/Aids (Abebe 2010).

Én mulig årsak til innvandrerens dårligere helse, kan være lav sosioøkonomisk status. Man vet fra både norsk og internasjonal samfunnsforskning at det er en sterk sammenheng mellom sosial posisjon og helse (Mackenbach m.fl. 1997; Marmot & Siegrist 2006; Claussen 2008). Dels skyldes dette strukturelle forhold, som ulik belastning fra fysisk miljø, arbeidsvilkår og materielle levekårsforskjeller. Dels kan det skyldes forskjeller i livsstil, og dels psykososiale forhold, som ulike nivåer av negativt stress, følelse av mestring og kontroll over egen tilværelse, samt mulighet for sosial deltakelse (Elstad 2000; Marmot 2004).

Flere studier har konkludert med at integrering i arbeidsmarkedet og samfunnet for øvrig er en nøkkelfaktor for å forklare dårlig helse blant innvandrere (Wiking m.fl. 2004; Syed m.fl. 2006; Spilker m.fl. 2009: 24). Videre blir det ofte påpekt at selve migrasjonsprosessen kan være en belastning for helsa, både fysisk og psykisk (Helman 2007: 219). Dalgård (2007:25) har i tråd med dette funnet at flytting generelt gir økt risiko for psykiske lidelser hvis flyttingen innebærer oppløsning av sosiale nettverk, svekket sosial integrasjon eller svekket livskvalitet. En rekke studier har også funnet at opplevelse av diskriminering og rasisme kan ha svært alvorlige helsekonsekvenser (Wiking m.fl. 2004; Paradies 2006).

Selve møtet med norsk helsevesen kan også by på utfordringer for innvandrere. Noen opplever å få mangelfull informasjon om egen helse på grunn av språkproblemer og manglende bruk av tolk (Djuve & Pettersen 1998; Kale 2006). Dette er i strid med både pasientrettighetsloven og ambisjonen om en likeverdig helsetjeneste, og kan føre til svekket behandlingsskvalitet (Legeforeningen 2008; NAKMI 2010). Kommunikasjonsutfordringen har dessuten en kulturell SIDE, som består i at både sykdomsatferd og sykdomsforståelse varierer kulturelt (Austveg 1994, 2007). Potensialet for misforståelser og umyndiggjøring er større i møtet mellom innvandrere og helsevesenet enn for andre pasienter (Sørheim 1986, 2006). Lien m.fl. (2008) fant i tråd med dette at ikke-vestlige innvandrere i Oslo var mindre tilfreds med sitt siste legebesøk enn pasienter fra majoritetsbefolkningen.

---

²⁴ Psykosomatiske plager var her bl.a. smerter i kroppen, hodepine, konsentrasjonsvansker og søvnproblemer.

2.2.3 Trygd og sosialhjelp

Ikke-vestlige innvandrere har en høyere bruk av velferdsordninger enn den øvrige befolkning i en rekke vestlige land (Barrett & McCarthy 2008). Bildet er imidlertid mer sammensatt enn man kan få inntrykk av gjennom mediens dekning. Ifølge Hatland (2010) utgjorde sosiale overføringer (trygd og sosialhjelp) 27,9 % av de samlede inntektene for ikke-vestlige innvandrere i Norge i 2008, mot 23,3 % for hele befolkningen. I absolutte tall blir utbetalingene per husholdning faktisk lavere for innvandrerne enn resten av befolkningen, på grunn av lavere samlede inntekter. Hatlands fremstilling gir dermed grunnlag for å moderere bildet av innvandrere som storforbrukere av offentlige stønader, men et forbehold må her tas: Han justerer ikke for alder. Gitt at innvandrerne i snitt er en del yngre, fremstår deres overføringer likevel som relativt høye.

I en tidlig studie fant Grünfeld og Noreik (1991) at innvandrere fra Pakistan, Tyrkia og Marokko hadde en langt høyere uføreandel enn den øvrige befolkning.²⁵ Disse landene utgjør de viktigste opprinnelseslandene i den tidlige fasen med arbeidsinnvandring til Norge. Mange arbeidsinnvandrere ønsker å tjene så mye som mulig på kortest mulig tid, og er villige til å jobbe lange dager, kanskje i flere jobber samtidig. Når jobbene i tillegg er fysisk krevende, blir risikoen for uførhet stor. Foruten denne klassiske utstøtingstanken, fremmer artikkelen også et attraksjonsperspektiv, der kulturelle normer og praksiser står sentralt. I mange land er normal pensjonsalder vesentlig lavere enn i Norge, og foreldre forsørger av barna når de blir gamle. I møte med det norske velferdssystemet, kan uførepensjonen fremstå som et attraktivt alternativ til familieforsørging. Forfatterne går så langt som å antyde at enkelte innvandrerfamilier lærer seg å utnytte det norske systemet (Grünfeld & Noreik 1991: 1149).

Bratsberg m.fl. (2007; 2011) finner, i likhet med Grünfeld og Noreik, sterkt fallende arbeidsdeltakelse blant ikke-vestlige arbeidsinnvandrere, kombinert med høye uførerater.²⁶ Også her lanseres både utstøttings- og attraksjonsmekanismer som mulige forklaringer. Eksistensen av romslige barne- og ektefelle tillegg i uførepensjonen trekkes frem som et insentivproblem som antas å påvirke innvandrere i særlig stor grad. Beregninger viser at nemlig at lavtlønte personer med mange å forsørge (noe ikke-vestlige innvandrere ofte er) faktisk kan få utbetalt *mer* i uførepensjon enn de fikk i arbeidslivet.

---

²⁵ Disse tre landene skiller seg ut med høye uførerater også i senere analyser, som konkluderer med at *landbakgrunn* har mye å si (Dahl 2004; Dahl & Lien 2006). Betydningen av landbakgrunn for integrering er et komplekst spørsmål, som jeg i denne oppgaven ikke har prioritert å gå inn i. Uansett fremstår ikke-vestlige innvandrere også totalt som noe overrepresentert i uførepensjonistenes rekke (Dahl & Lien 2006-17)

²⁶ Tilsvarende funn er rapportert i Sverige (Ekberg 1996; Österberg & Gustafsson 2006).

Bratsberg m.fl. (2007: 35) betviler at helseforskjeller kan være en medvirkende årsak, med henvisning til små forskjeller i dødelighet mellom de to gruppene.²⁷ Claussen m.fl. (2009a, 2009b) utfordrer denne konklusjonen. De finner at forskjeller i selvrapportert helse og selvrapporterte arbeidsforhold kan forklare hele forskjellen i uførepensjonering mellom innvandrere og den øvrige befolkning i Oslo. Denne studien er imidlertid tallmessig langt mer begrenset, og det kan settes spørsmålsteget ved bruken av selvrapporterte data (Fevang & Rød 2009). Uansett utgjør de påviste helseforskjellene mellom innvandrere og den øvrige befolkning en utfordring for konklusjonen til Bratsberg m.fl. (2007) på dette punkt.

Blant flyktninger og familieinnvandrere stiger arbeidsdeltakelsen de første årene etter ankomst, men på sikt skjer et fall også for disse grupper, som inntreffer tidlig i forhold til den øvrige befolkning. Også her ser man en markant økning i overgang til uførepensjon etter om lag 10-15 års botid i Norge (Bratsberg m.fl. 2011). Også studier fra USA og Canada har funnet at innvandrerne tenderer til å øke sitt stønadsmottak jo lenger de har bodd i landet (Baker & Benjamin 1995; Borjas & Hilton 1996). Hansen & Lofström (2003) fant i Sverige det motsatte resultat, men som Ekhaugen (2005) påpeker skyldes dette trolig at de kun så på sosialhjelp. Med norske data viser hun at sosialhjelpsavhengigheten riktignok avtar over tid, men det totale stønadsmottaket øker, i tråd med funnene til Bratsberg m.fl. (2011)

At uførepensjoneringen øker med økt botid reflekterer også at både de faktiske rettighetene og kunnskapen om disse bedres. Riktignok gjelder kun et vilkår om 3 års (lovlig) botid for rett til uførepensjon, men størrelsen på pensjonen øker med opptjente pensjonspoeng, slik at uførepensjon etter hvert fremstår som et mer akseptabelt alternativ. Dertil kommer håndheving av regelverket, som trolig er innrettet slik at personer med en lengre yrkeskarriere bak seg vil ha lettere for å få innvilget uførepensjon enn andre (Dahl 2004: 36).

Ikke-vestlige innvandrere er også sterkt overrepresentert som mottakere av sosialhjelp (Tronstad 2004:89). Dette må ses i lys av deres svake stilling på arbeidsmarkedet, og deres svakere rettigheter i velferdsstaten for øvrig. Som følge av få opptjente pensjonspoeng, er for eksempel mange uføre innvandrere nødt til å motta sosialhjelp i tillegg til den lille uførepensjonen de har krav på (Hatland 2010: 182). Det hører med til bildet at sosialhjelp har vært den ytelsen som er blitt stilt til rådighet for nyankomne flyktninger, en gruppe som dermed trekker tallene sterkt

---

²⁷ Dødelighet holdes gjerne for å være et objektivt mål på helse, men et problem med å bruke dødelighet i denne sammenheng, er at mange kroniske helseplager kan redusere funksjonsevnen, uten å være dødelige.

opp.²⁸ I 2002 mottok hele 42 % av innvandrerne med flyktningbakgrunn sosialhjelp, mot 5 % i befolkningen totalt (Tronstad 2004: 92).

Høyt stønadsmottak henger altså sammen med lav arbeidsdeltakelse, men det er ikke nødvendigvis åpenbart hva som er årsak og virkning. Koopmans (2010) tolker tilgangen til stønader som selve årsaken til den lave arbeidsdeltakelsen, i tråd med attraksjonsmodellen. Med data fra åtte europeiske land finner han at sjenerøse velferdsordninger henger sammen med lavere arbeidsdeltakelse blant innvandrere. Én mulig forklaring er at det skjer en negativ seleksjon i migrasjonsstrømmen, ved at migranter med svak humankapital trekkes mot land med gode sosiale sikkerhetsnett og stor grad av økonomisk omfordeling mellom samfunnssjiktene (Borjas 1989; van Tubergen m.fl. 2004). Siden brorparten av den nyere innvandringen til Norge har skjedd som flukt og familiegjenforening, er det uvisst i hvilken grad slike insentivrelaterte seleksjonseffekter har gjort seg gjeldende her.

Det finnes også en hypotese om at *nettverkseffekter* kan bidra til å øke innvandreres stønadsmottak. Tanken er her at informasjon om velferdsordninger overføres sosialt og potensielt forsterker søknadstilbøyeligheten innad i en gruppe (Bertrand m.fl. 2000). Funn om at nykommere har en tendens til å kopiere stønadsmottaket til allerede etablerte innvandrere fra samme land, er blitt tolket som støtte til en slik teori (Borjas & Hilton 1996). Slike mekanismer kan være én forklaring på de til dels store forskjellene som finnes på tvers av landbakgrunn. En forløper for denne type tenkning er Murrays (1984) teori om en fattigdomskultur blant svarte i USA, der velferdsavhengighet ble sett som en form for ”lært hjelpeløshet” (Seligman 1975).

Alder ved ankomst

Et siste poeng jeg vil nevne, er betydningen av ankomstalter. Gjennomgående viser det seg at jo høyere ankomstalteren er, kontrollert for alder, desto svakere blir nykommeren integrert i samfunnet, både i arbeidsmarkedet og sosialt (Goldlust & Richmond 1974; Angel & Angel 1992; Friedberg 1992; Schaafsma & Sweetman 2001; Cichello m.fl. 2006). At lav ankomstalter har en positiv effekt på integrering, skyldes blant annet at barn og unge lærer språk og kulturelle koder raskere enn voksne (Stevens 1999; Blume & Verner 2007: 457). Unge vil dessuten ha sterkere insentiver til å integreres enn eldre, som skal tilbringe en mindre del av livet i et nytt land og som derfor potensielt vil ha mindre motivasjon til å tilpasse seg (Thomas 2003). Studier har også vist at personer med høy ankomstalter oftere har dårlig helse (Blom & Ramm 1998; Lum & Vandraa

---

²⁸ Fra og med 2004 har nyankomne flyktninger mottatt *introduksjonsstønad*, i forbindelse med det obligatoriske ”introduksjonsprogrammet”. Dette faller utenom denne oppgavens tidshorisont.

2010), sjeldnere deltar på norskkurs (Drøpping & Kavli 2002) og sist, men ikke minst har større sannsynlighet for å bli avhengig av trygd eller sosialhjelp (Borjas & Hilton 1996; Hu 1998; Blume & Verner 2007).

Ankomstaldet henger for øvrig nøye sammen med botid, men de to variablene måler ikke nødvendigvis det samme. Man kan tenke seg negative effekter av høy ankomstaldet som ikke bedres med økt botid. Goldlust & Richmond (1974) fant nettopp at de positive effektene av botid er sterkest for personer med lav ankomstaldet. I denne oppgaven vil ankomstaldet også være en relevant faktor med hensyn til inngangsvilkårene for uførepensjon, da særlig fastsetting av uføretidspunktet (jf. avsnitt 1.5.3).

2.2.4 Holdninger til innvandrere og diskriminering

Sammenliknet med andre europeiske land, finner SSB at nordmenn har en relativt tolerant holdning til innvandring og innvandrere (Blom 2004, 2008a). Holdningsundersøkelsene inneholder samtidig enkelte funn som egner til å nyansere dette bildet. Blant annet nærer hele 4 av 10 en mistanke om at innvandrere misbruker landets trygdeordninger og om lag halvparten av befolkningen synes innvandrere bør forsøke å bli som like nordmenn som mulig. Den sterke mistanken om trygdemisbruk som rettes mot innvandrere er her naturligvis særlig relevant å bemerke.

Negative holdninger og fordommer kan gi opphav til diskriminering, i betydningen illegitim forskjellsbehandling (Rogstad 2001a). Diskriminering er imidlertid et fenomen som er vanskelig å studere og måle (Midtbøen & Rogstad 2008). Hovedårsaken til dette er at det er vanskelig å skille mellom legitim og illegitim forskjellsbehandling. På samme måte som det kan være mange grunner til at innvandrere kommer dårligere ut på arbeidsmarkedet, kan det være mange grunner til at innvandrere oftere får avslag på søknad om uførepensjon. Forskjell i utfall er ikke nok til å snakke om diskriminering (Rogstad 2001a). Diskriminering er det altså først hvis forskjellen i utfall er et resultat av illegitim forskjellsbehandling.²⁹ Det klassiske eksempelet, som også er vårt anliggende, er når personer som tilhører en bestemt gruppe blir dårligere behandlet på grunnlag av stereotypiske forestillinger om gruppas egenskaper snarere enn på grunnlag av vedkommendes individuelle egenskaper.

---

²⁹ Det kan være vanskelig å vurdere hva som er illegitim versus legitim forskjellsbehandling. I vårt tilfelle vil en illegitim forskjellsbehandling kunne være at søkere med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn blir mistenkeliggjort og strengere behandlet utelukkende i kraft av sin innvandrerstatus.

På samme måte som beslutninger om ansettelser, fattes vedtak i uførepensjonssaker delvis i det skjulte. Ikke alle vurderinger som beslutningstakerne gjør er tilgjengelig for ytre observasjon. I den grad en saksbehandler nærer skepsis til ikke-vestlige innvandrere som gruppe, og vurderer deres søknader i lys av denne skepsisen, kan utfallet bli diskriminering. Den tilgjengelige litteraturen indikerer at det forekommer diskriminering av innvandrere i Norge, særlig på arbeidsmarkedet (Berg 1992; Djuve & Hagen 1995; Rogstad 2001b; Danielsen 2005: 12-27). Nå er ikke ansettelsesbeslutninger og uførevedtak på noen måte direkte sammenliknbart, men gitt eksistensen av en utbredt mistanke om trygdemisbruk i befolkningen generelt, er det likevel plausibelt at en viss diskriminering av innvandrere også kan forekomme i velferdsstatlig sammenheng.

Gitt mine data og valg av metode, er strategien for å nærme seg diskrimineringsspørsmålet i denne oppgaven av en mer indirekte sort, kalt *residualmetoden* (Midtbøen & Rogstad 2008: 420). Denne går ut på å forsøke å eliminere alle andre tenkelige forklaringer på forskjellen man observerer, for så å se hva man står igjen med til slutt. Den eventuelle gjenstående forskjellen – *residualen* – antas så potensielt å kunne forklares av diskriminering. Svakheten ved denne metoden er nettopp at den er såpass *svak*, i den forstand at diskrimineringen i seg selv ikke gjøres til gjenstand for analyse, men kun inntreer som én mulig forklaring på den uforklarte variansen som står igjen.³⁰ Når man må være såpass forsiktig, skyldes dette at man sjelden har mulighet til å kontrollere for alle relevante forhold, og dermed ikke kan utelukke at forskjellene skyldes faktorer som man ikke har kontrollert for.

Det er herunder på sin plass å bemerke at fenomenet diskriminering ikke utgjør hovedanliggendet for oppgaven som sådan, selv om tittelen kunne indikere akkurat det. Snarere ser jeg på diskrimineringsspørsmålet som ett av flere underliggende spørsmål i tilknytning til oppgavens problemstilling.

---

³⁰ Rent teknisk tangerer residualmetoden med kontrollvariabelmetoden – som omtales i kapittel 3.

2.3 Studier av avslag på søknad om uførepensjon

NOU (1977: 14) er en av de første kildene hvor avslagsproblematikken drøftes. Her fremgår det blant annet at kvinner og søkere med ”diffuse plager” fikk oftere avslag. Olsen m.fl. (1988) fant at kvinner og yngre søkere, samt søkere med lav utdanning og lav inntekt oftere fikk avslag. Det samme gjaldt søkere med muskel/skjelett-sykdommer. Disse funnene bekreftes i stor grad av Claussen (1995, 1998), som konkluderer med at det er de mest utsatte gruppene på arbeidsmarkedet som rammes hardest av avslag. I en serie rapporter fra Rikstrygdeverket (RTV) gjenfinnes mye av det ovennevnte mønsteret.³¹ Her fremgår det dessuten at personer med lav yrkesaktivitet er mer utsatt for avslag, i tråd med forventningene (jf. kapittel 1.5.3). Andersen (1993) fant en tendens til mer avslag i storbyer enn utkantområder, mens Oslo skiller seg ut med den aller høyeste avslagsprosenten blant landets fylker (Kristiansen 2003).

Et knippe studier har sett på hvordan det går med avslåtte søkere etter avslag (Andersen 1994; Claussen 1995; Galaasen m.fl. 2009; Kornstad & Skjerpen 2010). Det viser seg at få kommer i arbeid, mens mange likevel ender opp med uførepensjon etter en viss tid, som følge av anke eller ny søknad. Galaasen m.fl. (2009) finner at om lag halvparten av de avslåtte søkerne er blitt tilstått uførepensjon 7 år etter første avslag. Det faktum at såpass mange avslåtte søkere likevel får innvilget uførepensjon på sikt, har vært utslagsgivende for hvordan jeg har valgt å operasjonalisere den avhengige variabelen i denne oppgaven (se avsnitt 3.1.1).

Kun to studier jeg har klart å finne spesifiserer egne tall for innvandrere. Ydreborg og Ekberg (2004) finner at søkere med bakgrunn fra land utenfor Norden får noe oftere avslag, men sammenhengen faller bort i multivariate analyser. Det skilles ikke her mellom vestlige og ikke-vestlige innvandrere. Galaasen m.fl. (2009) finner derimot altså en klart høyere avslagsprosent for ikke-vestlige innvandrere, som stadfestes i regresjoner.

---

³¹ Se Kristoffersen (1993, 1997, 1999, 2005), Thune og Kristoffersen (1995), Kristoffersen og Lunde (1996), og Kristiansen (2003).

2.4 Oppsummering og utledning av hypoteser

Basert på gjennomgangen av teori og tidligere forskning, vil jeg nå legge frem oppgavens arbeidshypoteser. Foreliggende forskning på området har som regel sett på ulike gruppers ”uføresannsynlighet” eller ”uførerater” (*andel* uførepensjonerte av gruppa som helhet). Dette er et mål som i denne oppgaven ikke blir benyttet i særlig stor grad. I stedet ser jeg altså på *søknadstilbøyelighet* (andel søkere i en gruppe) og *avslagssannsynlighet* (andel avslag i en gruppe søkere). Jeg starter med hypotesene for søknadsanalysen, deretter avslagsanalysen.

I hypotesene vil noe statistisk terminologi bli brukt, som først blir gjort rede for i metodekapitlet. Det gjelder særlig uttrykkene ”kontrollere for” og ”holde konstant”. Det forutsettes at leseren er kjent med disse begrepene, men jeg viser til metodekapitlet for en kort presentasjon – under avsnittet om *kontrollvariabelmetoden* (kapittel 3.2).

2.4.1 Søknadstilbøyelighet

Tidligere forskning har vist at ikke-vestlige innvandrere har noe høyere uførerater enn den øvrige befolkning (Dahl & Lien 2006). Det er derfor grunn til å tro at de også har en høyere søknadstilbøyelighet. Man vet samtidig at etterspørsel etter uførepensjon øker med alder og er høyere i distriktene enn i sentrale strøk (Kolberg m.fl. 1977; Christoffersen 1995). Det faktum at ikke-vestlige innvandrere både er yngre og i større grad bosatt i storbyene, skulle da i utgangspunktet bidra til å utjevne søknadstilbøyeligheten mellom de to gruppene. Kontrollert for variablene *alder* og *bosted* bør imidlertid forskjellen øke. Dermed kan vi formulere følgende utgangshypotese for søknadsanalysen:

H_{søknad}: Ikke-vestlige innvandrere har høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon sammenliknet med personer i den øvrige befolkning, og denne forskjellen øker etter kontroll for *alder* og *bosted*.

Dersom vi finner signifikante forskjeller i søknadstilbøyelighet, kontrollert for alder og bosted, er det et delmål for oppgaven å si noe om hvilke mekanismer som kan tenkes å frembringe disse forskjellene. Nedenfor presenteres et knippe mulige forklaringsmekanismer, i lys av teori og tidligere forskning.

Utstøttingsmekanismer: Betydningen av utdanning og næring

Tilbøyelighet til å søke om uførepensjon kan forventes å være sterkt influert av en rekke arbeidsrelaterte faktorer. De store variasjonene i uførerater på tvers av yrke indikerer at arbeidsmiljø er av særlig stor betydning (Stattin 1998: 210; NOU 2000: 27, s.83; Blekesaune 2003). I mangel av informasjon om yrke, brukes i denne oppgaven opplysninger om *næringsgruppe*. Selv om de fleste næringsgruppene rommer mange ulike yrker, er det et faktum at arbeidsmiljø og grad av helsebelastning varierer på tvers av næring (STAMI 2008). I henhold til utstøttingsmodellen kan man forvente å finne høyere søknadstilbøyelighet i næringer med et høyt innslag av helsebelastende arbeid, og dessuten i såkalt ”krympende” næringer (som tallmessig er blitt mindre over en periode). I metodekapitlet gjør jeg rede for hvilke næringsgrupper dette dreier seg om.

En annen variabel som kan tjene som indikator på hvor sterk posisjon en har i arbeidsmarkedet, og som er en stabil prediktor for uførepensjonering, er *utdanningsnivå*. Tidligere forskning tilsier at søknadstilbøyeligheten vil være høyest blant lavt utdannede og avta med økt utdanning (Krokstad & Westin 2004; Bruusgaard m.fl. 2010). Denne tesen skriver seg primært fra et utstøttingsperspektiv, i lys av humankapitalteori. For det første kan en slik sammenheng forventes ut fra de store helseforskjeller som finnes på tvers av utdanningsnivå (Claussen 2008; Elstad 2008). For det andre, fordi personer med ulik utdanning får tilgang til ulike jobber, og dermed blir utsatt for ulik grad av helsebelastning i arbeidet. Endelig er det grunn til å tro at ansatte med lave kvalifikasjoner er mest utsatt for utstøting, alt annet likt. Ettersom innvandrere oftere er ansatt i yrker med stor helsebelastning (STAMI 2009), og lavere utdannet enn befolkningen for øvrig (Daugstad 2008: 81), kan vi i lys av utstøttingsmodellen fremsette følgende hypotese:

H2_{søknad}: Det er ingen forskjell i sannsynlighet for å søke om uførepensjon mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når personenes utdanningsnivå og næringsgruppe holdes konstant.

Attraksjonsmekanismer: Betydningen av personlig økonomi og antall barn

Ettersom ikke-vestlige innvandrere er svakere integrert i arbeidsmarkedet, har de også oftere økonomiske problemer av en slik grad at de er avhengige av sosialhjelp (Tronstad 2004:89). Det er derfor grunn til å anta at en del av søknadene fra denne gruppa kan være økonomisk motivert, mer enn de er helsemessig fundert. Uførepensjon er tross alt et langt bedre alternativ enn sosialhjelp, både økonomisk og med tanke på forutsigbarhet i hverdagen. Det kan i utgangspunktet forventes at lavtlønte arbeidere og personer som mottar sosialhjelp har en høyere søknadstilbøyelighet enn personer som er bedre stilt økonomisk (Kolberg 1976: 76; Bratberg & Risa 2000). Bratsberg m.fl. (2007) har i tillegg pekt på eksistensen av et nokså romslig, ikke behovsprøvd barnetillegg som et mulig insentivproblem som kan være særlig relevant for ikke-vestlige innvandrere (som ofte har lave inntekter og mange barn). I den grad det gjenstår en forskjell i søknadstilbøyelighet etter kontroll for både alder og bosted, utdanning og næring, kan man derfor forvente at denne forsvinner når det også tas hensyn til personlig økonomi og antall barn.³²

H3_{søknad}: Det er ingen forskjell i sannsynlighet for å søke om uførepensjon mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når utdanningsnivå, næringsgruppe, personlig økonomi og antall barn holdes konstant.

Betydningen av helse

Et opplagt spørsmål å stille er om forskjeller i søknadstilbøyelighet skyldes helseforskjeller. Dette er opplagt i den forstand at uførepensjon er en ytelse som tross alt er beregnet på personer som har for dårlig helse til å leve av egen inntekt. De eneste helseopplysningene jeg har tilgjengelig i denne oppgaven er imidlertid søkerens *diagnoser*. Siden denne variabelen kun finnes for de som faktisk har søkt, kan den ikke brukes i analyser av søknadstilbøyelighet (som måles på befolkningsnivå). Fortolkningene knyttet til de ovenstående hypotesene må derfor gjøres med varsomhet. Blant annet vet man at sosialklienter ikke bare har dårlig økonomi, men også dårligere helse enn den øvrige befolkning (Van der Wel m.fl. 2006). I prinsippet kan alle sammenhenger mellom en variabel X og søknadstilbøyelighet være konfundert av uobserverte helseforskjeller.³³ Denne mangelen avbøtes altså delvis av at jeg kontrollerer for diagnose i avslagsanalysen, men utgjør et viktig forbehold når søknadsanalysen sees for seg selv.

---

³² Personlig økonomi representeres her av variablene *inntekt* og *sosialhjelp*.

³³ En *konfunderende* faktor på sammenhengen mellom A og B, er en bakenforliggende eller mellomliggende variabel C som påvirker sammenhengen mellom A og B (Skog 2004: 39).

Samspill mellom innvandrerststatus og utvalgte variabler

I en analyse med mange uavhengige variabler, er det alltid en mulighet for at effekten av én uavhengig variabel varierer med verdien på en av de andre uavhengige variablene. Dette er tilfelle hvis eksempelvis betydningen av alder for søknadstilbøyelighet er annerledes for innvandrere enn i den øvrige befolkning. Slike sammenhenger omtales som *samspill* (se kapittel 3.2.2). Det er i prinsippet mulig å tenke seg at det foreligger en rekke signifikante samspill i et materiale med mange variabler, men av praktiske hensyn er det som regel hensiktsmessig å begrense seg til å undersøke noen utvalgte samspill som er av spesiell interesse. I denne oppgaven er det særlig relevant å undersøke mulige samspill mellom *innvandrerststatus* og utvalgte andre variabler.

For det første vil jeg i søknadsanalysen undersøke om det foreligger samspill mellom *innvandrerststatus* og *bosted*. Mens det i befolkningen kan forventes noe lavere søknadstilbøyelighet i Oslo, er det uvisst om dette gjelder også for innvandrere, som i langt større grad er konsentrert i denne byen. Ettersom bosettingsmønsteret blant innvandrerne er såpass avvikende, er det grunn til å anta at sammenhengen mellom bosted og søknadstilbøyelighet også kan være ulik. Jeg holder det imidlertid åpent på hvilken måte dette samspillet slår ut. Hypotesen er derfor som følger:

H4_{søknad}: Sammenhengen mellom bosted og søknadstilbøyelighet er annerledes for ikke-vestlige innvandrere sammenliknet med den øvrige befolkning.

En annen faktor som kan tenkes å virke forskjellig på tvers av *innvandrerststatus*, er *utdanningsnivå*. Begrunnelsen for denne hypotesen er at mange ikke-vestlige innvandrere får lite uttelling for høyere utdanning ervervet i hjemlandet (Djuve & Friberg 2004: 19). Deres utdanningsnivå vil derfor være mindre treffende som indikator på arbeidsmarkedsplassering og dermed også gi en svakere ”beskyttelse” mot uførepensjonering.

H5_{søknad}: Den tentativt negative sammenhengen mellom utdanning og søknadstilbøyelighet er svakere blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.

Et siste samspill som skal undersøkes gjelder *innvandrerststatus* og *antall barn*. Tidligere forskning har indikert at barnetillegget utgjør et insentivproblem som er særlig virksomt for innvandrerfamilier med mange barn (Bratsberg m.fl. 2007). Med utgangspunkt i økonomisk teori alene, er det vanskelig å begrunne at denne mekanismen ikke skulle gjelde for alle potensielle søkere likt. På den annen side, kan det her tenkes å være kulturelle forskjeller i aksjon. De nokså store forskjellene i fruktbarhetsatferd mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning (Lappegård 2000; Foss 2006), betyr at seleksjonen med hensyn til hvem som får barn (og hvor

mange) er nokså ulik i de to gruppene. Det er derfor av interesse å undersøke om sammenhengen mellom barn og søknadstilbøyelighet også er ulik. Jeg forventer med utgangspunkt i tidligere forskning å finne følgende:

***H6**_{søknad}: Den tentativt positive sammenhengen mellom antall barn og søknadstilbøyelighet er sterkere blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.*

2.4.2 Avslagssannsynlighet

Med utgangspunkt i to enkeltstående og tallmessig nokså begrensede studier (Ydreborg & Ekberg 2004; Galaasen m.fl. 2009)³⁴, er det grunn til å forvente at søkere med ikke-vestlige innvandrerbakgrunn har en høyere sannsynlighet for å bli avslått enn søkere fra den øvrige befolkning. Denne forventningen utgjør utgangshypotesen i avslagsanalysen.

***H1**_{avslag}: Ikke-vestlige innvandrere har høyere sannsynlighet for å få avslag når de søker om uførepensjon, sammenliknet med personer i den øvrige befolkning.*

Dersom vi finner signifikante forskjeller i avslagssannsynlighet, er det et delmål i denne oppgaven å belyse hvilke mekanismer som kan tenkes å frembringe disse forskjellene. I det følgende presenteres et knippe faktorer som antas å være av betydning. Jeg begynner med tre variabler som jeg anser å være av grunnleggende betydning når det gjelder tilgang til uførepensjon, for så å lansere noen mer subtile forklaringsmekanismer.

Betydningen av alder, bosted og diagnose

Alder er av grunnleggende betydning for de spørsmål vi her tar opp. For det første, åpner regelverket for å trekke inn alder som en selvstendig faktor i den helhetlige vurderingen av en uføresøknad. Dels av hensyn til den enkelte, og dels av samfunnsøkonomiske hensyn, vil eksempelvis kravet om attføring være mindre absolutt for eldre søkere. Incentivene for å iverksette attføring er mindre jo nærmere pensjonsalder en arbeidstaker er, og det samme gjelder statens utgifter i form av utbetalt uførepensjon. Flere faktorer tilsier altså at det foregår en strengere kontroll av yngre søkere, så i den grad innvandrersøkerne er yngre vil dette kunne medføre høyere avslagssannsynlighet.

---

³⁴ Ydreborg og Ekberg (2004) dekker kun ett svensk fylke, mens Galaasen m.fl. (2009) kun har tatt for seg ett kalenderår (1993).

En annen nokså grunnleggende faktor som kan påvirke søknadsutfall, er bosted. Tidligere studier har vist at ikke bare utførelser, men også avslagsprosent varierer geografisk, med en tendens til høyere avslagsprosent i byene (Andersen 1993; Ydreborg & Ekberg 2004). Dette kan skyldes at kravene som stilles til utføring og vurderingen av inntektsevnen er strengere i områder med et mer robust og mangfoldig arbeidsmarked, hvor mulighetene til fortsatt arbeid er større. Innvandrernes mer urbane bosettingsmønster vil derfor kunne bidra til å trekke deres avslagssannsynlighet opp.

Muligheten for å få innvilget uførepensjon avhenger naturligvis også i veldig stor grad av de medisinske opplysningene som foreligger i den enkelte sak. Funksjonsnedsettelsens art og alvorlighetsgrad må forventes å være utslagsgivende for utfallet av en søknad. Nå er det langt fra uproblematisk å objektivere og rangere helseproblemer og rommet for skjønn er som vi har sett stort. Likevel er det grunn til å forvente til dels betydelige forskjeller på tvers av diagnosegruppe – noe tidligere forskning også har vist (Kristoffersen 1993; Thune & Kristoffersen 1995; Kristiansen 2003).

På bakgrunn av de ovenstående betraktningene, ønsker jeg å teste en hypotese som hevder at alder, bosted og diagnose til sammen utgjør hele forklaringen på innvandrernes høyere avslagssannsynlighet. Det innebærer følgende empiriske forventning:

***H2_{avslag}**: Det er ingen forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når søkerens alder, bosted og medisinske diagnose holdes konstant.*

Hvis det fremdeles finnes en forskjell i avslagssannsynlighet, etter kontroll for alder, bosted og diagnose – hva kan dette skyldes? Jeg vil i de videre analysene fokusere på begrepene *marginalisering* og *søkerkompetanse*, mens det underliggende og viktige spørsmålet om *diskriminering* altså først vil bli behandlet som en del av diskusjonskapitlet.

Betydningen av marginalisering

Premisset for hypotesen $H3_{avslag}$ er at ikke-vestlige innvandrere er marginalisert på arbeidsmarkedet (Tronstad 2004:73). Tanken er så at dette kan avstedkomme en økt tilbøyelighet til å søke om uførepensjon av primært økonomiske grunner – som et alternativ til usikker eller manglende arbeidsinntekt og behovsprøvd sosialhjelp.³⁵ Dette vil i sin tur kunne medføre høyere avslagsfrekvens, siden søknader om uførepensjon skal være tuftet på et solid medisinsk grunnlag, jf. kapittel 1.5.1. I den grad det finnes en søknadstilbøyelighet blant arbeidsmarginale grupper som *ikke* er tuftet på de rette grunnene, må vi anta at dette vil slå ut i en høyere avslagsfrekvens.

Det finnes imidlertid også en annen logikk knyttet til den antatte sammenhengen mellom marginalisering og avslagssannsynlighet. Nemlig den at søkere som har deltatt lite i arbeidslivet og/eller mottatt sosialhjelp blir sett på med større mistenksomhet enn andre søkere, uavhengig av sin situasjon for øvrig, og derigjennom har større sannsynlighet for å få avslag. I så fall er det ikke nødvendigvis søknadens medisinske begrunnelse som er for tynn, men i den marginaliserte livssituasjonen i seg selv som blir utslagsgivende.

Disse to scenarioene vil være vanskelig å skille mellom med mine data, og de utelukker hverandre heller ikke. Uansett leder de til samme empiriske forventning, nemlig at forutgående marginalisering er assosiert med høyere avslagsrisiko.

Som indikatorer på sosioøkonomisk marginalisering, benytter jeg to indekser som måler henholdsvis deltakelse i lønnsarbeid og mottak av sosialhjelp i årene forut for søknad. Hypotesen – som bygger videre på den foregående – lyder dermed som følger:

$H3_{avslag}$: *Det er ingen forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når søkerens alder, bosted, medisinske diagnose, arbeidsdeltakelse og sosialhjelpsmottak holdes konstant.*

---

³⁵ Den første delen av dette resonnementet tangerer altså med resonnementet knyttet til $H3_{søknad}$.

Betydningen av humankapital og "søkerkompetanse"

En annen faktor som kan tenkes å påvirke søknadsutfall er søkerens humankapital, og derigjennom deres "søkerkompetanse". Variablene som skal brukes til å undersøke dette, er *utdanningsnivå, botid og ankomstalder*.

Utdanningsnivå er en faktor det er vanskelig å knytte klare forventninger til. På den ene side kunne man forvente at søkere med lav utdanning får oftere avslag, på grunn av en antatt lavere søkerkompetanse – eller fordi personer med høy utdanning kan tenkes å ha større barrierer mot å søke om uførepensjon i utgangspunktet, slik at når disse først søker er det på grunn av mer alvorlige helseproblemer. På den annen side, er utdanning en faktor som ifølge loven kan tas hensyn til i vurdering av søkerens inntektsevne (§ 12-7). Manglende utdanning kan bli sett som et handikap i seg selv og dermed bidra til å øke sjansene for at søknaden blir innvilget. I så fall vil den forventede sammenhengen utvannes og potensielt reverseres. Dette ble av Galaasen m.fl. (2009) tolket som en mulig forklaring på at utdanning i deres materiale ikke ble funnet å ha noen effekt på søknadsutfall.

Det er rimelig å tro at *landspesifikk* humankapital er særlig viktig for de spørsmål vi her tar opp. Da min utdanningsvariabel ikke skiller mellom utdanning ervervet i Norge og utdanning ervervet i utlandet, vil jeg i tråd med en utbredt praksis bruke *botid* som indikator på akkumulering av landspesifikk humankapital. Forventningen blir da at søkere med kort botid har en høyere sannsynlighet for avslag (uavhengig av alder) enn søkere som har bodd lengre i landet. En annen faktor som kan ha betydning for akkumulering av landspesifikk humankapital, er personens *ankomstalder* (Stevens 1999). Min antakelse er at personer med høy ankomstalder har lavere søkerkompetanse og dermed høyere avslagssannsynlighet.

Til tross for en viss usikkerhet med hensyn til utdanningsvariabelens utslag, vil jeg på bakgrunn av det ovenstående fremsette følgende hypotese – som bygger på de to foregående:

H4_{avslag}: *Det er ingen forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når søkerens alder, bosted og medisinske diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanning, botid og ankomstalder holdes konstant.*

Samspill mellom innvandrerstatus og utvalgte variabler

Også i avslagsanalysen vil jeg kontrollere for samspill mellom *innvandrerstatus* og utvalgte variabler. For det første, vil jeg undersøke om effekten av alder er den samme for innvandrere som i den øvrige befolkning. Jeg er her mest interessert i den øvre del av alderskalaen, og hvorvidt sammenhengen mellom økt alder og redusert avslagssannsynlighet er like sterk i begge grupper. Én grunn til å forvente at så ikke er tilfelle, kan være at eldre, ikke-vestlige innvandrere utgjør en særlig sårbar gruppe, hvis helseproblemer ikke nødvendigvis fanges opp like godt som blant eldre i den øvrige befolkning (Gele & Harsløf 2010; Ingebretsen 2010: 25). Hvis samhandlingen med hjelpeapparatet lider under språkproblemer og dårlig kommunikasjon, vil dette kunne medføre en svekket søknad og økt risiko for avslag. Kommunikasjonsproblemer er naturligvis en potensiell utfordring for alle ikke-vestlige innvandrere, uavhengig av alder, men kan tenkes å slå særlig uheldig ut for personer som begynner å bli gamle og som dermed også er svekket på andre måter.

H5_{avslag}: Avslagssannsynligheten reduseres mindre med økt alder blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.

Jeg har videre en hypotese om at sammenhengen mellom utdanning og avslagssannsynlighet er annerledes blant innvandrersøkerne. På samme måte som med eldre innvandrere, utgjør lavt utdannede innvandrere en særlig utsatt gruppe (Rogstad 1995), som kan sies å stå i en dobbelt underlegen posisjon i møte med velferdsbyråkratiet. I så fall kan det hende at deres eventuelle helseproblemer i mindre grad lar seg omsette i tilgang til uføretrygd.

H6_{avslag}: Den tentativt negative sammenhengen mellom utdanning og avslagssannsynlighet er sterkere blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.

Betydningen av diskriminering

I den grad vi finner store forskjeller i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning, er et underliggende, men viktig spørsmål om dette kan skyldes en eller annen form for diskriminering av disse søkerne. Å måle diskriminering er imidlertid vanskelig, særlig når man jobber med kvantitative data. Oftest kan man ikke påvise at diskriminering foreligger, men i høyden avkrefte at så er tilfelle.

En vanlig strategi er altså å undersøke om forskjeller mellom grupper faller bort når man kontrollerer for relevante bakgrunnsvariabler (gjør gruppene så *relevant* like som mulig). Hvis så skjer, er det nærliggende å konkludere at det ikke foreligger diskriminering. Hvis forskjellene derimot ”overlever”, *kan* diskriminering være én forklaring, jamfør den nevnte ”residualmetoden” (kapittel 2.2.4).

Jeg vil ikke av ovennevnte grunner ikke utlede noen arbeidshypotese om betydningen av diskriminering, men spørsmålet vil bli drøftet i den avsluttende diskusjonen.

3. Data og metode

I dette kapitlet presenteres de dataene og analyseteknikkene som benyttes i oppgaven. I del 1 går jeg først gjennom kodingen av de ulike variablene og belyser eventuelle mangler ved disse. Derneft beskrives utvalgsriteriene som er brukt for de statistiske analysene, etterfulgt av en gjennomgang av hvordan analysene er strukturert. I del 2 presenteres den statistiske metoden som benyttes, nemlig logistisk regresjonsanalyse. Fordeler og begrensninger knyttet til denne metoden drøftes kort, med hensyn til oppgavens formål. Her gir jeg også en begrunnelse for valg kvantitativ metode, fremfor andre metodiske tilnæringer som kunne ha belyst problemstillingen på en fruktbar måte.

3.1 Data og utvalg

Dataene som benyttes i denne oppgaven er gjort tilgjengelig av Statistisk Sentralbyrå, som et uttak fra forløpsdatabasen FD-Trygd. Denne databasen inneholder opplysninger om hele befolkningens ”bevegelser” i det norske trygdesystemet fra og med 1992, koblet sammen med grunnleggende persondata fra SSBs øvrige registre. Dataene er kodet i form av datoer for tilgang, endring og avgang knyttet til den enkelte trygdeordning.

Når det gjelder ytelsen uførepensjon, inneholder FD-trygd opplysninger om både dato for søknad (kravdato) og dato for innvilgelse eller avslag (vedtaksdato). I mine analyser benyttes vedtaksdato, da variabelen for kravdato var av dårligere kvalitet.

3.1.1 Avhengige variabler

Analysene er bygget opp rundt to avhengige variabler, henholdsvis *søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004* (*søker98_04*) og *utfall på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004* (*utfall98_04*). Begge de avhengige variablene er dikotome. De har altså bare to mulige verdier, henholdsvis 1 og 0. Begge er dessuten konstruert på en måte som gjør at de dekker flere kalenderår, nærmere bestemt perioden 1998-2004. Dette er gjort for å få med flest mulig søknader og samtidig begrense omfanget av tabeller.

Variabelen *søker98_04* er kodet 1 for personer som er registrert med ett eller flere vedtak om uførepensjon i løpet av perioden, og 0 for alle andre. Variabelen *utfall98_04* er kodet slik at innvilget ”overstyrer” avslag. Det vil si at søkere som først har fått avslag, for siden å ha fått innvilget uførepensjon i løpet av perioden, er kodet 0 for ”innvilget”. Det samme gjelder de som har fått innvilget på første forsøk (flertallet av søkerne). De som er kodet 1 for ”avslag”, er dermed søkere som har fått ett eller flere avslag i løpet av perioden, og som ved periodens utgang fortsatt er uten uførepensjon. På denne måten blir skillet mellom avslåtte og innvilgede søkere mer reelt enn om man bare ser på ett år av gangen, ettersom en del avslåtte søkere får innvilget uførepensjon i løpet av noen år, som følge av anke eller ny søknad (Galaasen m.fl. 2009).³⁶

En hake ved denne kodingsmåten er at ”observasjonstiden” etter et avslag vil variere med vedtaksår. For de som er registrert med første avslag i 1998, får man en observasjonstid på 7 år, mens de som fikk første avslag i 1999 får en observasjonstid på 6 år, og så videre. Med observasjonstid mener jeg det tidsrommet innenfor perioden 1998-2004 hvor en avslått søker har anledning til å søke på nytt eller anke og slik potensielt kan gå fra ”avslag” til ”innvilget” i mine data. I prinsippet kunne dette føre til skjevheter, hvis ulike søkergrupper var systematisk skjevt representert i ulike deler av perioden. Denne potensielle skjevheten tar jeg imidlertid hensyn til ved å kontrollere for *vedtaksår*.

---

³⁶ Det finnes to ankeinstanser tilknyttet det norske trygdesystemet; en etatsintern og en ekstern. Hvis den interne ankebehandlingen ikke fører frem, kan søkeren få saken sin opp i Trygderetten, et uavhengig organ som behandler anker på vedtak om trygd og pensjon. I denne oppgaven har jeg ikke opplysninger om anke og bringer ikke inn noen variabel for antall søknader. Slike data kunne vært aktuelle å trekke inn hvis formålet var å se på hva som skjer med avslåtte søkere i tiden etter avslag, men dette faller utenfor denne oppgavens avgrensning.

3.1.2 Uavhengige variabler

Jeg bruker ikke eksakt samme variabler i søknadsanalysen som i avslagsanalysen. Dels er dette en konsekvens av at utvalgene i de to analysene er ganske forskjellig (se kapittel 3.1.3), noe som gir ulike føringer for hvordan de uavhengige variablene kan konstrueres. En hovedforskjell er at jeg i avslagsanalysen har konstruert flere av de uavhengige variablene på en måte som tar hensyn til vedtaksår (f.eks. *alder ved vedtak*, *bosted ved vedtak*, etc.). Det vil si at for en som har vedtaksår 1998, er det alder i 1998 som gjelder, mens for en som har vedtaksår i 1999 er det alder i 1999 som blir brukt. Noe tilsvarende er ikke mulig å gjøre i søknadsanalysen, ettersom flertallet i dette utvalget ikke er søkere og dermed ikke har noe vedtaksår å konstruere variabelen ut fra. I søknadsanalysen brukes derfor i stedet opplysninger fra ett bestemt tidspunkt (1998) i konstruksjonen av de uavhengige variablene.³⁷

Noe divergens mellom oppsettet i de to analysene skyldes også vurderinger basert på teori og tidligere forskning, som har gjort at jeg ikke har valgt å bruke alle de samme variablene i begge analyser. Dette kommenteres underveis.

Innvandrerstatus og landbakgrunn

Den viktigste uavhengige variabelen i denne oppgaven er *innvandrerstatus*. Det er forskjeller på tvers av denne variabelens kategorier som er analysenes hovedfokus, og som de øvrige variablene bringes inn for å belyse og forklare. *Innvandrerstatus* er i alle analyser en kategorisk variabel som kun skiller mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning. Vestlige innvandrere er holdt utenfor alle analyser, da både tidligere forskning og mine egne analyser har vist at denne gruppa er veldig lik den øvrige befolkning når det gjelder både arbeidsmarkedsintegrasjon og uførepensjonering (Dahl & Lien 2006; Daugstad 2008). ”Den øvrige befolkning” utgjør referansekategorien i alle regresjonsanalyser.³⁸ Jeg minner samtidig om at andregenerasjons innvandrere også er holdt utenfor analysene.

---

³⁷ Det jeg gjør, er å måle andelen av ulike grupper i befolkningen pr. 1998 som søker om uførepensjon de neste sju årene (1998-2004). Gruppene er definert ut fra sine kjennetegn i 1998, som kan endres i løpet av perioden. Eksempelvis kan en mann som i 1998 bor i Oslo, være bosatt i Bergen når han i 2002 søker om uførepensjon. Dette representerer et innslag av upresisitet i variablenes validitet, men var uansett den beste måten å gjøre det på, gitt at jeg benytter en avhengig variabel som måles over en såpass lang periode. Alternativet hadde vært å kjøre analysene for hvert av de sju årene separat, men det hadde gitt en veldig omfattende resultatmengde.

³⁸ Med referansekategori sikter jeg til den kategorien på en uavhengig variabel som brukes som referanse i den logistiske regresjonsanalysen, som de øvrige kategoriene sammenliknes med (se kapittel 3.2.1).

Vedtaksår

Vedtaksår er en kategorisk variabel som kun benyttes i avslagsanalysen. Den angir det året en søker fikk vedtak om henholdsvis innvilgelse eller avslag. For søkere som i løpet av perioden er registrert med flere vedtak, gjelder følgende: Personer som først har fått avslag og deretter innvilget, har fått vedtaksår lik det året de fikk innvilget (i tråd med kodeprinsippet om at innvilget ”overstyrer” avslag). Personer som i løpet av perioden har flere vedtak, men bare avslag, har fått vedtaksår lik det året de fikk sitt første avslag.

Alder og alder kvadrert

Alder er en kontinuerlig variabel som er kodet slik at 18-åringer har verdien 0 og dermed fungerer som et nullpunkt i analysene. I søknadsanalysen brukes *alder i 1998*, mens i avslagsanalysen brukes *alder ved vedtak*. I begge analyser trekker jeg også inn annengradsleddet *alder kvadrert* for å undersøke eventuell kurvelinearitet (se kapittel 3.2.1).

Botid og ankomstalder

Botid er i begge analyser representert av en dummyvariabel for *kort botid*. I avslagsanalysen er denne kodet 1 for søkere som i vedtaksåret hadde bodd i Norge i mindre enn 10 år og 0 for alle andre. I søknadsanalysen er den kodet på tilsvarende måte, men da ut fra botid i 1998. Grensen på 10 år er valgt av dels teoretiske, dels pragmatiske grunner. Tidligere forskning har vist at det skjer en markant økning i overgang til uførepensjon blant ikke-vestlige innvandrere etter omtrent 10 års botid (Bratsberg m.fl. 2011). I tillegg er det rimelig å tro at akkumulering av landspesifikk humankapital er en prosess som tar en viss tid. Det var også et poeng at variabelen skulle dekke et substansielt antall personer, og siden alle med botid under 3 år er holdt utenfor analysen på grunn av regelverket (kapittel 1.5.1), ville jeg fått en ganske liten gruppe med kort botid om grensen ble satt lavere.

I begge analyser bruker jeg en dummy for *høy ankomstalder*, kodet 1 for personer som var over 40 år da de kom til Norge og 0 for alle andre. Grensen er valgt ut fra en skjønnsvurdering, samt et ønske om å få med et visst antall personer. De fleste som kommer til Norge er nemlig forholdsvis unge ved ankomst. I avslagsanalysen har jeg også inkludert en dummy for de som var over 50 år ved ankomst. Personer i den øvrige befolkning er kodet 0 på både *botid* og *ankomstalder*.

Utdanningsnivå

Utdanningsnivå er basert på høyeste fullførte utdanning pr. 1.10.1999. Personer som har påbegynt, men ikke fullført for eksempel en bachelorgrad, er kodet med ”videregående” som høyeste nivå. Variabelen har fem kategorier som vist under. De få som står oppført med færre skoleår enn fullført grunnskole, er likevel inkludert i denne kategorien.

1. Opplysning mangler
2. Grunnskole
3. Videregående.
4. Høyere utdanning, lavere grad.
5. Høyere utdanning, høyere grad.

At jeg kun har opplysninger om utdanning til 1999, utgjør en feilkilde i den forstand at noen søkere i årene 2000-2004 i mine data kan fremstå med mindre utdanning enn de i realiteten har. Et slikt scenario er dog lite sannsynlig for majoriteten av søkerne, da de fleste har nådd en alder der utdanningsnivået lenge har vært stabilt og trolig vil være det samme livet ut. Et unntak gjelder her de yngste søkerne, men de utgjør uansett en svært liten del av søkermassen.

Næringsgruppe

Næringsgruppe er i avslagsanalysen basert på siste registrerte sysselsetting forut for vedtak. I søknadsanalysen brukes sysselsettingsdata per 1.1.1998. Jeg bruker en lett bearbeidet versjon av SSBs standard for næringsgruppering (SN2002), med 15 kategorier (kortnavn i parentes).

1. Jordbruk + Skogbruk + Fiske. (Primær).
2. Kraft- og vannforsyning + Utvinning av råolje og naturgass. (Energi).
3. Industri + Annen bergverksdrift og utvinning. (Industri/bergverk).
4. Bygge- og anleggsvirksomhet. (Bygg/anlegg).
5. Varehandel, reparasjon av motorvogner, husholdningsvarer og varer til personlig bruk. (Varehandel).
6. Hotell- og restaurantvirksomhet. (Hotell/restaurant).
7. Transport, lagring og kommunikasjon. (Transport/kommunikasjon).
8. Finansiell tjenesteyting og forsikring
+ Eiendomsdrift, utleievirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting (Finans/tjenesteyting).
9. Rengjøringsvirksomhet (Rengjøring).
10. Offentlig administrasjon, forsvar og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning (Offentlig administrasjon).
11. Undervisning + Forskning og utvikling (Undervisning/forskning).
12. Helse- og sosialtjenester (Helse/sosial).
13. Andre sosialtjenester og personlige tjenester (Annen tjenesteyting).
14. Næringskode mangler.
15. Ikke jobbet.

Sammenliknet med SSBs standard, har jeg skilt ut ”rengjøring” som en egen kategori, da denne antas å være særlig relevant med hensyn til ikke-vestlige innvandrere. Videre har jeg slått sammen ”kraft- og vann” med ”olje og gass”, og lagt ”forskning” under ”undervisning” i stedet for under ”forretningsmessig tjenesteyting”.³⁹ Personer uten noe registrert sysselsettingsforhold er kodet ”ikke jobbet”. De som har jobbet, men mangler opplysninger om næringsgruppe er kodet ”næringskode mangler”.

Foreliggende forskning om arbeidsmiljø og arbeidsrelaterte helseproblemer (STAMI 2008, 2009), gir grunnlag for å peke ut følgende sju næringsgrupper som de mest helsebelastende: *Primær, industri/bergverk, helse/sosial, transport/kommunikasjon, bygg/anlegg, hotell/restaurant og rengjøring*. Betegnelsen ”krympende næring” kan kun brukes om gruppene *Primær, Industri/bergverk og Transport/kommunikasjon*, som alle har sett en reduksjon i antall sysselsatte over de siste tiårene.⁴⁰

Arbeidsdeltakelse

I avslagsanalysen brukes variabelen *arbeidsdeltakelse* i stedet for *næringsgruppe*, da jeg her er mer interessert i hvordan den kvantitative dimensjonen ved arbeidsmarkedstilknytning påvirker søknadsutfall.⁴¹ Til grunn for indeksen ligger det totale antall dager en person har sysselsatt i løpet av de siste sju årene før vedtaksåret. Dager ble så gjort om til måneder og delt på sju, slik at jeg fikk ut et gjennomsnittsmål som beskriver hvor mange måneder i året en person har vært sysselsatt gjennom den nevnte perioden.⁴² Variabelen har fire kategorier:

1. Opplysning mangler.
2. Svak (i snitt vært sysselsatt mindre enn seks måneder per år de siste sju årene før vedtak).
3. Middels (i snitt vært sysselsatt mellom seks og 11 måneder per år de siste sju årene før vedtak).
4. Høy (i snitt vært sysselsatt mer enn 11 måneder per år de siste sju årene før vedtak).

For å undersøke om også *stillingsandel* kan ha noe å si, kontrollerer jeg i tillegg for en dummyvariabel som angir om personen har jobbet overveidende deltid eller ikke. Denne er kodet

---

³⁹ For en fullstendig oversikt over kodingen, se Appendiks A.

⁴⁰ Basert på tall for perioden 1996-2008, hentet ut fra SSBs statistikkbank mai 2011 (ssb.no).

⁴¹ Innledende analyser viste dessuten at variasjonen i avslagssannsynlighet på tvers av næringsgruppe var relativt liten og påvirket utfallet av den øvrige analysen i liten grad.

⁴² Variabelen angir altså ikke når i perioden en person eventuelt ikke har vært arbeidsaktiv, men representerer kun et gjennomsnittsmål for hele sjuårsperioden.

1 for personer som har vært ansatt i en deltidsstilling i mer enn 50 % av sitt totale antall sysselsettingsdager i den aktuelle perioden og 0 for alle andre.

Tidligere sosialhjelpsmottak

Variabelen *sosialhjelp* angir nokså grovt hvorvidt og i hvilken grad en person har vært mottaker av sosialhjelp. I avslagsanalysen viser indeksen til sosialhjelpsmottak de siste åtte årene til og med vedtaksåret, mens i søknadsanalysen brukes opplysninger fra årene 1992-1998. Variabelen har tre kategorier:

1. Ingen sosialhjelp (ikke mottatt sosialhjelp i løpet av perioden).
2. Noe sosialhjelp (mottatt sosialhjelp i mellom én og 36 måneder i løpet av perioden).
3. Mye sosialhjelp (mottatt sosialhjelp i mer enn 36 måneder i løpet av perioden).

Inntekt

Variabelen *inntekt* benyttes kun i søknadsanalysen og er på ordinalnivå. Den deler befolkningen i tre brede inntektssjikt basert på total skattbar inntekt i årene 1995-1998. Kategoriene er definert med utgangspunkt i kvartiler (de 25 % laveste = nedre kvartil, osv.), der de to midtre kvartilene er slått sammen til én kategori. Personer uten registrert inntekt i denne perioden utgjør en egen, av til sammen fire kategorier:⁴³

1. Ingen registrert inntekt i perioden.
2. Lav inntekt (nederste kvartil).
3. Middels inntekt (de to midtre kvartilene).
4. Høy inntekt (øverste kvartil).

En begrensning ved mine inntektsdata er at de ikke skiller mellom lønnsinntekt og andre typer personinntekt. Variabelen *samlet inntekt* ("sainnt" i FD-Trygd) er nemlig basert på både yrkesinntekt, kapitalinntekter og andre overføringer (inkludert en del trygdeordninger, men *ikke* sosialhjelp). For å beregne ulike søkeres eksakte *kompensasjonsgrad*, som er vanlig under attraksjonsmodellen, måtte jeg hatt mer finskalerte data om både inntekts- og arbeidshistorie enn jeg har i denne oppgaven. Like fullt utgjør min inntektsvariabel en troverdig rangering av befolkningen med hensyn til personlig økonomi.

---

⁴³ Ved beregning av kvartilgrensene ble personer med 0 i inntekt holdt utenfor. Det betyr at i frekvenser for hele befolkningen (der også de med 0 i inntekt inngår) er det noe mindre enn 25 % i hvert kvartil (jf. tabell 4.4). I tillegg ble kvartilgrensene beregnet for hele utvalget under ett, slik at de kjønnsesifikke og innvandrersesifikke fordelingene nødvendigvis avviker en del fra 25 % per kvartil.

Bosted

Variabelen *bosted* er basert på bostedskommune i henholdsvis 1998 (søknadsanalysen) og i vedtaksåret (avslagsanalysen), og består av kun tre kategorier:

1. Oslo.
2. Andre storbyer.
3. Resten av landet.

”Andre storbyer” omfatter her kommunene Bergen, Trondheim, Stavanger, Tromsø, Drammen og Kristiansand.

Diagnose

Variabelen *diagnose* angir den enkelte søkers hoveddiagnose, og er kodet med utgangspunkt i det internasjonale klassifiseringssystemet ICD-10 (Helsedirektoratet 2005). Jeg benytter imidlertid en ny klassifisering som går litt på tvers av ICD-kategoriene, i et forsøk på å fange opp et skille mellom medisinsk veldefinerte tilstander på den ene side og mer ubestemte og sammensatte tilstander på den annen (Galaasen m.fl. upublisert).⁴⁴

Et begrep som er blitt mye brukt om helseproblemer som er vanskelige å verifisere ved hjelp av medisinske undersøkelser, er ”diffuse lidelser” (Hanssen 1994; NOU 2007: 4, s. 97). Vi har valgt å bruke den mer nøytrale varianten ”sammensatte lidelser” (Borchgrevink 2009), som da skal vise til sykdomstilstander preget av nokså stor usikkerhet rundt både årsaksfaktorer og mulig behandling, og hvor pasientens egne uttalelser ofte er det viktigste grunnlaget legen har for å stille diagnosen. Dette i motsetning til mer veldefinerte tilstander, hvor både verifiserbarhet og presisjonsnivå i behandling som regel vil være større.

Klassifiseringen tar utgangspunkt i de to store diagnosegruppene ”psykiske lidelser” og ”sykdommer i muskel/skjelettsystemet”, som samlet står for om lag 60 % av alle uførepensjoner i Norge (NOU 2007: 4, s. 63). Disse to gruppene er dernest delt i henholdsvis ”sammensatte” og veldefinerte” tilstander (Appendiks A).⁴⁵ Rusdiagnoser er skilt ut som en egen kategori, det samme gjelder kategorien ”symptomer/ingen diagnose”.⁴⁶ De resterende diagnosegruppene er

---

⁴⁴ Klassifiseringen er utført av professor i sosialmedisin, Bjørgulf Claussen, ved Universitetet i Oslo. Claussen har lang erfaring både som praktiserende lege og som forsker på det trygdemedisinske området.

⁴⁵ En fullstendig oversikt over klassifiseringen med originale ICD-10-koder er vedlagt i Appendiks A

⁴⁶ Symtomdiagnoser (R-kapitlet i ICD-10) omfatter enkelte tilstander som kunne vært klassifisert under det vi kaller sammensatte lidelser, men vi har her valgt å følge ICD-10-strukturen og la disse diagnosene være en egen kategori. ”Ingen diagnose” må skilles fra ”opplysning mangler”. Sistnevnte gruppe er ordinær ”missing” på,

slått sammen til én stor og nokså heterogen kategori kalt ”andre, stort sett veldefinerte sykdommer”.

1. Muskel/skjelett, veldefinert.
2. Muskel/skjelett, sammensatt.
3. Psykisk, veldefinert.
4. Psykisk, sammensatt.
5. Andre, stort sett veldefinerte sykdommer.
6. Rus.
7. Symptom/ingen.
8. Opplysning mangler.

Relevante data som mangler

Oppgaven mangler data om gjennomført attføring/rehabilitering, som er et av inngangsvilkårene i loven om uførepensjon (jf. kapittel 1.5.1). Dessverre inneholder ikke FD-Trygd slike data lengre enn til år 2001. Jeg har derfor valgt å klare meg uten, heller enn å endre innskrenke analysen med flere år. Kontrollkjøringer for årene før 2000 viste dessuten at variabelen hadde liten effekt på søknadsutfall. Dette må trolig ses i lys av at innskjerpelsen i attføringsvilkåret faktisk først ble lovfestet i 2005 (Kristoffersen 2005). Ettersom mine analyser strekker seg kun til og med 2004, utgjør forhåpentligvis ikke fraværet av attføringsvariabelen en vesentlig mangel.

En annen variabel jeg gjerne skulle hatt med, er *yrke*. Næringsgruppe fungerer som et slags substitutt, men kan ikke forventes å fange opp like klare skillelinjer som en yrkesvariabel ville ha gjort når det gjelder uførepensjonering – ettersom én og samme næringsgruppe kan romme mange til dels ulike yrker. Når det er sagt er næringsvariabelen av høy relevans for spørsmålet vi reiser i søknadsanalysen, men jeg har altså funnet den mindre fruktbar å trekke inn i avslagsanalysen.

Innvandringsårsak kunne vært relevant å ha med, da det kan ha store konsekvenser for tilpasning etter ankomst hvorvidt man eksempelvis er arbeidsinnvandrere eller flyktning. Denne dimensjonen kunne man delvis ha fått dekket inn ved å bruke variabelen *landbakgrunn*, men jeg har altså valgt å ikke gjøre det. Hovedgrunnen til at jeg ikke går inn på enkeltland, er at det ville kreve en helt annen grad av innzooming på de enkelte innvandremiljøene, og trolig også gi en mer omfattende analyse. Jeg har valgt å prioritere det store bildet, da dette ga de mest interessante resultatene i innledende analyser.

Til slutt vil jeg trekke frem fraværet av helsedata på befolkningsnivå som en vesentlig mangel, ikke bare i min oppgave, men for store registerstudier om uførepensjonering generelt. Det er

---

mens førstnevnte er enheter som eksplisitt er kodet med ”ingen diagnose” i Rikstrygdeverket. De to kategoriene kan selvsat overlappe, men vi kan ikke gå ut fra at de gjør det.

derfor nødvendig å være varsom i fortolkningen av resultatene. Særlig gjelder dette søknadsanalysen, men også i avslagsanalysen er det grunn til å være oppmerksom på denne begrensningen. I mine data reduseres et i mange tilfeller svært omfattende og nyansert tilfang av medisinske opplysninger til én diagnose, som igjen er slått sammen i grupper. Den helsemessige variasjonen søkerne i mellom lar seg åpenbart ikke gripe fullt ut ved hjelp av en diagnosevariabel, men det er bedre enn ingenting.

3.1.3 Utvalg

Utvalget i søknadsanalysen består av alle personer som i 1998 var mellom 18 og 67 år, bosatt i Norge, og som på dette tidspunkt verken var registrert som mottakere av uførepensjon eller tidligere hadde fremsatt søknad om slik ytelse.⁴⁷ Vestlige innvandrere, samt annengenerasjons innvandrere av både vestlig og ikke-vestlig bakgrunn er holdt utenfor analysene, som tidligere begrunnet. Personer som i 1998 hadde botid under 3 år er også holdt utenfor, på grunn av medlemskapskravet i Folketrygdloven (§ 12-2). Endelig er alle personer som i løpet av perioden 1998-2004 utvandret fra Norge holdt utenfor mine analyser. Dette gir et utvalg på 2 434 270 personer, hvorav ikke-vestlige innvandrere utgjør 3,1 prosent (76 193 personer).

Tabell 3.1: Utvalg for søknadsanalysen, fordelt etter innvandrerstatus og kjønn.

Innvandrerstatus	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
N	35 748	40 445	1 143 588	1 214 489
(%)	(46,9)	(53,1)	(48,5)	(51,5)
N total	76 193		2 358 077	
(%)	(3,1)		(96,9)	
N total (hele utvalget)	2 434 270			

⁴⁷ På denne måten sikres det at utvalget ikke inneholder personer som allerede er innvilget uførepensjon, men søker om forhøyet uføregrad. Disse ville ellers ha kommet med. Utvalget inneholder heller ikke

Utvalget i avslagsanalysen består av alle personer som søkte om uførepensjon i perioden 1998-2004, og som *på det tidspunkt de fikk sitt vedtak* innfridde alders- og botidsvilkåret (jf. kapittel 1.5.1). Også her er vestlige innvandrere, og annengenerasjons innvandrere ekskludert. Det gir et utvalg på 206 391 personer (113 373 kvinner og 93 018 menn).⁴⁸

Tabell 3.2: Utvalg for avslagsanalysen, fordelt etter innvandrerstatus og kjønn.

Innvandrerstatus	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
N	5 203	6 141	108 170	86 877
(%)	(45,9)	(55,1)	(55,5)	(44,5)
N total	11 344		195 047	
(%)	(5,5)		(94,5)	
N total (hele utvalget)	206 391			

3.2 Metode og analysestruktur

I mine analyser er hovedformålet å avdekke hvordan sammenhengen mellom *innvandrerstatus* og henholdsvis *søknadstilbøyelighet* og *avslagssannsynlighet* ser ut. Jeg er ikke ute etter å predikere variasjonen i de to avhengige variablene mest mulig uttømmende, men først og fremst å forstå hvordan *innvandrerstatus* innvirker på de to. For å oppnå en slik forståelse, er det imidlertid nødvendig å trekke inn andre variabler som kan tenkes å påvirke den sammenhengen jeg er opptatt av. Til dette formål er multivariat regresjonsanalyse et mye brukt redskap (Skog 2004: 214).

Et annet uttrykk for den analysestrategien jeg skal benytte, er *kontrollvariabelmetoden*. Hensikten med denne metoden er å sammenlikne undergrupper av observasjonsheter som er så like som mulig med hensyn til relevante variabler (Skog 2004: 44). Kontrollvariabelmetoden er et nyttig og mye brukt redskap i kvantitativ samfunnsforskning, men det er viktig å være oppmerksom på en grunnleggende begrensning som hefter ved metoden – nemlig at man sjelden kan være sikker på at man har kontrollert for alle relevante forhold. Oftest – og også i mitt tilfelle – kan man være nokså sikker på at man *ikke* har kontrollert for alle relevante forhold, da det sjelden er mulig å få

⁴⁸ Utvalget i avslagsanalysen består av noe flere personer enn antall søkere i søknadsanalysen. Årsaken er at jeg i avslagsanalysen har satt utvalgsriteriene ut fra vedtaksår, for å få med personer som *i løpet av perioden* oppfylder botids- og aldersvilkåret. I søknadsanalysen måtte jeg definere utvalget ut fra alder og botid i 1998.

tak i data som dekker alle kilder til variasjon i det fenomenet man studerer. Kontrollvariabelmetoden er likevel en av de mest brukte blant samfunnsforskere, og som sådan et godt valg i den grad man er seg bevisst den nevnte begrensningen.

I mitt tilfelle var den viktigste grunnen til å velge kvantitativ metode at jeg ønsket å få frem det store bildet. Gitt at jeg har hatt tilgang til så godt som *uttømmende* data innenfor det tidsrommet jeg studerer, kan jeg være forholdsvis trygg på at resultatene er representative for populasjonen. Med ”uttømmende” sikter jeg her til det faktum at alle vedtak om uførepensjon fattet i Norge i tidsrommet 1998-2004 skal være inkludert i mine data. Det var derfor naturlig å velge å benytte seg av disse dataene, som i tillegg har vært lite analysert av andre tidligere (det siste gjelder primært avslagsdataene).

Når det er sagt, så kunne også andre metodiske fremgangsmåter vært relevante for de spørsmålene jeg tar opp. Særlig gjelder dette forskningsspørsmål nr. 2, om avslagssannsynlighet. Ettersom adgang til uførepensjon på mange måter først og fremst er et juridisk spørsmål om å innfri visse krav i henhold til loven, ville analyser av saksdokumenter vært en høyst relevant metode. På denne måten kunne man ha fått et grundig innblikk i hvilke vurderinger som gjøres, og fått mye mer ”kjøtt på beina” med hensyn til fortolkningene. Samtidig ville man vanskelig kunnet oppnå samme grad av representativitet. En uføresak kan være nokså voluminøs, og antall saker jeg hadde hatt mulighet til å gå gjennom ville vært nokså begrenset. I tillegg er det usikkert om jeg hadde fått tilgang til slike data.

En annen supplerende metode som kunne vært nyttig, er intervjuer med relevante personer i det saksbehandlende system, eventuelt også med trykderettsdommere, som kjenner gråsonene og avveiningene som gjøres i vanskelige saker godt. Jeg fant imidlertid ikke at det var rom for å benytte mer enn én metode i denne oppgaven, og valgte som sagt da å prioritere det store bildet. Det er mitt håp at noen andre vil ta opp tråden og forfølge problemstillingen kvalitativt.

3.2.1 Binomisk logistisk regresjon

Ettersom begge de avhengige variablene i mine analyser er *dikotome* (to verdier), tilfredsstilles ikke kravene til vanlig lineær regresjon – som forutsetter en *metrisk* avhengig variabel (målt på intervall- eller forholdstallsnivå). I slike situasjoner er binomisk logistisk regresjonsanalyse et anvendelig alternativ.

Regresjonsanalyse går ut på å finne ut hvordan gjennomsnittsverdien på den avhengige variabelen varierer mellom ulike *verdier* (kategorier) på en uavhengig variabel. Når den avhengige

variabelen er dikotom, vil gjennomsnittet tilsvare *andelen* som har verdien 1 (Skog 2004: 353), som igjen tilsvarer *sannsynligheten* for at en tilfeldig person i den aktuelle kategorien har verdien 1.

I lineær regresjonsanalyse beskriver man sammenhengen mellom to variabler gjennom formelen for den rette linje, men i logistisk regresjon er ikke linearitetsforutsetningen oppfylt: Vi kan ikke gå ut fra at endringen i den avhengige variabelen når vi beveger oss fra én verdi på den uavhengige variabelen til en annen, vil være konstant – altså lineær (Skog 2004: 354). Snarere vil sammenhengen mellom de to variablene ofte representeres av en S-formet kurve, som varierer mellom 0 og 1. Denne S-kurven angir sannsynligheten for at et fenomen (Y) inntreffer, for gitte verdier av den uavhengige variabelen X (Tuft 2000: 17)

For å kunne utføre en regresjonsanalyse på den dikotome avhengige variabelen (med utfallsrommet 0 til 1), er man nødt til kode den om slik at den ikke lenger har noen begrensning for hvilke verdier den kan anta – det vil si, man ”strekker ut” S-kurven. Dette kalles en ”logit-omkodning” – og går veien fra sannsynligheter via odds til logit. Odds betegner forholdet mellom sannsynligheten for at noe inntreffer og sannsynligheten for at det ikke inntreffer, og kan variere mellom 0 og pluss uendelig. Neste trinn er å ta den naturlige logaritmen av oddsen. Da får man ut en størrelse kalt logit, som varierer fra minus uendelig til pluss uendelig (Skog 2004: 355). Den logistiske regresjonsmodellen baserer seg på logit og kan skrives på formelen:

$$L = b_0 + b_1X_1 + \dots + b_nX_n + e$$

der L betegner logiten, b_0 er konstanten (logit når alle de uavhengige variablene i modellen har verdien 0), b_1 til b_n representerer koeffisientene som angir hvor mye logiten øker eller minker når de uavhengige variablene X_1 til X_n øker med én enhet, mens e betegner restleddet – altså uobservert variasjon i avhengig variabel.

Ulempen med logit-omkodingen er at resultatene fra regresjonsanalysen ikke er intuitivt enkle å fortolke. I mine tabeller har jeg likevel valgt å presentere resultatene på logit-nivå, som er nokså vanlig i faget. Koeffisientene for de ulike kategoriene på de uavhengige variablene viser da hvor mye logit øker eller minker ved å gå fra konstantleddet – eller ”referansegruppa” for tabellen (de som har 0 på alle uavhengige variabler) – til den aktuelle kategorien på den uavhengige variabelen. Positive koeffisienter (tall over 0) innebærer økende sannsynlighet, mens negative koeffisienter (angitt ved minustegn) innebærer synkende sannsynlighet for at Y skal inntreffe (at avhengig variabel = 1).

Av pedagogiske hensyn vil jeg også foreta en del omregninger fra logit via odds tilbake til sannsynligheter, for å kunne presentere figurer med predikerte sannsynligheter for utvalgte grupper. Disse utregningene blir gjort med følgende formel (Tuft 2000: 29):

$$p = 1/(1+e^{-(b_0+b_1X_1+\dots+b_nX_n)})$$

3.2.2 Samspill og kurvelinearitet

I multivariat regresjonsanalyse vil det ofte være slik at effekten av én uavhengig variabel (Y) på den avhengige variabelen (X) varierer med verdien på en tredje variabel (Z). Dette kalles *samspill* – eller statistisk interaksjon. For eksempel kan det tenkes at effekten av utdanning for søknadstilbøyeligheten er sterkere for kvinner enn for menn. En analyse som ikke tar hensyn til samspill vil da vise en gjennomsnittlig effekt av utdanning, med reelt sett for lave estimater for kvinner og for høye estimater for menn. Akkurat dette scenarioet er i denne oppgaven tatt hensyn til ved at alle analyser kjøres separat for kvinner og menn, slik at jeg får ut egne parameterestimater for alle variabler for henholdsvis kvinner og menn.

Nå kan det også tenkes at noen forklaringsvariabler virker ulikt på tvers av andre skillelinjer i mitt materiale. Gitt min problemstilling, er det særlig relevant å kontrollere for samspill mellom *innvandrersstatus* og andre variabler. Jeg kunne også her ha utført separate analyser for henholdsvis innvandrere og den øvrige befolkning, men en slik strategi ble forkastet av hensyn til et ønske om å begrense antall tabeller, da at det ville gitt en større detaljrikdom i resultatene. I stedet vil jeg inkludere såkalte produktledd (samspillsledd) for samspill mellom *innvandrersstatus* og utvalgte andre variable, som er den andre vanlige metoden å håndtere samspill (Skog 2004: 303). I prinsippet er de to metodene helt like, dersom man inkluderer alle tenkelige samspillsledd. Det er imidlertid sjelden hensiktsmessig, så derfor blir en forskjell at separate analyser tilbyr en større detaljrikdom.⁴⁹ Igjen har jeg her valgt å prioritere det store bildet.

I mine analyser benytter jeg nesten utelukkende kategoriske variabler, med unntak av alder, som er kontinuerlig. Når variabelen er kontinuerlig, kan det være av interesse å kontrollere for kurvelinearitet, ved å inkludere et annengradsledd i analysen, som da representerer den aktuelle variabelen opphøyd i annen potens. De to parameterestimaten (for eksempel *alder* og *alder* kvadrert) må da tolkes i sammenheng (Skog 2004: 284) som en pakke.

---

⁴⁹ Det er i praksis fornuftig å begrense seg til samspill som er av særlig teoretisk interesse. Dette betyr at det nok vil finnes samspill i mitt materiale som ikke kommer frem i resultatene, men som heller ikke anses som de viktigste nyansene å få frem.

3.2.3 Statistisk usikkerhet og modelltilpasning

Parameterestimatene (koeffisientene) som kommer ut av regresjonsanalysen vil være heftet med statistisk usikkerhet, til tross for at jeg i denne oppgaven har et så å si uttømmende datamateriale. Sammen med koeffisientene rapporterer jeg derfor også deres *standardfeil*, angitt i parentes, samt et symbol for hvorvidt og i hvilken grad hver enkelt koeffisient er *statistisk signifikant*. Her benyttes konvensjonelt nivå for akseptabel usikkerhet, henholdsvis 5 og 1 prosent feilmargin. To stjerner betyr at koeffisienten er signifikant på 1 %-nivå, mens én stjerne betyr at den er signifikant på 5 %-nivå. I førstnevnte tilfelle er sannsynligheten for at man ville fått den aktuelle koeffisienten hvis det *ikke* var noen sammenheng mellom de to variablene mindre enn 1 prosent. I det andre tilfellet er tilsvarende sannsynlighet mindre enn 5 %. Dersom denne ”p-verdien” overstiger 5 %, markeres koeffisienten med betegnelsen ”ns” – ”not significant”. I disse tilfellene er sannsynligheten for at vi kan ha fått det aktuelle resultatet av tilfeldighet større enn vårt valgte signifikansnivå tillater.

I tillegg vil jeg rapportere et mål for modelltilpasning og ett for forklart varians – henholdsvis $-2LL$ og Nagelkerke R^2 . Førstnevnte brukes til å sammenlikne to statistiske modeller mot hverandre i form av en test – Likelihood Ratio (LR)-testen – som angir om den ene er bedre tilpasset data og har bedre forklaringskraft enn den andre. Synkende verdi på $-2LL$ indikerer bedret modelltilpasning. Det andre er et mål på hvor mye av variasjonen i den avhengige variabelen som forklares av de uavhengige variablene som inngår i modellen.

3.2.4 Analysestruktur

Analysene er strukturert i et sett av modeller som omfatter gradvis flere variabler. Jeg har valgt å trekke inn bolker av variabler som anses å være nært relatert til hverandre teoretisk eller av andre årsaker kan ses som en naturlig konstellasjon. I tillegg har jeg valgt å nyansere med utvalgte samspillsledd både underveis og til slutt i begge analyser.

I søknadsanalysen starter jeg med en modell 0 som kun inkluderer variabelen *innvandrersstatus*. Deretter går jeg i modell 1 videre til å trekke inn *alder*, *botid*, *ankomstald* og *bosted*. Modell 2 er en nyansering av modell 1, som inkluderer samspillsledd for henholdsvis *innvandrersstatus* og *alder*, samt *innvandrersstatus* og *bosted*. For å lette de videre fortolkningene, tar jeg ut igjen disse

samspillene når modell 2 bygges ut til modell 3 med inklusjon av variablene *næringsgruppe* og *utdanningsnivå*.⁵⁰

I modell 3b gjør jeg en ny nyansering, i form av å kontrollere for samspill mellom *utdanningsnivå* og *innvandrersstatus*. Denne tabellen vises av plasshensyn kun i appendiks. På samme måte som over, tar jeg ut igjen det sistnevnte samspillsleddet før jeg trekker inn den siste bolken med variabler i modell 4; *inntekt*, *sosialhjelp* og *antall barn*. Søknadsanalysen avsluttes med modell 4b som undersøker enda et samspill, mellom *innvandrersstatus* og *antall barn*, i tillegg til å inkludere alle de øvrige samspillsleddene som er blitt lansert underveis. Også denne tabellen foreligger kun i appendiks.

I søknadsanalysen består utgangsmodellen av variablene *innvandrersstatus* og *vedtaksår*. Deretter, i modell 1, kontrolleres det for *alder*, *bosted* og *diagnose*. Modell 2 nyanserer modell 1 med å undersøke samspill mellom *innvandrersstatus* og henholdsvis *alder* og *diagnose*, før jeg i modell 3 trekker inn variablene *arbeidsdeltakelse* og *sosialhjelp*. På samme måte som i søknadsanalysen, tas samspillsleddene fra modell 2 ut igjen før modell 3. I modell 4 trekker jeg inn variablene *utdanningsnivå*, *botid* og *ankomstalter*. Endelig, i modell 4b undersøkes så samspill mellom *innvandrersstatus* og *utdanningsnivå*, samtidig som de to samspillene fra modell trekkes inn igjen, for å se om de fortsatt er intakt. Den siste modellen i avslagsanalysen forevises kun i appendiks.

3.2.5 Forklaring og kausalitet

Det skilles gjerne mellom tre typer forklaringer i samfunnsvitenskapene: Årsaksforklaringer, formålsforklaringer og funksjonsforklaringer (Elster 1983; Aakvaag 2008: 18-19). Mens en årsaksforklaring tar mål av seg å avdekke hvilke faktorer som har *forårsaket* fenomenet X, søker formålsforklaringen å vise hvordan X er et utfall av *intensjonelle* aktørers handlinger. Endelig vil en funksjonsforklaring ta sikte på å vise de *gunstige virkninger* X har for et større hele. I denne oppgaven er det i all hovedsak de to første forklaringstypene som benyttes.

Å forklare stilles av og til opp som noe vesensforskjellig fra det å *forstå*. Jeg støtter meg her til Skogs (2004: 22) vurdering av en slik motsetning som kunstig. Dette beror blant annet på en oppfatning om at formålsforklaringer (som gjerne knyttes til forståelsesdimensjonen) kan ses som en spesiell type årsaksforklaring: Jeg gjør noe fordi jeg har en *grunn* til det. Grunner kan dermed opptre som årsaker (Davidson 1963; Giddens 1984: 345; Skog 2004: 32-33). Med ”årsak” forstås

---

⁵⁰ Dersom samspillsleddene fra modell 2 hadde blitt med videre i modell 3, ville resultatene blitt mye tyngre å få oversikt over, ettersom man med samspillsleddene inne bryter ned i mindre grupper.

da *ikke* en strengt deterministisk relasjon i tråd med Humes årsakslære, som sier at samme årsak *alltid* vil utløse samme virkning (Skog 2004: 24). Et så rigid årsaksbegrep blir i dag ansett som lite adekvat i en samfunnsvitenskapelig sammenheng (Giddens 1984: 344; Kalleberg 1996: 30).

Kausalitetsbegrepet som benyttes i denne oppgaven er derfor av en sannsynlighetsteoretisk, snarere enn deterministisk, karakter. Denne tilnærmingen er myntet på å kartlegge kausale regelmessigheter som ikke har lovkarakter: *”Alt vi trenger å gjøre er å forutsette at ’ting’ (inklusive personer) har en viss tilbøyelighet til å reagere på en bestemt måte B under påvirkningen A, men vi behøver ikke forutsette at dette alltid skjer”* (Skog 2004: 29).

3.2.6 Validitet

Begrepsvaliditet

Begrepene “avslagssannsynlighet” og “søknadstilbøyelighet” – altså mine avhengige variabler – må anses å ha en høy grad av validitet, i den forstand at de representerer rent statistiske, ”objektive” størrelser. Det er ingen tvil om hva de to begrepene betyr – ingen flertydighet – og dermed heller ingen mulighet for uadekvat operasjonalisering.

Derimot kan min operasjonalisering av enkelte av de uavhengige variablene helt klart diskuteres. Det gjelder hovedsakelig marginaliseringsbegrepet og begrepet om søkerkompetanse. Når det gjelder ”marginalisering”, mener jeg å ha lagt meg på en operasjonalisering som er tålelig god i den forstand at både arbeidsdeltakelse og sosialhjelpsmottak er dimensjoner som er høyst representative for begrepet. Samtidig erkjenner jeg at det kan være problematisk å snakke om marginalisering som en *tilstand*, slik jeg har valgt å gjøre. Enkelte vil trolig mene at begrepet bør forbeholdes til en *prosess*, mens begrepet ”marginalitet” kan brukes om en tilstand, men dette mener jeg blir litt flisespikking.

Hva gjelder begrepet ”søkerkompetanse”, er jeg imidlertid mer åpen for innvendinger. Dette er et begrep jeg selv har kommet opp med, som en betegnelse på en dimensjon som jeg antar kan være av betydning for utfall av søknader. Imidlertid er det selvsagt diskutabelt hvorvidt de variablene jeg har valgt som indikatorer faktisk er treffende.

Intern og ekstern validitet

En av de store utfordringene i arbeidet med denne oppgaven har vært knyttet til intern validitet – nærmere bestemt om den kausale fortolkningen av data (Skog 2004: 107): Er det A som er årsak til B eller er det noe helt annet? Som det vil fremgå av de følgende kapitlene er flere av mine funn

grunnleggende flertydige, og kan dermed låne støtte til ulike, dels motstridende fortolkninger. Dette er en utfordring i analyser av komplekse saksfelt generelt, som uførepensjonering er et godt eksempel på. Som jeg har vært inne på over, er kontrollvariabelmetoden beheftet med visse begrensninger med hensyn til å utlede klare årsakssammenhenger. Diskusjonen av resultatene bærer nok et ganske sterkt preg av dette, i den forstand at jeg forsøker å unngå bombastiske tolkninger, men heller trekker frem alternative forståelser av de empiriske funnene. Resultatet er kanskje en litt mindre fyndig ”fortelling”, men jeg velger å tro at det er fornuftig å anpasse graden av skråsikkerhet etter dataenes beskaffenhet og saksfeltets kompleksitet.

Ekstern validitet handler om generaliserbarhet utover analysens nedslagsfelt (Skog 2004: 113). I mitt tilfelle er som nevnt den eksterne validiteten god når det gjelder å generalisere til populasjonen – ettersom populasjonen med visse unntak er den samme som mitt utvalg. Når det gjelder generalisering utover den valgte tidsperioden, er imidlertid den eksterne validiteten mer usikker, ettersom det altså har skjedd en del viktige endringer på området de siste årene.

4. Deskriptiv statistikk

I dette kapitlet presenteres frekvensfordelinger på alle variabler som benyttes i oppgaven for henholdsvis ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning. Fordelingene vises for kvinner og menn separat. Siden utvalget i søknadsanalysen og avslagsanalysen er forskjellig, vises fordelingene dessuten for de to utvalgene hver for seg. Jeg vil heretter benevne utvalget i søknadsanalysen som ”risikobefolkningen” og utvalget i avslagsanalysen som ”søkerpopulasjonen”. For hvert utvalg begynner jeg med fordelingen på den avhengige variabelen, som dermed samtidig vil gi et første svar på de to utgangshypotesene.

4.1 Risikobefolkningen

Av de 2 434 270 personene som utgjorde risikobefolkningen for uførepensjon per 1.1.1998, søkte totalt 199 549 personer (8,2 prosent) om slik ytelse i løpet av den påfølgende sjuårsperioden (1998-2004). Som et første svar på hypotesen $H1_{søknad}$, presenteres i tabell 4.1 en trivariat fremstilling av søknadsfrekvens på tvers av innvandrerstatus og kjønn.

**Tabell 4.1: Søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus og kjønn.
Frekvenser oppgitt i prosent.**

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Søkte i løpet av perioden	12,6	12,9	9,3	6,9
Søkte ikke i løpet av perioden	87,4	87,1	90,7	93,1
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	35 748	40 445	1 143 588	1 214 489

Det fremgår av tabell 4.1 at ikke-vestlige innvandrere, som forventet, har en høyere søknadsfrekvens enn den øvrige befolkning, ujustert for andre variabler. Dette gjelder for begge kjønn, men forskjellen er størst blant menn. Og mens innvandrerkvinner og innvandrer menn har nokså lik søknadsfrekvens, ser vi en klar kjønnsforskjell i den øvrige befolkning, ved at kvinner søker hyppigere enn menn.

Tabell 4.2 viser at innvandrerne i mitt materiale er litt yngre enn den øvrige befolkning. Gjennomsnittlig botid blant innvandrerne er omkring 12 år, og noe høyere for innvandrer menn enn innvandrer kvinner. Nokså mange av innvandrerne hadde bodd i Norge i mindre enn 10 år i 1998, mens kun et fåtall var over 40 år ved ankomst.

Tabell 4.2: Risikobefolkningen: Alder, botid og ankomstalter etter innvandrerstatus og kjønn.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Alder i 1998 (gjennomsnitt)	37 år	37 år	39 år	39 år
Botid i 1998 (gjennomsnitt)	11 år	13 år	---	---
Ankomstalter (gjennomsnitt)	25 år	24 år	---	---
Botid i 1998 < 10 år (%)	48,3	37,9	---	---
Ankomstalter > 40 år (%)	7,4	5,2	---	---
N	35 748	40 445	1 143 588	1 214 489

Tabell 4.3 viser at ikke-vestlige innvandrere har en noe høyere andel med kun grunnskole eller lavere utdanning, og tilsvarende noe færre med høyere utdanning enn den øvrige befolkning. Gitt at innvandrerne også er yngre, underdrives forskjellen i utdanningsnivå noe i en slik tabell, siden de eldste i befolkningen har et lavere utdanningsnivå enn de yngre. Vi ser for øvrig at langt flere innvandrere mangler opplysninger om utdanning.

Tabell 4.3 viser at det er store forskjeller i arbeidsdeltakelse mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning. Dette fremgår av de respektive andelene under "ikke jobbet". Her må vi huske at det ikke er justert for botid, slik at de nyankomne bidrar til å trekke innvandrernes arbeidsdeltakelse ned. Blant de som *har* en tilknytning til arbeidslivet, ser vi at innvandrerne er overrepresentert i næringene "hotell/restaurant" og "rengjøring", og ellers underrepresentert i de fleste andre næringer (som følge av den lave arbeidsdeltakelsen).

**Tabell 4.3: Risikobefolkningen: Utdanningsnivå og næringsgruppe, etter innvandrersstatus og kjønn.
Frekvenser i prosent.**

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>Utdanningsnivå</i>				
Opplysning mangler	8,9	7,9	0,2	0,3
Grunnskole eller lavere	20,6	13,9	12,4	12,2
Videregående	46,6	54,1	54,9	59,5
Høyere utdanning 1	18,4	16,9	27,8	19,3
Høyere utdanning 2	5,6	7,2	4,7	8,7
<i>Næringsgruppe</i>				
Ikke jobbet	15,1	5,0	3,5	0,9
Næringskode mangler	12,6	19,1	14,6	21,3
Primær	0,6	0,6	0,8	1,4
Energi	0,2	0,6	0,7	2,5
Industri/bergverk	5,9	16,2	6,1	17,0
Bygg/anlegg	0,5	3,1	1,1	8,8
Varehandel	7,2	8,2	11,3	10,8
Hotell/restaurant	8,1	9,4	3,1	1,4
Transport/kommunikasjon	2,4	8,1	3,9	8,6
Finans/forr. tjenesteyting	5,0	6,9	9,9	11,8
Rengjøring	4,7	4,2	0,7	0,3
Offentlig administrasjon	4,6	2,5	4,0	3,1
Undervisning/forskning	6,9	4,2	9,8	5,3
Helse/sosial	23,5	10,3	27,5	4,6
Annen tjenesteyting	2,5	1,8	3,0	2,2
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	35 748	40 445	1 143 588	1 214 489

Tabell 4.4 viser at det er store økonomiske forskjeller på tvers av innvandrersstatus. Andelen med lav eller ingen inntekt er mye høyere blant innvandrerne, og graden av sosialhjelpsavhengighet det samme. Den store kjønnsforskjellen i sosialhjelpsmottak blant innvandrerne reflekterer trolig at mange menn her mottar sosialhjelp på vegne av hele familien. Tabellen viser ellers at det er store forskjeller også i familiestruktur og bosettingsmønster. Andel barnløse er mye lavere blant innvandrerne, og andelen med mange barn tilsvarende høyere. Som ventet er en langt større andel av innvandrerne konsentrert i Oslo, og færre bosatt utenfor de største byene, sammenliknet med den øvrige befolkning.

Tabell 4.4: Risikobefolkningen: Personlig økonomisk situasjon, antall barn og bosted etter innvandrersstatus og kjønn. Frekvenser i prosent.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>Inntekt 1995-1998</i>				
Ingen	19,2	7,2	4,2	0,9
Lav	47,4	44,4	34,2	19,3
Middels	29,9	40,0	51,5	43,6
Høy	3,4	8,4	10,1	36,2
<i>Sosialhjelp 1992-1998</i>				
Ingen	69,5	42,5	89,2	89,7
Noe	24,5	39,0	10,0	9,1
Mye	5,9	18,4	0,9	1,2
<i>Antall barn i 1998</i>				
Ingen	31,8	49,1	50,7	58,6
1-2	49,4	36,5	41,0	33,8
3 +	18,8	14,4	8,4	7,5
<i>Bosted i 1998</i>				
Oslo	38,3	42,8	10,9	10,2
Andre storbyer	17,8	18,7	15,4	15,0
Resten av landet	43,9	38,5	73,7	74,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	35 748	40 445	1 143 588	1 214 489

4.2 Søkerpopulasjonen

Av de totalt 206 391 personene i mitt utvalg som søkte om uførepensjon i løpet av 1998-2004, fikk 180 320 personer innvilget slik ytelse i løpet av perioden, mens de resterende 26 071 personene (12,6 prosent) fikk avslag. Tabell 4.7 viser at tendensen i studien til Galaasen m.fl. (2009), hvor ikke-vestlige innvandrere ble funnet å ha om lag tre ganger så høy avslagsprosent i 1993, holder stikk også i senere år. Med andre står vi overfor et fenomen av både varighet og omfang: Det er store forskjeller i avslagsprosent mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning. Og forskjellen er noe større blant kvinner.

Tabell 4.7: Utfall på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrersstatus og kjønn. Frekvenser i prosent.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>Søknadsutfall</i>				
Innvilget	58,9	66,8	88,0	89,7
Avslag	41,1	33,2	12,0	10,3
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	5 203	6 141	108 170	86 877

Tabell 4.8 viser at innvandrersøkerne er gjennomgående yngre enn søkere i den øvrige befolkning. Sammenliknet med innvandrerne i risikobefolkningen, har innvandrerne i søkerpopulasjonen både høyere ankomstaldere og lengre botid.

Tabell 4.8: Søkerpopulasjonen: Alder, botid og ankomstaldere etter innvandrerstatus og kjønn.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Alder ved vedtak (gj.snitt)	47 år	47 år	51 år	52 år
Botid ved vedtak (gj.snitt)	15 år	17 år	---	---
Ankomstaldere (gj.snitt)	31 år	30 år	---	---
Botid ved vedtak < 10 år (%)	23,8	22,5	---	---
Ankomstaldere > 40 år (%)	20,0	15,5	---	---
Ankomstaldere > 50 år (%)	6,0	5,0		
N	5 203	6 141	108 170	86 877

Tabell 4.9 viser at innvandrerne også i søkerpopulasjonen har en langt høyere andel med manglende opplysninger om utdanning, sammenliknet med den øvrige befolkning. For øvrig er utdanningsfordelingen nokså lik mellom de to gruppene. Vi får videre bekreftet de store forskjellene i arbeidsdeltakelse. Kun et fåtall av innvandrerne har hatt høy arbeidsdeltakelse forut for søknad, mot nesten halvparten av søkerne i den øvrige befolkning.

Tabell 4.9: Frekvensfordelinger (i prosent) på variablene utdanningsnivå, arbeidsdeltakelse, deltidsarbeid, sosialhjelpsmottak og bosted.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>Utdanningsnivå</i>				
Opplysning mangler	14,3	13,6	0,6	0,8
Grunnskole	33,4	23,0	27,9	29,0
Videregående	38,3	45,9	57,9	59,4
Høyere utdanning 1	11,8	14,4	12,6	8,7
Høyere utdanning 2	2,3	3,2	1,0	2,2
<i>Arbeidsdeltakelse</i>				
Opplysning mangler	33,1	22,7	8,3	6,4
Lav	31,9	37,1	18,1	20,2
Middels	20,8	23,1	25,0	23,5
Høy	14,3	17,1	48,5	50,0
<i>Har jobbet mest deltid</i>				
Ja	24,4	11,7	38,7	7,8
Nei	75,6	88,3	61,3	92,2
<i>Sosialhjelp</i>				
Ingen	61,9	29,2	81,8	74,7
Noe	23,7	34,9	14,5	17,7
Mye	14,4	35,9	3,7	7,6
<i>Bosted</i>				
Oslo	41,6	47,8	8,8	8,3
Andre storbyer	17,4	17,2	14,7	13,8
Resten av landet	41,0	35,0	76,4	77,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	5 203	6 141	108 170	86 877

Også når det gjelder sosialhjelpsmottak, er forskjellene store. Majoriteten av søkere i den øvrige befolkning har ikke mottatt sosialhjelp overhodet, mens innvandrersøkerne – og særlig de mannlige – har et utstrakt sosialhjelpsmottak bak seg. Store kontraster ser vi også på bostedsvariabelen, i tråd med mønsteret i risikobefolkningen. Et klart flertall av innvandrersøkerne bor altså Oslo eller andre storbyer.

Endelig ser vi av tabell 4.10 at også diagnosefordelingen er noe forskjellig på tvers av innvandrerstatus. Ikke-vestlige innvandrere har for det første et noe høyere innslag av det vi har kalt sammensatte lidelser, både innenfor ”muskel/skjelett” og ”psykisk”, og tilsvarende et lavere innslag av det vi har kalt veldefinerte sykdommer. Videre har innvandrerne en høyere andel søkere som mangler diagnoseopplysninger i våre data, og noe færre rusdiagnoser.

Tabell 4.10: Søkerpopulasjonen: Diagnosegruppe etter innvandrerstatus og kjønn. Frekvenser i prosent.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>Diagnosegruppe</i>				
Muskel/skjelett, veldefinert	15,9	6,3	21,4	11,5
Muskel/skjelett, sammensatt	25,0	20,9	21,8	17,9
Psykisk, veldefinert	5,3	9,1	4,8	8,8
Psykisk, sammensatt	20,3	24,4	17,1	13,5
Andre, stort sett veldefinerte	24,1	28,6	30,4	42,0
Rusdiagnoser	0,3	1,3	0,7	2,3
Symptomer/ingen	3,4	2,9	2,1	2,1
Opplysning mangler	5,6	6,5	1,7	1,8
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	5 203	6 141	108 170	86 877

5.

Empiriske resultater

5.1 Søknadstilbøyelighet

I dette underkapitlet presenteres resultatene fra analysene av sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998 til 2004. Analysene er strukturert med tanke på å belyse hypotesene som ble utledet i kapittel 2.4. Jeg henviser til de aktuelle hypotesene underveis.

Tabell 5.1 (neste side) viser resultatene av en regresjon med *innvandrerstatus* som eneste uavhengige variabel. Koeffisientene for ikke-vestlige innvandrere bekrefter det vi så i tabell 4.1: Denne gruppa har en høyere søknadstilbøyelighet enn den øvrige befolkning, ujustert for andre variabler. Omregnet i sannsynligheter får vi ut nøyaktig de samme andelene som i tabell 4.1. Altså er det innvandremenn som i utgangspunktet har størst sannsynlighet for å søke, og forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning er i utgangspunktet størst blant menn.

Tabell 5.1: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus.

	Kvinner		Menn	
	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrer.....	,348**	(,016)	,686**	(,015)
Referansekategori.....	- 2,283**	(,003)	- 2,599**	(,004)
-2LL	732 397,893		641 926,472	
Nagelkerke R ²	0,1		0,3	
N	1 179 336		1 254 934	

** p < 0.01, * p < 0.05, ns p ≥ 0,05. Referansekategori = Den øvrige befolkning.

5.1.1 Betydningen av alder og bosted

I tabell 5.2 (modell 1) ser vi særlig på betydningen av *alder* og *bosted*. Her undersøkes andre del av hypotesen $H1_{søknad}$, som forventer at innvandrere har høyere søknadstilbøyelighet, og at forskjellen øker kontrollert for disse to variablene. I tillegg kontrolleres det i denne modellen for *botid* og *ankomstalter*. De sistnevnte variablene er ikke knyttet til noen spesifikk hypotese i søknadsanalysen, men inkluderes fordi de potensielt kan utgjøre viktige elementer i avslagsanalysen. Det er derfor av interesse å se hvordan de slår ut også med hensyn til søknad.

Tabell 5.2 (modell 1) viser for det første at forskjellen i søknadstilbøyelighet mellom innvandrere og den øvrige befolkning øker for både kvinner og menn, sammenliknet med tabell 5.1. Hypotesen $H1_{søknad}$ får dermed støtte i mine data. Omregnet i sannsynligheter, har nå en gjennomsnittlig mannlig ikke-vestlig innvandrer over dobbelt så høy sannsynlighet for å søke om uførepensjon i den aktuelle perioden, sammenliknet med menn i den øvrige befolkning (tall ikke vist). For kvinner er den tilsvarende forskjellen noe mindre. Jeg vil lengre ned presentere mer presise tall, som også tar høyde for samspill.

Tabell 5.2: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, alder, botid, ankomstalter og bosted.

	Kvinner				Menn			
	Modell 1		Modell 2		Modell 1		Modell 2	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrere.....	,735 **	(,022)	,344 **	(,106)	1,042 **	(,020)	,038 ns	(,101)
Alder.....	,164 **	(,001)	,163 **	(,001)	,115 **	(,001)	,112 **	(,002)
Alder kvadrert.....	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,001 **	(,000)	-,001 **	(,000)
Botid < 10 år.....	-,339 **	(,036)	-,332 **	(,036)	-,062 ns	(,035)	,035 ns	(,038)
Ankomstalter > 40 år.....	,117 *	(,049)	,274 **	(,049)	,014 ns	(,053)	,101 ns	(,063)
<i>Bosted</i>								
Oslo.....	-,114 **	(,011)	-,155 **	(,011)	-,078 **	(,012)	-,150 **	(,013)
Andre storbyer.....	-,013 ns	(,009)	-,015 ns	(,009)	-,065 **	(,010)	-,069 **	(,011)
Innvandrere × Alder.....			,024 **	(,008)			,058 **	(,008)
Innvandrere × Alder kvadrert.....			-,001 **	(,000)			-,001 **	(,000)
Innvandrere × Oslo.....			,455 **	(,039)			,585 **	(,038)
Innvandrere × Andre storbyer.....			,139 **	(,049)			,228 **	(,047)
Referansekategori	- 5,097 **	(,019)	- 5,089 **	(,020)	- 4,971 **	(,020)	- 4,931 **	(,020)
-2LL	656 137,358		655 974,521		576 787,354		576 478,357	
LR a)	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	13,6		13,6		12,9		13,0	
N	1 179 336		1 179 336		1 254 934		1 254 934	

** = p < 0.01; * = p < 0.05; ns = p ≥ 0,05. Ref. = referansekategori.

Konstant = Den øvrige befolkning, 18 år i 1998, botid ≥ 10 år, ankomstalter ≤ 40 år, bosted "resten av landet".^{b)}

a) LR for modell 1 er basert på en sammenlikning med modell 0 i foregående tabell (dvs. tabell 5.1).

b) Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalter = 0. På begge disse variablene er denne gruppa kodet 0

Sammenhengen mellom alder og søknadstilbøyelighet fremstår i tabell 5.2 (modell 1) som positiv og kurvelineær. Det negative fortegnet til "alder kvadrert" forteller oss at søknadstilbøyeligheten øker med avtakende styrke etter hvert som vi beveger oss oppover aldersskalaen. En grafisk fremstilling av denne sammenhengen blir gitt på neste side, hvor vi også tar høyde for samspill mellom *alder* og *innvandrerstatus*.

Tabell 5.2 (modell 1) viser i tillegg at innvandrerkvinner med kort botid i Norge (under 10 år) har en lavere søknadstilbøyelighet enn de som har bodd lengre i landet – uavhengig av alder. For menn er det ingen signifikant sammenheng mellom botid og søknadstilbøyelighet. Når det gjelder *ankomstalter*, har innvandrerkvinner som var over 40 år da de kom til Norge en noe høyere søknadstilbøyelighet enn de som ved ankomst var 40 år eller yngre. Heller ikke denne sammenhengen er signifikant for menn.

Endelig ser vi at Oslo som ventet kommer ut med en noe lavere søknadstilbøyelighet enn "resten av landet", for både kvinner og menn. Blant menn er også søknadstilbøyeligheten i "andre storbyer" lavere enn i "resten av landet", men dette gjelder ikke for kvinner. Likelihood ratio-testen viser, ikke overraskende, at modell 1 er signifikant bedre tilpasset data enn utgangsmodellen (tabell 5.1).

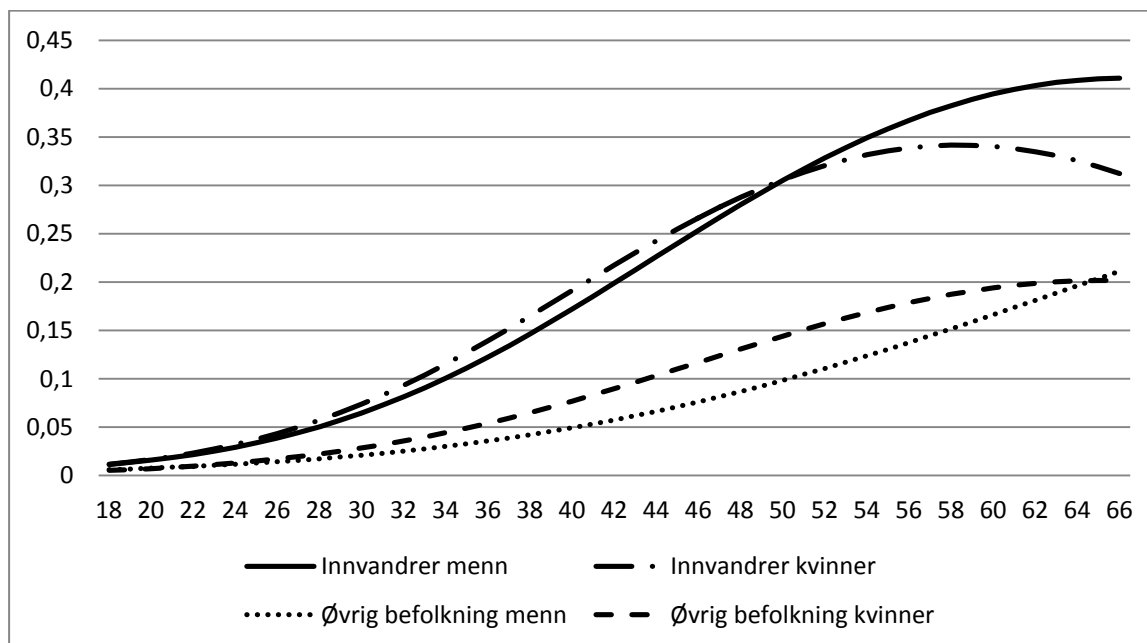
Samspill

I modell 2 (tabell 5.2) kontrolleres det for samspill mellom *innvandrerstatus* og henholdsvis *alder* og *bosted*. Her undersøkes hypotesen $H4_{søknad}$, som forventet at sammenhengen mellom bosted og søknadstilbøyelighet ville være signifikant annerledes for ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning. Jeg har ikke formulert noen hypotese knyttet til alderssamspillet, men ønsker å nyansere fremstillingen ved å inkludere også dette eventuelle samspillet.

Alle samspillsleddene er signifikante, hvilket betyr at effekten av både alder og bosted er ulik på tvers av innvandrerstatus. Ikke-vestlige innvandrere har en raskere økning i søknadstilbøyeligheten tidligere i livsløpet (figur 5.1), men også en sterkere utflating mot slutten av skalaen. Når det gjelder bosted, har den øvrige befolkning altså lavere søknadstilbøyelighet i Oslo og ”andre storbyer” enn i ”resten av landet”. Nå ser vi at det stikk motsatte gjelder for innvandrerne. Innvandrere bosatt i Oslo har høyere søknadstilbøyelighet enn innvandrere bosatt andre steder. $H4_{søknad}$ får dermed støtte i mine analyser.

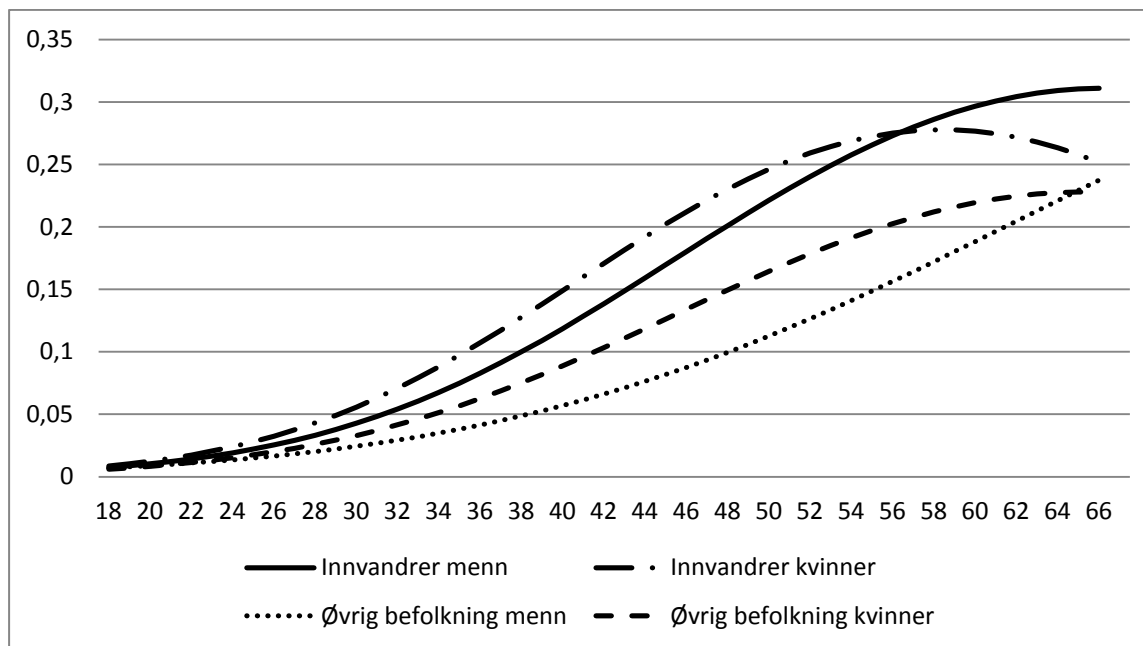
Figur 5.1 og 5.2 viser predikerte sannsynligheter for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004 i henholdsvis Oslo og ”resten av landet”, etter alder, innvandrerstatus og kjønn.

Figur 5.1: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter alder i 1998, innvandrerstatus og kjønn. Oslo. ^{a)}

a) For innvandrerne, viser figuren til personer som har botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år.

Figur 5.2: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter alder i 1998, innvandrerstatus og kjønn. "Resten av landet".^{a)}

a) For innvandrerne, viser figuren til personer som har botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år.

Figur 5.1 og 5.2 er basert på modell 2 (tabell 5.2), og tar dermed hensyn til begge de ovennevnte samspillene. Vi ser at forskjellene i søknadstilbøyelighet mellom innvandrere og den øvrige befolkning er langt større i Oslo (figur 5.1) enn i "resten av landet" (figur 5.2), som følge av samspillet mellom *innvandrerstatus* og *bosted*. Avstanden (relativt sett) til den øvrige befolkning er dessuten størst blant 40- og 50-åringene, som følge av samspillet mellom *innvandrerstatus* og *alder*. Dette skyldes at søknadstilbøyeligheten øker raskere på et tidligere stadium blant ikke-vestlige innvandrere, mens den øvrige befolkning (særlig kvinner) tar sakte, men sikkert innpå jo nærmere pensjonsalder en kommer.⁵¹

Det som på bakgrunn av de foreløpige resultatene uansett er på det rene, er at kontrollert for alder og bosted har ikke-vestlige innvandrere av begge kjønn en vesentlig høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon enn personer i den øvrige befolkning. I de følgende avsnittene skal vi se nærmere på hva som kan forklare disse forskjellene, ved å inkludere et knippe variabler som antas å være relevante for uførepensjonering.

⁵¹ Det at veksten i søknadstilbøyeligheten avtar såpass mye mot slutten av aldersskalaen, og sågar synker litt for innvandrerkvinner, skyldes trolig utvalgsriteriene, som medfører at de eldste i utvalget (66 år i 1998) har færre potensielle søknadsår innenfor perioden vi ser på.

5.1.2 Betydningen av utdanning og næring

I tabell 5.3 undersøkes først betydningen av utdanning og næringsgruppe (modell 3), og deretter betydningen av personlig økonomi og antall barn (modell 4) for søknadstilbøyeligheten. Begge modellene bygges dessuten ut med noen utvalgte samspillsledd, som av plasshensyn kun kommenteres i teksten uten at tallene vises. De fullstendige tabellene foreligger dog i appendiks.

Utdanningsnivå og *næringsgruppe* er to variabler som særlig i henhold til et utstøtingsperspektiv kan ventes å være sterkt assosiert med uførepensjonering. Jeg antok i hypotesen $H2_{søknad}$ at forskjellen i søknadstilbøyelighet mellom innvandrere og den øvrige befolkning ville forsvinne etter kontroll for disse variablene. Resultatene i modell 3 viser at så ikke er tilfelle. Forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning er fortsatt sterkt signifikant for både kvinner og menn og $H2_{søknad}$ må følgelig forkastes. Samtidig er det klart at både utdanning og næringstilknytning bidrar til å forklare deler av innvandrernes høyere søknadstilbøyelighet.

Sammenhengen mellom utdanning og søknadstilbøyelighet er som ventet sterkt negativ, med store forskjeller mellom de ulike kategoriene (tabell 5.3). Personer som har fullført høyere utdanning, har mye lavere sannsynlighet for å søke enn personer med bare videregående. Aller høyest søknadstilbøyelighet har de med bare grunnskole eller lavere, samt personer med manglende opplysninger om utdanning.

Tabell 5.3: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvanderstatus, alder, botid, ankomstalter, bosted, utdanningsnivå, næringsgruppe, personlig økonomi og antall barn.

	Kvinner				Menn			
	Modell 3		Modell 4		Modell 3		Modell 4	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvanderer.....	,526 **	(,023)	,505 **	(,023)	,758 **	(,021)	,313 **	(,025)
Alder.....	,166 **	(,001)	,196 **	(,001)	,130 **	(,002)	,167 **	(,002)
Alder kvadrert.....	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,001 **	(,000)	-,002 **	(,000)
Botid < 10 år ^{b)}	-,497 **	(,037)	-,692 **	(,037)	-,345 **	(,038)	-,831 **	(,039)
Ankomstalter > 40 år ^{b)}	,101 *	(,050)	-,178 **	(,054)	-,386 **	(,053)	-,686 **	(,063)
<i>Bosted:</i>								
Oslo.....	,046 **	(,011)	-,045 **	(,011)	,028 **	(,013)	-,178 **	(,013)
Andre storbyer.....	,061 **	(,009)	,021 *	(,010)	,041 **	(,011)	-,058 **	(,011)
<i>Utdanningsnivå:</i>								
Opplysning mangler.....	,494 **	(,037)	,443 **	(,038)	,455 **	(,038)	,281 **	(,038)
Grunnskole.....	,423 **	(,008)	,362 **	(,008)	,501 **	(,009)	,397 **	(,009)
Høyere utdanning 1.....	-,723 **	(,010)	-,598 **	(,011)	-,870 **	(,013)	-,683 **	(,014)
Høyere utdanning 2.....	-1,423 **	(,031)	-1,272 **	(,031)	-1,691 **	(,024)	-1,390 **	(,024)
<i>Næringsgruppe:</i>								
Primær.....	,052 ns	(,039)	,059 ns	(,039)	,281 **	(,032)	,230 **	(,032)
Energi.....	-,548 **	(,052)	-,493 **	(,052)	-,485 **	(,030)	-,378 **	(,030)
Bygg/anlegg.....	-,086 *	(,034)	-,060 ns	(,034)	,015 ns	(,016)	,009 ns	(,016)
Varehandel.....	,023 ns	(,016)	,034 *	(,016)	,003 ns	(,015)	,054 **	(,015)
Hotell/restaurant.....	,247 **	(,023)	,154 **	(,023)	,414 **	(,031)	,297 **	(,032)
Transport/kommunikasjon.....	-,013 ns	(,021)	-,006 ns	(,021)	,031 *	(,015)	,004 ns	(,015)
Finans/forr. tjenesteyting.....	-,383 **	(,018)	-,362 **	(,018)	-,302 **	(,017)	-,291 **	(,017)
Rengjøring.....	,695 **	(,032)	,497 **	(,033)	,739 **	(,050)	,401 **	(,051)
Offentlig administrasjon.....	,427 **	(,020)	,402 **	(,020)	,512 **	(,021)	,397 **	(,022)
Undervisning/forskning.....	,159 **	(,017)	,161 **	(,017)	,397 **	(,020)	,311 **	(,021)
Helse/sosial.....	,160 **	(,014)	,138 **	(,014)	,884 **	(,017)	,581 **	(,018)
Annen tjenesteyting.....	,015 ns	(,024)	-,013 ns	(,024)	,289 **	(,025)	,199 **	(,026)
Næringskode mangler.....	,043 **	(,016)	,041 *	(,016)	,264 **	(,012)	,225 **	(,012)
Ikke jobbet.....	,330 **	(,018)	,279 **	(,019)	2,610 **	(,024)	1,755 **	(,026)
<i>Inntekt</i>								
Ingen.....			-,299 **	(,016)			,041 **	(,029)
Lav.....			,084 **	(,008)			,243 **	(,013)
Høy.....			-,076 **	(,011)			-,260 **	(,009)
<i>Sosialhjelp</i>								
Noe.....			1,191 **	(,011)			1,216 **	(,012)
Mye.....			2,044 **	(,023)			1,964 **	(,021)
<i>Antall barn</i>								
1-2.....			-,445 **	(,009)			-,426 **	(,010)
3 eller flere.....			-,555 **	(,016)			-,532 **	(,019)
Referansegruppe.....	-4,989 **	(,023)	-5,363 **	(,025)	-5,199 **	(,022)	-5,770 **	(,025)
-2LL	638 532,524		617 422,939		541 802,076		541 552,904	
Endring i -2LL ^{a)}	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	16,6		20,1		19,4		19,5	
N	1 179 336		1 179 336		1 254 934		1 254 934	

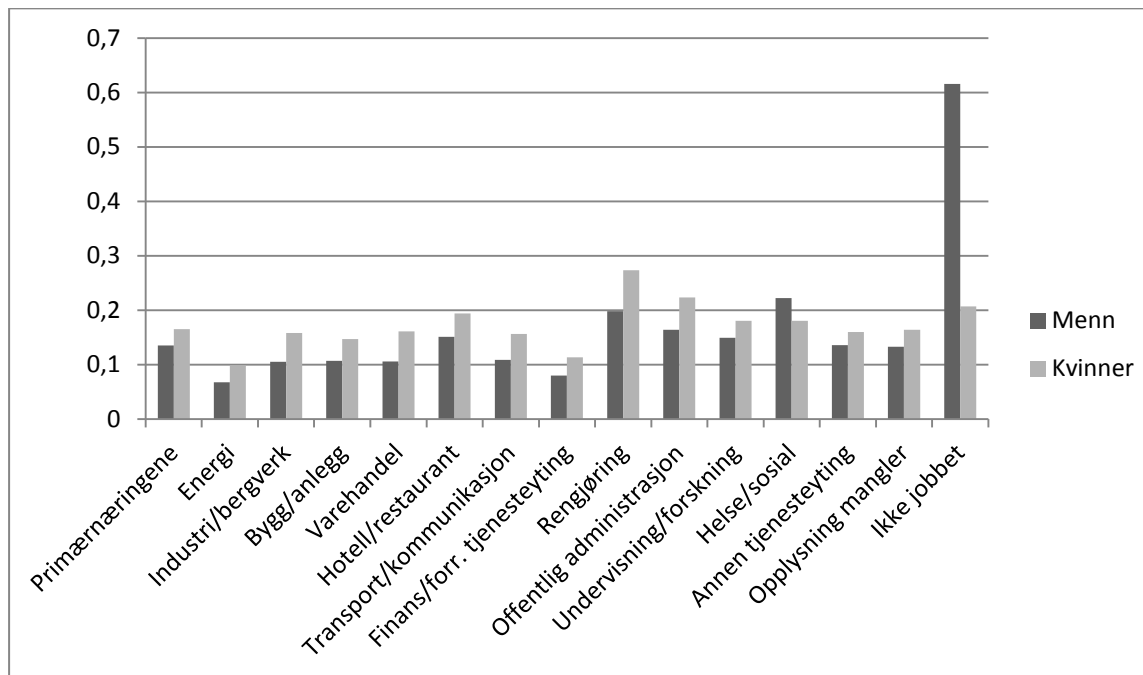
** p < 0.01, * p < 0.05, ns p ≥ 0,05. Referansekategori = Den øvrige befolkning, 18 år, botid ≥ 10 år, ankomstalter ≤ 40 år, bosted "resten av landet", videregående utdanning, industri/bergverk, middels inntekt, ingen sosialhjelp, ingen barn.

^{a)} Endring i -2LL for modell 3 er sammenliknet med modell 2 i foregående tabell (dvs. tabell 5.2).

^{b)} Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalter = 0. På begge variablene er denne gruppa kodet 0.

Figur 5.3: Sannsynlighet for søknad om uførepensjon etter næring. Den øvrige befolkning.^{a)}

a) Figuren er beregnet for personer med "videregående" utdanning, bosted "resten av landet" og alder i 1998 = 50 år.

Også når det gjelder næringsgruppe, finner vi som ventet en del variasjon i søknadstilbøyelighet. Vi ser av figur 5.3 at "rengjøring", "offentlig administrasjon" og "helse/sosial" er blant gruppene som har høy søknadstilbøyelighet hos både kvinner og menn, mens "energi" og "finans/forretningsmessig tjenesteyting" ligger tilsvarende lavt. Mens "rengjøring" og "helse/sosial" er næringer med et relativt høyt innslag av arbeidsmiljøbelastninger, er det mer uventet at "offentlig administrasjon" ligger så høyt. Overraskende er det også at "industri/bergverk" og "primærnæringene" ikke ligger høyere. Ingen av de "krympende" næringene skiller seg for øvrig ut med høy søknadstilbøyelighet, slik man kunne vente ut fra en utstøtingstankegang. En gruppe som har iøynefallende høy søknadstilbøyelighet, er den lille gruppa med menn som ikke har jobbet. Trolig reflekterer det veldig sterke utslaget at dette er en helsemessig negativt selektert gruppe i utgangspunktet.

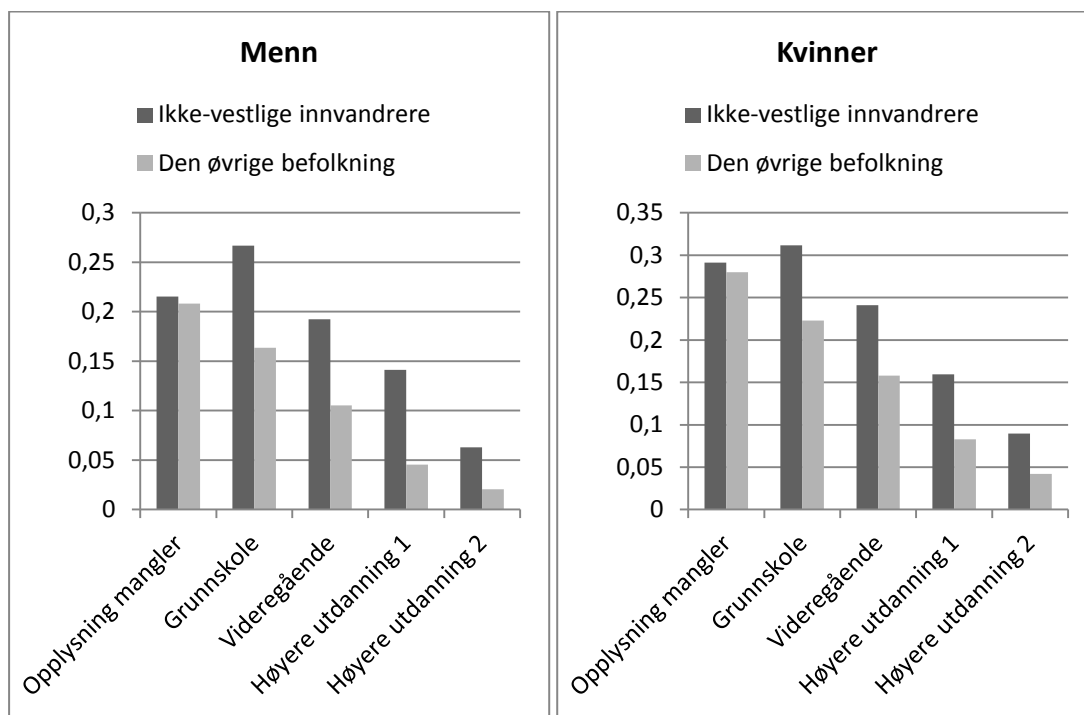
Figur 5.3 viser kun tall for den øvrige befolkning. Hvis vi her hadde inkludert sannsynligheter også for innvandrerne, ville de ha fått et konstant tillegg innenfor hver næringsgruppe, tilsvarende koeffisienten for ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i tabell 5.3 (modell 3). En egen kontrollkjøring som undersøkte samspill mellom *næringsgruppe* og *innvandrerstatus* avdekket at variasjonen mellom næringsgruppene i det store og hele er nokså lik blant innvandrerne som i den øvrige befolkning (ikke vist).

Vi noterer for øvrig at betydningen av bosted endres markant etter kontroll for utdanning og næring. Nå fremstår Oslo med den høyeste søknadstilbøyeligheten, motsatt av utgangspunktet i modell 1 (tabell 5.2). Dette kan tyde på at strukturelle forhold som næringsgrunnlag og utdanningsnivå ligger bak de regionale forskjellene som ble observert i tabell 5.2.

Samspill

I modell 3b (Appendiks C) kontrolleres det for samspill mellom *innvandrersstatus* og *utdanningsnivå*. Hypotesen $H5_{søknad}$ forventet at den negative sammenhengen mellom utdanning og søknadstilbøyelighet er svakere blant innvandrerne, noe samspillsleddene i modell 3b bekrefter.. Figur 5.4 illustrerer denne sammenhengen, beregnet for bestemte verdier på de øvrige variablene.

Figur 5.4: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon etter utdanningsnivå. Menn og kvinner. a)

a) Figuren er beregnet for personer med bosted "resten av landet", alder 50 år i 1998, næringsgruppe "industri/bergverk", samt (for innvandrerne) personer med botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år.

Vi ser av figur 5.4 at den relative forskjellen mellom innvandrerne og den øvrige befolkning blir større når man beveger seg oppover utdanningsskalaen.⁵² Høyere utdanning har med andre ord

⁵² Samtidig er det verdt å bemerke at de *absolutte* forskjellene synker når utdanningsnivået øker. Dette skyldes at de absolutte sannsynlighetene er langt mindre blant høytutdannede i begge grupper.

ikke en like dempende effekt på søknadstilbøyeligheten blant innvandrerne som i den øvrige befolkning. Dette samspillet er noe sterkere blant menn.

5.1.3 Betydningen av personlig økonomi og antall barn

I modell 4 (tabell 5.3) undersøkes betydningen av inntekt, sosialhjelp og antall barn for søknadstilbøyeligheten. Hypotesen $H3_{søknad}$ antok at en eventuell gjenstående forskjell mellom innvandrere og den øvrige befolkning ville forsvinne etter kontroll for disse variablene. Vi antar altså at en ikke-vestlig innvandrer og en person i den øvrige befolkning, som er like gamle, bor på samme type sted, har samme utdanningsnivå, jobber i samme næring, har samme økonomiske situasjon og samme antall barn, vil ha omtrent like stor sannsynlighet for å søke om uførepensjon.

Modell 4 viser imidlertid at så ikke er tilfelle. Forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning er riktignok ytterligere redusert, men fortsatt signifikant for både kvinner og menn. $H3_{søknad}$ må dermed forkastes.

Reduksjonen i forskjell mellom innvandrere og den øvrige befolkning er denne gangen klart sterkere for menn. For kvinner er koeffisienten for "ikke-vestlig innvandrer" i modell 4 bare så vidt lavere enn i modell 3, og T-testen viser at denne reduksjonen ikke er signifikant (utregning ikke vist).⁵³ De inkluderte variablene forklarer med andre ord mer av variasjonen i søknadstilbøyelighet blant menn enn blant kvinner.

Variablene *inntekt*, *sosialhjelp* og *antall barn* har alle en signifikant innvirkning på søknadstilbøyeligheten. Som ventet har lavtlønte personer større sannsynlighet for å søke enn personer med høy inntekt. Denne sammenhengen er negativ for begge kjønn, men sterkere for menn enn for kvinner. Personer som i løpet av de siste sju årene har vært frekvente mottakere av økonomisk sosialhjelp har en særlig høy søknadstilbøyelighet, og dette gjelder begge kjønn. En 50 år gammel mann med et høyt sosialhjelpsmottak har over fire ganger så stor sannsynlighet for å søke om uførepensjon, sammenliknet med jevnaldrende menn som ikke har mottatt sosialhjelp.⁵⁴ Denne sammenhengen er omtrent like sterk blant kvinner, men siden det er langt flere mannlige sosialklienter vil denne mekanismen ha størst utslag blant menn.

---

⁵³ T-testen for to uavhengige størrelser (Skog 2004: 183) benyttes i denne oppgaven for å sammenlikne koeffisienter fra én analysemodell til en annen, og se om det har skjedd en signifikant endring i den aktuelle koeffisienten etter inkludering av nye variabler.

⁵⁴ Eksempelet er beregnet fra estimatene i tabell 5.3 (modell 4), for personer som var 50 år i 1998 og representerer referanse kategorien på alle øvrige uavhengige variabler. Selve utregningen er ikke vist.

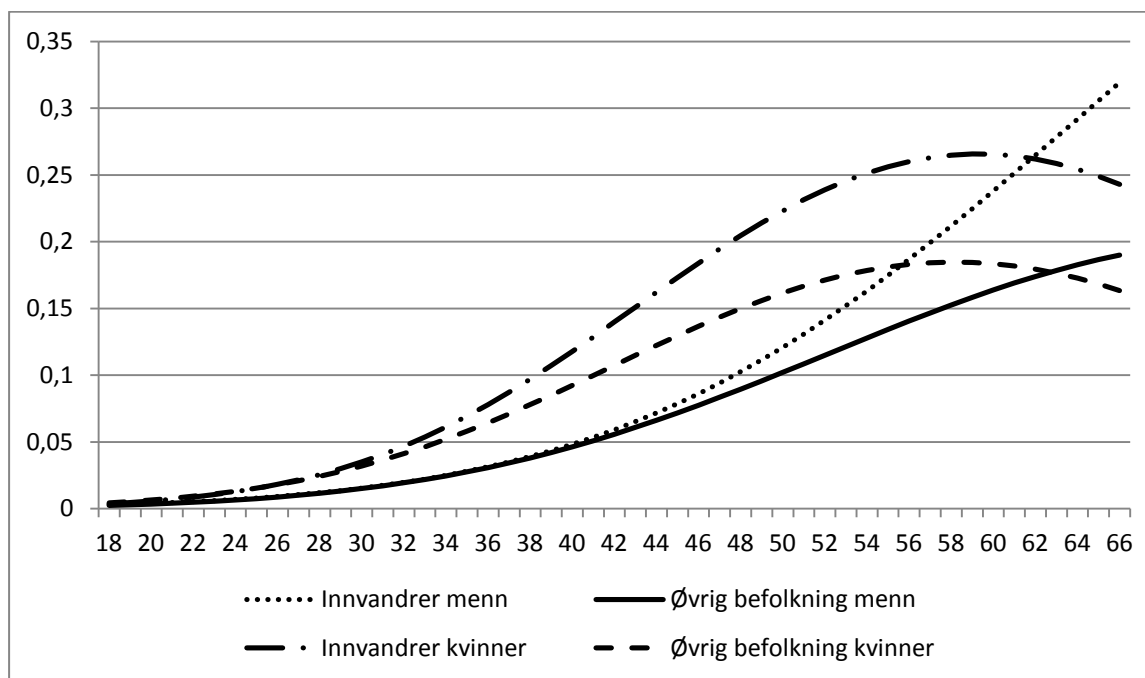
Motsatt av hva som var forventet, finner vi en negativ sammenheng mellom *antall barn* og søknadstilbøyelighet. Det vil si at sannsynligheten for å søke er størst blant de barnløse og synker med økt antall barn. Vi skal i neste avsnitt se om dette mønsteret gjelder på tvers av innvandrerstatus, eller om det her kan være samspill.

Samspill

Modell 4b (Appendiks C) bygger videre på modell 4, ved å kontrollere for samspill mellom *antall barn* og *innvandrerstatus*. I tillegg inkluderes alle øvrige samspillsledd som tidligere er presentert, for å se om de om mønstrene vi har observert fremdeles gjelder.

Samspillene på utdannings- og bostedsvariabelen er mer eller mindre uendret, og kommenteres ikke videre her. Samspillet på aldersvariabelen har derimot endret seg en del. Som det fremgår av figur 5.5, finner vi ikke lenger de største relative forskjellene mellom innvandrere og den øvrige befolkning blant middelaldrende, men snarere blant de eldste. Det vil si at variablene vi har kontrollert for fanger opp mer av søknadstilbøyeligheten blant unge og middelaldrende innvandrere enn blant de eldste. Jeg kommer tilbake til hva både dette og andre resultater kan bety mer substansielt i diskusjonskapittelet.

Figur 5.5: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, kjønn og alder. ^{a)}

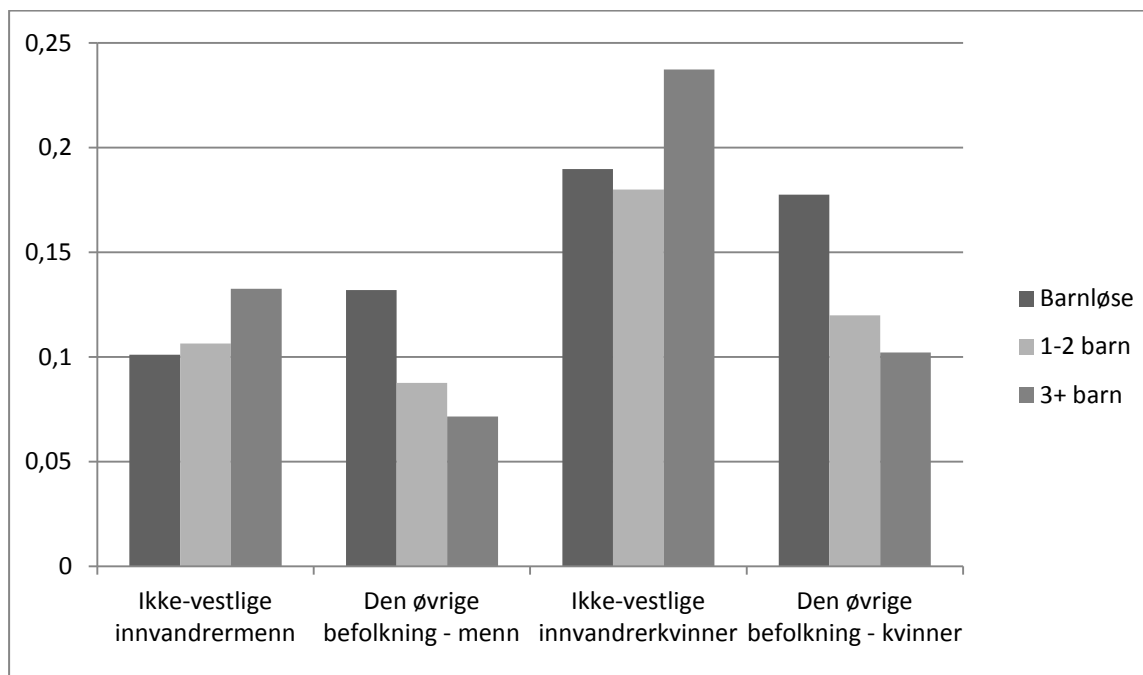

a) Figuren er beregnet for personer med "videregående" utdanning, bosted "Oslo", næringsgruppe "industri/bergverk", "middels" inntekt, ingen sosialhjelp og ingen barn, samt (for innvandrerne) personer med botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år.

Den relative forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning, slik den fremstår i figur 5.5, ville vært noe mindre om figuren var beregnet for ”resten av landet” (som følge av samspillet mellom *bosted* og *innvandrerstatus*.) På den annen side, ville forskjellen vært større hvis figuren var beregnet for personer med høyere utdanning eller med mange barn. Det første skyldes samspillet mellom *utdanningsnivå* og *innvandrerstatus*, mens det siste samspill mellom *antall barn* og *innvandrerstatus*. Modell 4b viser at også dette samspillet er sterkt signifikant for begge kjønn. Hypotesen $H6_{søknad}$ antok at den (tentativt) positive sammenhengen mellom antall barn og søknadstilbøyelighet var sterkere for innvandrere. I modell 4 (tabell 5.3) fremstod imidlertid sammenhengen mellom antall barn og søknadstilbøyelighet generelt som negativ. Resultatene i modell 4b viser at det siste kun gjelder for den øvrige befolkning. Blant ikke-vestlige innvandrere er søknadstilbøyeligheten, helt i tråd med våre antagelser, lavest for de barnløse og høyest for de med mange barn. $H6_{søknad}$ blir dermed konsist bekreftet.

Figur 5.6 illustrerer samspillet mellom *antall barn* og *innvandrerstatus* på søknadstilbøyelighet, beregnet for bestemte verdier på de andre uavhengige variablene. At forskjellen mellom innvandrerne og den øvrige befolkning her fremstår som såpass liten, må for øvrig nok en gang ses i lys av hvilke undergrupper figuren er beregnet for.

Figur 5.6: Sannsynlighet for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter antall hjemmeboende barn (under 18 år) i 1998. ^{a)}

a) Figuren er beregnet for personer som var 50 år i 1998, bosted ”resten av landet”, ”videregående” utdanning, næringsgruppe ”varehandel”, ”middels” inntekt og ingen sosialhjelp, samt (for innvandrerne) personer med botid ≥ 10 år og ankomststider ≤ 40 år.

5.1.4 Oppsummering

Resultatene fra dette kapittelet er oppsummert i tabell 5.4. Vi har i de empiriske analysene fått bekreftet at ikke-vestlige innvandrere har en høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon enn personer i den øvrige befolkning. Den ujusterte forskjellen i søknadstilbøyelighet i perioden 1998-2004 var en del større for menn enn for kvinner. Andelen søknader blant innvandrer menn var hele 87 prosent høyere enn blant menn i befolkningen ellers, mens innvandrerkvinnene lå 35 prosent høyere enn andre kvinner (jf. tabell 4.1).

Tabell 5.4: Oppsummering av funn i analysene av søknadstilbøyelighet.

NR.	Hypotese	Fikk støtte i analysen	Fikk ikke støtte i analysen
H1 _{søknad}	Ikke-vestlige innvandrere har høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon sammenliknet med personer i den øvrige befolkning, og denne forskjellen øker etter kontroll for alder og bosted.	Kap 5.1 <i>Menn og Kvinner</i>	
H2 _{søknad}	Det er ingen forskjell i sannsynlighet for å søke om uførepensjon mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når personenes utdanningsnivå og næringsgruppe holdes konstant.		Kap 5.2 <i>Menn og kvinner</i>
H3 _{søknad}	Det er ingen forskjell i sannsynlighet for å søke om uførepensjon mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når utdanningsnivå, næringsgruppe, personlig økonomi og antall barn holdes konstant.		Kap 5.3 <i>Menn og kvinner</i>
H4 _{søknad}	Sammenhengen mellom bosted og søknadstilbøyelighet er annerledes for ikke-vestlige innvandrere, sammenliknet med den øvrige befolkning.	Kap 5.1 <i>Menn og Kvinner</i>	
H5 _{søknad}	Den tentativt negative sammenhengen mellom utdanning og søknadstilbøyelighet er svakere blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.	Kap 5.2 <i>Menn og kvinner</i>	
H6 _{søknad}	Den tentativt positive sammenhengen mellom antall barn og søknadstilbøyelighet er sterkere blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.	Kap 5.3 <i>Menn og kvinner</i>	

Justert for *alder* og *bosted*, steg forskjellen i søknadstilbøyelighet. Det betyr at ikke-vestlige innvandrere har en høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon, til tross for at de i snitt er yngre og i større grad bosatt i områder med tradisjonelt lave uførerater (storbyene). Vi fant samtidig et samspill mellom *bosted* og *innvandrerstatus*, ved at innvandrere bosatt i Oslo hadde en høyere søknadstilbøyelighet enn innvandrere bosatt i resten av landet – i rak motsetning til mønsteret i den øvrige befolkning.

Når vi videre holdt *utdanningsnivå* og *næringsgruppe* konstant, ble forskjellen i søknadstilbøyelighet redusert en del, men var fremdeles signifikant for både kvinner og menn. Dette kan ses som en mulig indikasjon på at forhold som tradisjonelt er blitt sortert under utstøtingsmodellen er medvirkende til at innvandrere søker oftere om uførepensjon. Når vi også holdt variablene *inntekt*, *sosialhjelp* og *antall barn* konstant, minket forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning ytterligere. Disse resultatene kan på sin side indikere at økonomiske betraktninger spiller en rolle, slik attraksjonsmodellen forfekter. Mangelen på helsedata innebærer at funnene må tolkes med varsomhet.

Uansett kan vi slå fast at det etter kontroll for en rekke relevante variabler fortsatt står igjen en signifikant forskjell i søknadstilbøyelighet, som er noe større for kvinner enn for menn. Analysene vi har gjennomført kan derfor sies å treffe litt bedre med hensyn til å forklare variasjonen i menns søknadstilbøyelighet enn variasjonen blant kvinner.

Vi fant for øvrig et interessant samspill mellom *innvandrerststatus* og *antall barn*, ved at innvandrernes søknadstilbøyelighet øker med økt antall barn, mens det motsatte er tilfelle for den øvrige befolkning. Samspill ble også observert på utdanningsvariabelen, ved at høyere utdanning ikke har en like dempende effekt på søknadstilbøyeligheten blant innvandrerne.

5.2

Avslagssannsynlighet

I dette underkapittelet presenteres resultater fra analysene av avslagssannsynlighet, med henblikk på å besvare de seks hypotesene som ble reist i kapittel 2.5. Vi så av tabell 4.7 at utgangshypotesen $H1_{avslag}$ fikk støtte. Ikke-vestlige innvandrere hadde en signifikant høyere sannsynlighet for å få avslag på søknader om uførepensjon i årene 1998-2004, sammenliknet med den øvrige befolkning. Tabell 6.1 viser i tillegg at den generelle avslagssannsynligheten øker gjennom hele perioden, men forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning gjelder uavhengig av hvilket år vi ser på.⁵⁵ Vi ser for øvrig at forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning er noe større blant kvinner.

Tabell 6.1: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrersstatus og vedtaksår.

	Kvinner		Menn	
	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrer.....	1,656**	(,031)	1,495**	(,030)
<i>Vedtaksår</i>				
1999.....	,119**	(,041)	,173**	(,048)
2000.....	,531**	(,039)	,486**	(,046)
2001.....	,622**	(,039)	,603**	(,047)
2002.....	,724**	(,038)	,757**	(,045)
2003.....	,853**	(,037)	,936**	(,043)
2004.....	1,689**	(,035)	1,554**	(,042)
Referansekategori.....	-2,703**	(,030)	-2,885**	(,036)
-2LL	82 615,584		63 217,007	
Nagelkerke R ²	1,0		0,9	
N	1 179 336		1 254 934	

** p < 0.01, * p < 0.05, ^{ns} p ≥ 0.05. Referansekategori = Den øvrige befolkning, vedtak i 1998.

5.2.1 Betydningen av alder, bosted og diagnose

I tabell 6.2 undersøkes betydningen av *alder*, *bosted* og *diagnose* for sannsynligheten for å få avslag. Her testes hypotesen $H2_{avslag}$, om at forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning faller bort etter kontroll for disse tre variablene. Med andre ord antas det i denne hypotesen at en tilfeldig ikke-vestlig innvandrer og en tilfeldig person i den øvrige

⁵⁵ Den høye avslagssannsynligheten i 2004 skyldes trolig innføringen av tidsbestemt uførestønning fra og med dette året, noe som førte til at en større andel søknader ble definert som avslag. Det er for øvrig kontrollert for samspill mellom *vedtaksår* og *innvandrersstatus* i egen kjøring, men ingen av samspillsleddene var signifikante.

befolkning, når de er like gamle og hører til samme bostedskategori og diagnosegruppe, også har samme sannsynlighet for å få avslag på en søknad om uførepensjon.

Tabell 6.2: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrersstatus, vedtaksår, alder, bosted og diagnose.^{a)}

	Kvinner				Menn			
	Modell 1		Modell 2		Modell 1		Modell 2	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvanderer.....	1,341 **	(,022)	1,199 **	(,210)	,946 **	(,036)	1,156 **	(,211)
Alder.....	,041 **	(,004)	,043 **	(,004)	,068 **	(,004)	,073 **	(,005)
Alder kvadrert.....	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,003 **	(,000)
<i>Bosted</i>								
Oslo.....	,371 **	(,030)	,375 **	(,030)	,587 **	(,033)	,612 **	(,033)
Andre storbyer.....	,088 **	(,027)	,088 **	(,027)	,203 **	(,032)	,201 **	(,032)
<i>Diagnose</i>								
Muskel/skjelett, veldefinert.....	-,655 **	(,037)	-,582 **	(,039)	,027 ns	(,050)	,117 *	(,052)
Muskel/skjelett, sammensatt.....	1,274 **	(,025)	1,303 **	(,027)	1,212 **	(,031)	1,227 **	(,033)
Psykisk, veldefinert.....	-,425 **	(,051)	-,415 **	(,054)	-,661 **	(,050)	-,646 **	(,055)
Psykisk, sammensatt.....	,202 **	(,030)	,282 **	(,031)	,464 **	(,034)	,597 **	(,037)
Rusdiagnoser.....	1,620 **	(,084)	1,704 **	(,085)	2,661 **	(,054)	2,770 **	(,056)
Symptomer/ingen diagnose.....	1,339 **	(,053)	1,339 **	(,056)	1,588 **	(,059)	1,563 **	(,064)
Opplysning mangler.....	,396 **	(,066)	,163 *	(,081)	,798 **	(,067)	,475 **	(,088)
Innvandrer × Alder.....			-,019 ns	(,015)			-,042 **	(,015)
Innvandrer × Alder kvadrert.....			,001 **	(,000)			,001 **	(,000)
<i>Innvandrer × Diagnose</i>								
Innvandrer × Mu/skj, veldefinert...			-,628 **	(,122)			-,751 **	(,167)
Innvandrer × Mu/skj, sammensatt.			-,183 *	(,090)			-,069 ns	(,089)
Innvandrer × Psykisk, veldefinert...			-,146 ns	(,162)			-,133 ns	(,141)
Innvandrer × Psykisk, sammensatt			-,732 **	(,098)			-,719 **	(,092)
Innvandrer × Rus.....			-2,986 **	(,657)			-2,543 **	(,267)
Innvandrer × Symptomer/ingen.....			,035 ns	(,191)			,230 ns	(,188)
Innvandrer × Opplysning mangler..			,639 **	(,159)			,751 **	(,150)
Referansekategori	-2,552 **	(,062)	-2,553 **	(,064)	-3,044 **	(,069)	-3,071 **	(,072)
-2LL	73 097,482		72 778,190		53 538,936		53 152,006	
LR ^{b)}	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	23,9		24,3		27,2		27,9	
N	113 373		113 373		93 018		93 018	

** p < 0.01 * p < 0.05 ns p ≥ 0,05. Referansekategori = Den øvrige befolkning, vedtaksår 1998, alder 18 år, bosted "resten av landet", "andre, stort sett veldefinerte sykdommer".

a) Parameterestimaterne for variabelen *vedtaksår* er utelatt fra denne tabellen, men finnes vedlagt i Appendiks D.

b) LR for modell 1 er basert på en sammenlikning med modell 0 i foregående tabell (dvs. tabell 5.1).

Koeffisienten for "ikke-vestlig innvanderer" i tabell 6.2 (modell 1) viser at $H2_{avslag}$ ikke får støtte. Riktignok er forskjellen de to gruppene i mellom klart redusert, sammenliknet med tabell 6.1.⁵⁶ Samtidig må vi fastslå at uavhengig av de tre høyst sentrale uførepensjoneringsvariablene alder,

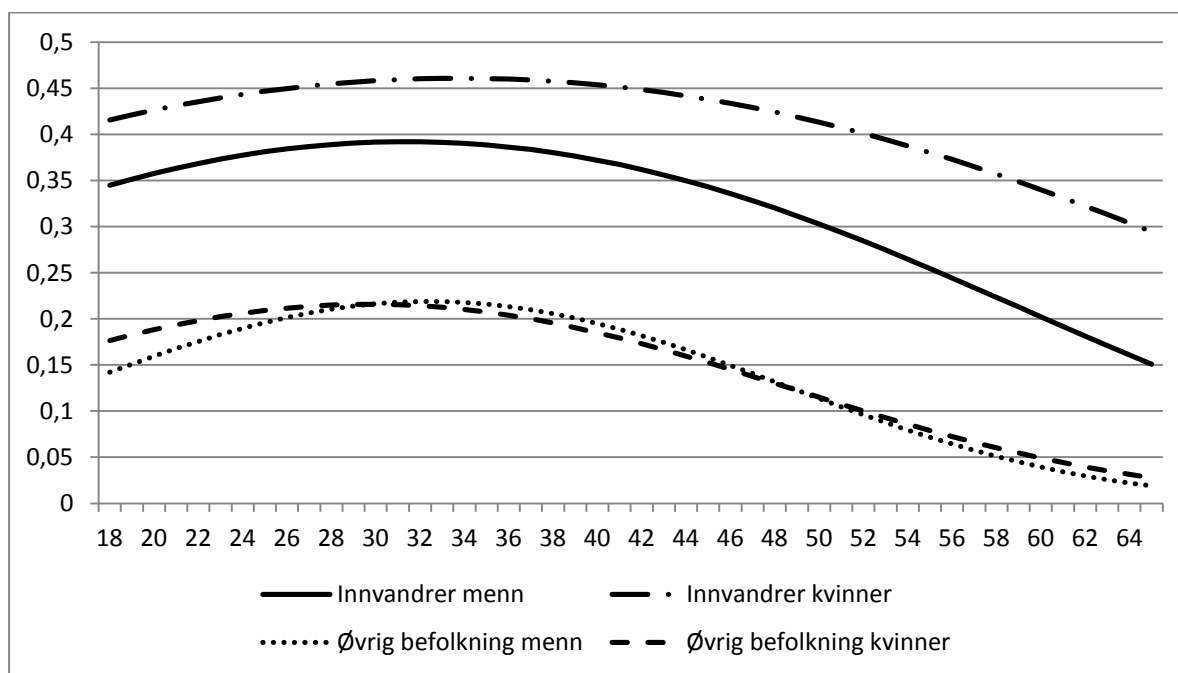
⁵⁶ T-test viser at forskjellen mellom koeffisienten for ikke-vestlig innvanderer i tabell 6.1 og tabell 6.2 er signifikant for både kvinner og menn (utregninger ikke vist).

bosted og diagnose har ikke-vestlige innvandrere en betydelig høyere risiko for å få avslag, og forskjellen er fremdeles størst blant kvinner.

Sammenhengen mellom alder og avslagssannsynlighet er kurvelineær, for både kvinner og menn. Det negative fortegnet til koeffisienten for *alder kvadrert* forteller oss at avslagssannsynligheten stiger litt i begynnelsen av aldersskalaen, for så å synke som forventet etter hvert. Den lille stigningen i starten skyldes trolig at mange av de yngste søkerne er personer med alvorlige, ofte medfødte funksjonshemminger, som har lav sannsynlighet for avslag. Blant begge kjønn er avslagssannsynligheten høyere i storbyene enn resten av landet, og aller høyest i Oslo. Dette stemmer med forventningene og foreliggende statistikk. Som ventet er det også store forskjeller på tvers av diagnosegruppe. Søkere med veldefinerte diagnoser (innen både psykisk og muskel/skjelett) har lavere sannsynlighet for avslag enn søkere med sammensatte diagnoser. Diagnosefordelingen kommenteres nærmere nedenfor.

I modell 2 (tabell 6.2) kontrolleres det for samspill mellom *alder* og *innvandrerstatus*. Her testes hypotesen $H5_{avslag}$, som forventet at avslagssannsynligheten reduseres mindre med økt alder blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning. Samlet viser samspillsleddene for alder og alder kvadrert at $H5_{avslag}$ får støtte. Figur 6.1 viser sammenhengen mellom alder og avslagssannsynlighet.

Figur 6.1: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon, etter alder, innvandrerstatus og kjønn. ^{a)}

a) Figuren er beregnet for søkere bosatt i Oslo, med "andre, stort sett veldefinerte" sykdommer og vedtaksår i 2001.

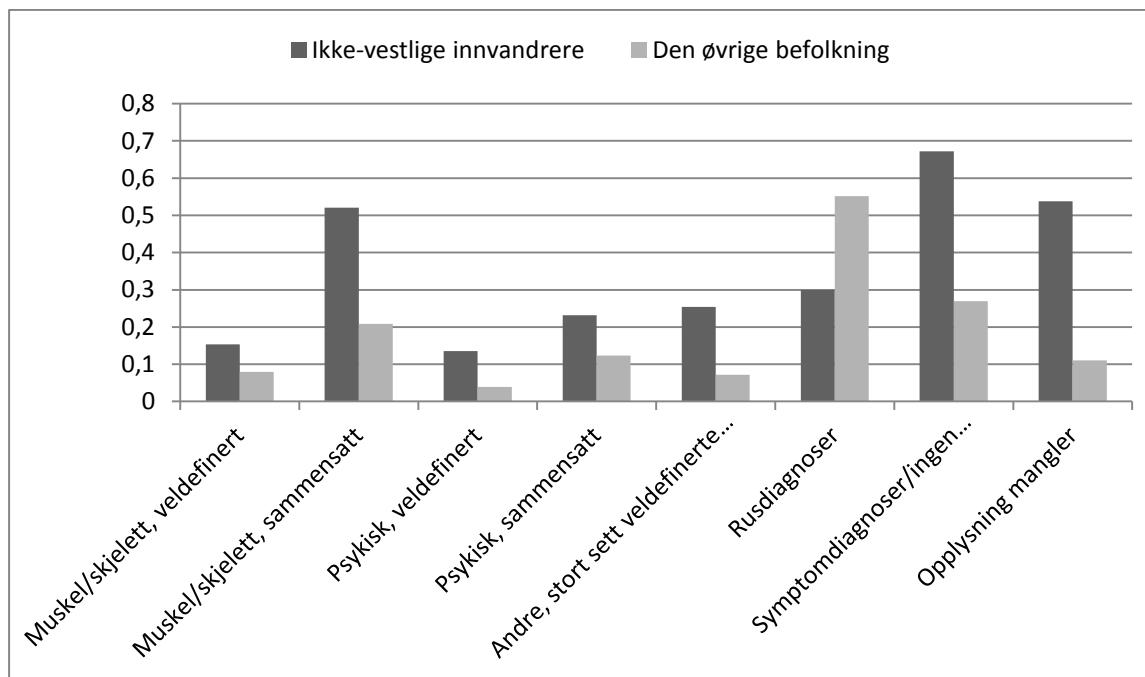
Figur 6.1 viser at den relative reduksjonen i avslagssannsynlighet med økt alder er noe sterkere i den øvrige befolkning enn blant innvandrerne. Samtidig er den absolutte reduksjonen nokså lik. Toppunktet for innvandrer menn inntreffer ved 31 års alder (39 prosent) og faller til om lag halvparten for 66-åringene (20 prosent). For menn i den øvrige befolkning inntreffer toppunktet ved 32 års alder (22 prosent) og faller til om lag en fjortendedel (1,5 prosent). Med andre ord er den relative reduksjonen svært forskjellig, mens den absolutte reduksjonen er påfallende lik. Det kan derfor diskuteres hvor treffende det er å si at effekten av alder er annerledes for innvandrerne (altså at det er samspill). Dette avhenger av om man vektlegger den absolutte eller relative reduksjonen.

I modell 2 (tabell 6.2) kontrolleres det også for samspill mellom *diagnose* og *innvandrerstatus*. Jeg har ikke fremsatt noen spesifikke hypoteser for denne delen av analysen, men det er likevel av interesse å undersøke, da diagnosevariabelen tross alt kan sies å representere selve hovedaspektet i en uføresøknad, nemlig søkerens helsetilstand. Resultatene viser kort sagt at det er det flere signifikante samspillsledd mellom de to variablene. Jeg kommenterer først det generelle bildet, og deretter samspillene.

Figur 6.2 og 6.3 viser avslagssannsynlighet etter diagnosegruppe for henholdsvis menn og kvinner, beregnet for utvalgte verdier på de andre uavhengige variablene. De to figurene illustrerer for det første de store variasjonene som finnes på tvers av diagnosegruppe. Sammensatte muskel/skjelett-lidelser har høy avslagsrisiko, mens veldefinerte ligger tilsvarende lavt. Forskjellen mellom sammensatte og veldefinerte psykiske lidelser er ikke på langt nær like markant, noe som enten kan tyde på at vår kategorisering her er mindre treffsikker eller at det er vanskeligere å avvise søkere med psykiske lidelser generelt. Rusdiagnoser, symptomdiagnoser og søkere registrert med "ingen diagnose" har som ventet høy avslagssannsynlighet, mens referansekategori "andre" ligger relativt lavt.

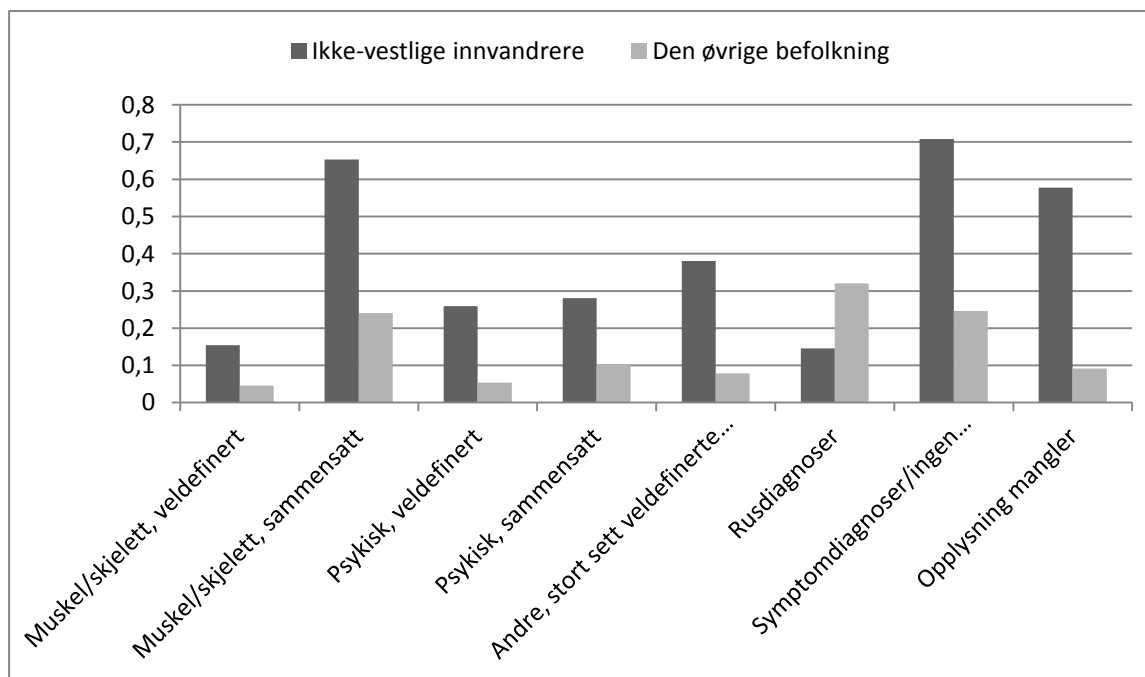
Forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning er av varierende størrelse i de ulike diagnosegruppene. Dette skyldes samspillet mellom *diagnose* og *innvandrerstatus*. Det klart sterkeste samspillet finner vi på kategorien rusdiagnoser, hvor avslagssannsynligheten faktisk er høyere i den øvrige befolkning. Dette kan tyde på at det foregår en litt annerledes seleksjon av innvandrersøkere med rusdiagnoser, men denne gruppa er uansett liten (jf. tabell 4.10). Vi observerer også et sterkt samspill på "opplysning mangler", ved at ikke-vestlige innvandrere i denne kategorien har langt høyere avslagssannsynlighet enn tilsvarende personer i den øvrige befolkning. Siden det er relativt flere innvandrere i denne kategorien, *kan* dette bety at det er flere reelt "diagnoseløse" blant innvandrerne (som skulle ha vært kodet "ingen diagnose").

Figur 6.2: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon, etter innvandrerstatus og diagnose. Menn. ^{a)}

a) Figuren er beregnet for søkere bosatt i Oslo, alder ved vedtak = 55 år og vedtaksår = 2001.

Figur 6.3: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon, etter innvandrerstatus og diagnose. Kvinner. ^{a)}

a) Figuren er beregnet for søkere bosatt i Oslo, alder ved vedtak = 55 år og vedtaksår = 2001.

Selv om hypotesen $H2_{avslag}$ ikke fikk støtte, forklarer variablene *alder*, *diagnose* og *bosted* utvilsomt en del av variasjonen i avslagssannsynlighet mellom innvandrere og den øvrige befolkning. Egne kjøring (ikke vist) viser at *alder* forklarer mest, *bosted* litt mindre, mens *diagnose* ikke ser ut til å ha noen selvstendig innvirkning på forskjellen mellom innvandrer og majoritet. Det siste kan synes overraskende, siden innvandrerne ble funnet å ha en høyere andel søkere med sammensatte lidelser (jf. tabell 4.10). Imidlertid hadde de også færre rusdiagnoser og litt flere av de veldefinerte psykiske lidelsene som trekker i motsatt retning.

Alt i alt ser det derfor ut til at diagnosefordeling ikke er en vesentlig årsak til at innvandrerne oftere får avslag. Derimot kan vi slå fast at *alder* og *bosted* er utslagsgivende. Det at innvandrersøkerne gjennomgående er litt yngre og i større grad bor i storby bidrar til at de oftere får avslag. Samtidig er dette ikke på langt nær hele bildet. La oss se på noen andre mekanismer som kan tenkes å frembringe de observerte forskjellene i avslagssannsynlighet.

5.2.2 Betydningen av marginalisering på arbeidsmarkedet

I tabell 6.3 inkluderes først et sett variabler som omhandler søkerens tilknytning til arbeidsmarkedet og deres økonomiske situasjon (modell 3). I neste bolk inkluderes et knippe variabler som er ment å representere søkerens humankapital, relatert til begrepet ”søkerkompetanse” (modell 4).

I tilknytning til modell 3 undersøkes hypotesen $H3_{avslag}$, som fremholder at forskjellen i avslagssannsynlighet mellom innvandrere og den øvrige befolkning blir borte etter kontroll for arbeidsdeltakelse og personlig økonomi. Sammenlikner vi koeffisienten for ikke-vestlig innvandrerbakgrunn i modell 3 med samme koeffisient i modell 1 (tabell 6.2), kan vi slå fast at de nye variablene bidrar til å redusere forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning. T-testen viser at reduksjonen i innvandrerkoefisienten er signifikant for begge kjønn, men noe sterkere for menn. Samtidig er det fremdeles en signifikant, gjenstående forskjell og vi må derfor konkludere med at $H3_{avslag}$ ikke får støtte. Forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning er nå klart størst blant kvinner.

Tabell 6.3: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrersstatus, vedtaksår, alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanningsnivå, botid og ankomstalder. ^{a)}

	Kvinner				Menn			
	Modell 3		Modell 4		Modell 3		Modell 4	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrere.....	1,123 **	(,036)	,774 **	(,042)	,640 **	(,037)	,362 **	(,043)
Alder.....	,058 **	(,004)	,060 **	(,004)	,055 **	(,005)	,059 **	(,005)
Alder kvadrert.....	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)
<i>Bosted</i>								
Oslo.....	,377 **	(,030)	,401 **	(,030)	,523 **	(,034)	,574 **	(,034)
Andre storbyer.....	,078 **	(,027)	,086 **	(,027)	,164 **	(,033)	,176 **	(,033)
<i>Diagnose</i>								
Muskel/skjelett, veldefinert.....	-,647 **	(,038)	-,641 **	(,038)	,029 ns	(,050)	,058 ns	(,050)
Muskel/skjelett, sammensatt.....	1,293 **	(,026)	1,302 **	(,026)	1,228 **	(,031)	1,251 **	(,031)
Psykisk, veldefinert.....	-,637 **	(,051)	-,605 **	(,051)	-1,013 **	(,052)	-,987 **	(,052)
Psykisk, sammensatt.....	,084 **	(,030)	,102 **	(,030)	,268 **	(,035)	,279 **	(,035)
Rusdiagnoser.....	1,390 **	(,087)	1,420 **	(,087)	2,290 **	(,057)	2,320 **	(,057)
Symptomer/ingen diagnose.....	1,315 **	(,053)	1,328 **	(,054)	1,562 **	(,060)	1,576 **	(,061)
Opplysning mangler.....	,297 **	(,067)	,243 *	(,068)	,626 **	(,069)	,574 **	(,069)
<i>Arbeidsdeltakelse</i>								
Opplysning mangler.....	,768 **	(,037)	,652 **	(,038)	,070 ns	(,052)	-,070 ns	(,053)
Lav.....	,524 **	(,029)	,499 **	(,029)	,272 **	(,037)	,238 **	(,037)
Middels.....	,237 **	(,026)	,221 **	(,026)	,179 **	(,032)	,161 **	(,032)
Jobbet mer deltid enn heltid.....	,066 **	(,021)	,061 **	(,021)	-,095 *	(,043)	-,118 **	(,043)
<i>Sosialhjelp</i>								
Noe.....	,183 **	(,027)	,152 **	(,027)	,650 **	(,031)	,633 **	(,031)
Mye.....	,407 **	(,042)	,318 **	(,043)	1,189 **	(,042)	1,133 **	(,042)
<i>Utdanningsnivå</i>								
Opplysning mangler.....			,369 **	(,070)			,336 **	(,068)
Grunnskole.....			,104 **	(,023)			-,103 **	(,028)
Høyere utdanning 1.....			-,036 ns	(,032)			,049 ns	(,043)
Høyere utdanning 2.....			-,119 ns	(,100)			,126 ns	(,087)
Botid < 10 år.....			,501 **	(,080)			,254 **	(,077)
Ankomstalder > 40 år.....			,701 **	(,096)			,724 **	(,102)
Ankomstalder > 50 år.....			,780 **	(,156)			1,140 **	(,157)
Referansekategori.....	-3,314 **	(,069)	-3,283 **	(,070)	-3,570 **	(,079)	-3,502 **	(,080)
-2LL	72 230,983		71 903,023		52 098,430		51 780,312	
LR ^{b)}	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	25,1		25,6		29,8		30,3	
N	113 373		113 373		93 018		93 018	

** p < 0.01, * p < 0.05, ns p ≥ 0,05. Referansekategori = Den øvrige befolkning, vedtaksår 1998, alder 18 år, bosted "resten av landet", "andre, stort sett veldefinerte sykdommer", høy arbeidsdeltakelse, ingen sosialhjelp, videregående utdanning, botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år. ^{c)}

^{a)} Parameterestimatene for variabelen *vedtaksår* er utelatt fra denne tabellen, men finnes vedlagt i Appendiks D.

^{b)} LR for modell 1 er basert på en sammenlikning med modell 0 i foregående tabell (dvs. tabell 5.1).

^{c)} Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalder = 0. På begge disse variablene er denne gruppa kodet 0.

Vi ser av tabell 6.3 at sammenhengen mellom arbeidsdeltakelse og avslagssannsynlighet er negativ. Jo høyere arbeidsdeltakelse en søker har hatt, desto mindre er sjansene for avslag. Denne sammenhengen er sterkest blant kvinner. Kvinner med manglende opplysninger om arbeid har særlig høy sannsynlighet for avslag – dette gjelder ikke blant menn. Også effekten av å ha jobbet

mest deltid er ulik på tvers av kjønn: Kvinner med overvekt av deltidsarbeid har høyere avslagssannsynlighet enn andre kvinner, mens sammenhengen går i motsatt retning blant menn. Dette utslaget er imidlertid nokså svakt for både kvinner og menn.

Tidligere sosialhjelpsmottak har en negativ innvirkning på søknadsutfall, i tråd med forventningene. Utslaget av denne variabelen er klart sterkest blant menn. Ettersom menn også er tallmessig overrepresentert blant sosialklientene, vil denne mekanismen ha mye større innvirkning på utfallet av menns søknader enn utfallet av kvinners. Dette rimer med at reduksjonen i effekten av innvandrerbakgrunn fra modell 1 til modell 3 er størst for menn. Høyt sosialhjelpsmottak forklarer altså mer av variasjonen i avslagssannsynlighet blant menn, mens mangelfull arbeidsdeltakelse forklarer noe mer blant kvinner. LR-testen viser at modell 3 er signifikant bedre tilpasset data enn modell 1.⁵⁷

5.2.3 Betydningen av humankapital og “søkerkompetanse”

I modell 4 (tabell 6.3) trekkes variablene *utdanningsnivå*, *botid* og *ankomstaldre* inn i analysen. Hypotesen $H4_{avslag}$ forventet at en eventuell gjenstående forskjell i avslagssannsynlighet på tvers av innvandrerstatus ville forsvinne etter kontroll for disse variablene. Koeffisienten for ”ikke-vestlig innvandrer” i modell 4 er riktignok mindre enn i modell 3, men fremdeles signifikant for begge kjønn. Det betyr at også $H4_{avslag}$ må avvises. Fortsatt har innvandrerne høyere sannsynlighet for avslag, alt annet likt. Likevel kan vi slå fast at de tre variablene bidrar til å forklare en del av utgangsforskjellen. LR-testen viser at modelltilpasningen er signifikant bedre sammenliknet med modell 3. I tillegg viser Nagelkerke R^2 , som kun øker svakt, at vi trolig er i ferd med å nå et metningspunkt hva gjelder forklart varians. Vi kan dessuten slå fast at variablene som inngår i modell 4 forklarer litt mer av variasjonen i avslagssannsynlighet blant menn enn blant kvinner.

Sammenhengen mellom utdanningsnivå og avslagssannsynlighet fremstår som forholdsvis svak. Verken blant kvinner eller menn er det noen signifikant forskjell mellom søkere med bare videregående utdanning og søkere med høyere utdanning. Søkere med manglende opplysninger om utdanning har imidlertid litt høyere avslagssannsynlighet enn andre, og vi husker fra tabell 4.9 at ikke-vestlige innvandrere har en langt høyere andel i denne kategorien.

Både botid og ankomstaldre har betydning for søknadsutfall. Søkere med botid under 10 år har større sannsynlighet for å få avslag og denne effekten er sterkere blant kvinner. Videre ser vi at

---

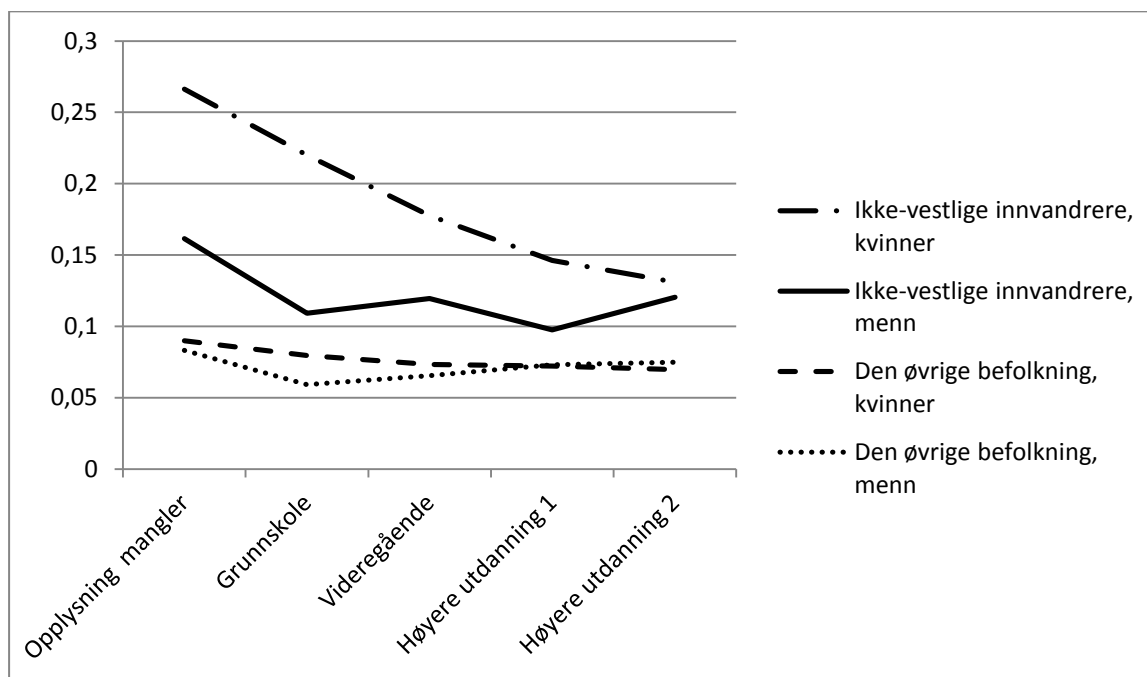
⁵⁷ På samme måte som i søknadsanalysen, sammenlikner jeg her med modell 1, snarere enn modell 2, på grunn av at modell 2 inneholder samspillsledd som er tatt ut igjen i modell 3.

søkere med høy ankomstaldre har klart høyere avslagsrisiko enn andre søkere. Særlig gjelder dette blant menn med ankomstaldre over 50 år. Vi må samtidig huske at det er forholdsvis få av innvandrersøkerne som befinner seg i denne gruppa (jf. tabell 4.8).

Samspill

I modell 4b (Appendiks D) har jeg også kontrollert for samspill mellom *utdanningsnivå* og *innvandrerstatus*. Her undersøkes hypotese $H6_{avslag}$, som forventet at den negative effekten av lav utdanning er større for innvandrere. Det vil si, at lavt utdannede innvandrere kommer særlig dårlig ut i møte med velferdsbyråkratiet. Over så vi imidlertid at effekten av utdanning generelt er lav for alle søkerne sett under ett. Figur 6.4 viser sammenhengen mellom utdanningsnivå og avslagssannsynlighet når vi tar hensyn til samspill mellom utdanningsnivå og innvandrerstatus. Vi ser her at det blant kvinner finnes et samspill i tråd med $H6_{avslag}$, men ikke blant menn. Dermed ser vi også at den forventede gradienten i avslagssannsynlighet på tvers av utdanningsnivå kun lar seg observere for innvandrerkvinner.

Figur 6.4: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon i 2002 etter utdanningsnivå. ^{a)}

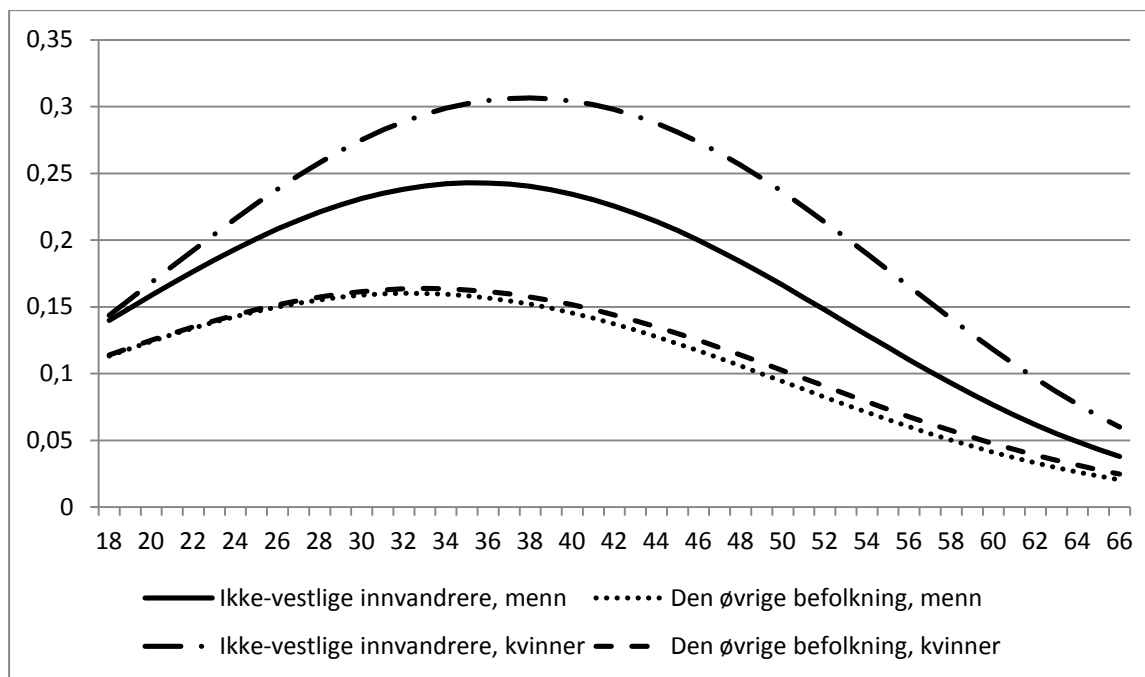
a) Figuren er beregnet for søkere bosatt i Oslo, med "andre, stort sett veldefinerte diagnoser", alder ved vedtak = 55 år, vedtaksår = 2002, høy arbeidsdeltakelse og ingen sosialhjelp.

Modell 4b (Appendiks D) inneholder også de to øvrige samspillene som er blitt testet i avslagsanalysen, mellom *innvandrerstatus* og henholdsvis *alder* og *diagnose*. Når det gjelder diagnose, er bildet omtrent det samme som i modell 1 (tabell 6.2) og kommenteres ikke nærmere her. På aldersvariabelen finner vi derimot en nokså klar forandring, nemlig at det ikke lenger er

noe signifikant samspill for menn, mens samspillet for kvinner nå er annerledes enn hva vi forventet i hypotesen $H5_{avslag}$. Denne antok som vi husker at avslagssannsynligheten reduseres mindre med økt alder blant innvandrerne. Figur 6.5 (basert på modell 4b) viser imidlertid at så ikke lenger er tilfelle.

Figur 6.5: Sannsynlighet for å få avslag på søknad om uførepensjon i 2002, etter alder. Beregnet for søkere bosatt i Oslo, med "andre, stort sett veldefinerte diagnoser", videregående utdanning, høy arbeidsdeltakelse og ingen sosialhjelp forut for søknad.^{a)}

a) Figuren er beregnet for søkere bosatt i Oslo, med "andre, stort sett veldefinerte diagnoser", vedtaksår = 2001, høy arbeidsdeltakelse, ingen sosialhjelp, videregående utdanning, samt (for innvandrerne) personer med botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år.

Hvis vi sammenlikner figur 6.5 med figur 6.1, ser vi at de eldre innvandrersøkerne ikke lenger har en så veldig mye høyere avslagssannsynlighet enn eldre i den øvrige befolkning. Dette samspillet er altså falt bort. Egne kjøring viser at det er variabelen *ankomstalder* som bidrar mest til denne endringen. $H5_{avslag}$ får dermed delvis støtte, men det antatte samspillet gjelder primært for de eldre innvandrerne som også har en høy ankomstalder. Jeg kommer tilbake til hva dette kan bety mer substansielt i diskusjonskapitlet. Vi ser videre at også de yngste innvandrerne har nærmet seg nivået i den øvrige befolkning. De største absolutte forskjellene i avslagssannsynlighet finnes nå blant de middelaldrende søkerne. Relativt sett er forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning nå omtrent den samme i alle aldersklasser, med unntak av de yngste hvor avstanden mellom gruppene er veldig liten.

5.2.4 Oppsummering

Resultatene fra analysene av avslagssannsynlighet er oppsummert i tabell 6.4. Analysene har for det første stadfestet at ikke-vestlige innvandrere som søkte om uførepensjon i løpet av årene 1998-2004 hadde en vesentlig høyere sannsynlighet for å få avslag enn andre søkere, uavhengig av når i denne perioden de fikk sitt vedtak. Innvandrerkvinner hadde den høyeste avslagssannsynligheten, ujustert for andre variabler.

Tabell 6.4: Oppsummering av funn i analysene av avslagssannsynlighet.

NR.	Hypotese	Fikk støtte i analysen	Fikk ikke støtte i analysen
H1 _{avslag}	Ikke-vestlige innvandrere har høyere sannsynlighet for å få avslag når de søker om uførepensjon, sammenliknet med personer i den øvrige befolkning.	Kap 4.2 +kap 6 <i>Menn og Kvinner</i>	
H2 _{avslag}	Det er ingen forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når søkerens alder, bosted og medisinske diagnose holdes konstant.		Kap 6.1 <i>Menn og kvinner</i>
H3 _{avslag}	Det er ingen forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når søkerens alder, bosted, medisinske diagnose, arbeidsdeltakelse og sosialhjelpsmottak holdes konstant.		Kap 6.2 <i>Menn og kvinner</i>
H4 _{avslag}	Det er ingen forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning når søkerens alder, bosted, medisinske diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanning, botid og ankomstalder holdes konstant.		Kap 6.3 <i>Menn og Kvinner</i>
H5 _{avslag}	Avslagssannsynligheten reduseres mindre med økt alder blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.	Kap 6.1 <i>Menn og kvinner</i>	Kap 6.3 <i>Menn og kvinner</i>
H6 _{avslag}	Den tentativt negative sammenhengen mellom utdanning og avslagssannsynlighet er sterkere blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning.	Kap 6.3 <i>Kvinner</i>	Kap 6.3 <i>Menn</i>

Analysen har videre bestått i et forsøk på å forklare denne forskjellen ved å trekke inn et knippe relevante variabler. Først trakk vi inn tre variabler som må sies å være meget sentrale for spørsmålet om tilgang til uførepensjon: *Alder, bosted og diagnose*. Når vi holder disse faktorene konstant, reduseres forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning noe, men ikke mer enn at det fremdeles er store, signifikante forskjeller mellom de to gruppene.

I neste bolk trakk vi inn variablene *arbeidsdeltakelse* og *sosialhjelpsmottak*, som i denne sammenheng betraktes som indikatorer på marginalisering. Nok en gang ble forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning redusert, men fremdeles gjenstod en signifikant forskjell. Til slutt trakk vi inn variablene *utdanningsnivå, botid og ankomstalder*, som knyttes til begrepene

om (landspesifikk) humankapital og søkerkompetanse. Igjen ble innvandreneres avslagssannsynlighet redusert vis a vis den øvrige befolkning, men ennå har vi ikke lyktes å forklare bort hele utgangsforskjellen. Det vil si at det står igjen en signifikant forskjell selv etter kontroll for alle de ovennevnte variablene. Hva dette betyr, og hvordan de ulike funnene best kan forstås er tema for neste kapittel, hvor de empiriske resultatene drøftes i lys av i lys av teori og tidligere forskning.

6.

Diskusjon

I dette kapittelet skal de empiriske resultatene i kapittel 5 og 6 diskuteres i lys av teori og tidligere forskning (kapittel 2). Jeg vil begynne med å drøfte resultatene fra søknadsanalysen (kapittel 5) og la disse være med som et bakteppe i diskusjonen av resultatene fra avslagsanalysen (kapittel 6). Det er et overordnet mål for kapittelet å drøfte resultatenes implikasjoner for oppgavens problemstilling. Kapittelet avsluttes med en rekapitulering av oppgavens hovedinnsikter, eventuelle politiske implikasjoner av disse og forslag til videre forskning.

6.1 Hva forklarer innvandrernes høyere søknadstilbøyelighet?

Sett i lys av tidligere forskning, er det ikke overraskende at vi finner en høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon blant ikke-vestlige innvandrere enn i den øvrige befolkning. Beslektede funn er rapportert i en god del tidligere studier fra Skandinavia (bl.a. Grünfeld & Noreik 1991; Österberg & Gustafsson 2006; Bratsberg m.fl. 2007). Det mest interessante spørsmålet er igjen hva som kan forklare at det forholder seg slik.

6.1.1 Forhold i arbeidsmarkedet

I et klassisk utstøtingsperspektiv vil en plausibel forklaring på innvandrernes høyere frekvens av uføresøknader være deres posisjon i arbeidsmarkedet. For det første, er det nærliggende å tenke seg at sektorvise arbeidsmiljøforskjeller bidrar til å redusere innvandrernes helse raskere enn for den øvrige befolkning, ettersom innvandrerne i større grad er sysselsatt i yrker preget av arbeidsmiljøbelastninger (Arbeidstilsynet 2004; Tynes 2009). I så fall kan man snakke om en type *helsemessig utstøting* som uførepensjonen er ment å demme opp for.

Arbeidsmarkedsforhold kan imidlertid også drive innvandrere over på uførepensjon av litt andre grunner. Problemer med å få fotfeste i arbeidsmarkedet, uavhengig av årsak, kan lede til en økonomisk behovssituasjon der uførepensjon fremstår som en mulig løsning. I henhold til utstøtingsmodellen, vil søknaden da betraktes som en slags automatisk konsekvens av de økonomiske problemer som oppstår som følge av arbeidsmarkedsproblemer – altså en art *økonomisk utstøting* (Halvorsen 1977). Som tidligere nevnt, er det imidlertid vanskelig å skille mellom *økonomisk utstøting* og det man under attraksjonsmodellen snarere vil betrakte som *økonomisk tiltrekking*. Delvis handler dette om dataenes beskaffenhet, men i mange tilfeller vil det også rent substansielt være to sider av samme sak, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

I mine analyser representeres arbeidsmarkedsdimensjonen av variablene *utdanningsnivå* og *næringsgruppe*. Analysene viste at kontroll for disse variablene bidro til å redusere forskjellen i søknadstilbøyelighet mellom innvandrerne og den øvrige befolkning signifikant. Egne trinnvise kjøringer (tall ikke vist) avdekket at begge variablene bidrar substansielt til denne reduksjonen. Det vil si at forskjeller i både utdanningsnivå og næringstilknytning er en del av forklaringen på innvandrernes høyere søknadstilbøyelighet.

Når det gjelder betydningen av næringstilknytning, er en nærliggende tolkning at innvandrernes overrepresentasjon i næringer med høye arbeidsmiljøbelastninger skaper en høyere andel legitime behovstilfeller, og derav en høyere søknadstilbøyelighet. Vi husker eksempelvis at innvandrerne er overrepresentert i rengjøringsbransjen (tabell 4.3), som er den bransjen med høyest søknadstilbøyelighet (tabell 5.3). Imidlertid kan også innvandrernes overrepresentasjon i kategorien ”ikke jobbet” være utslagsgivende når vi kontrollerer for næring. Personer i denne gruppa hadde som vi husker en høy søknadstilbøyelighet, og særlig høy blant menn. Trolig består denne gruppa av en del individer som har vært hindret i å delta i arbeidslivet nettopp på grunn av helseproblemer. Det er også sannsynlig at vi her kan finne en del personer med langvarige sosiale problemer og tunge rusmisbrukere.

Blant innvandrerne er kategorien ”ikke jobbet” trolig en mindre selektert gruppe helsemessig, da innvandrerne generelt har større problemer med å få fotfeste i arbeidsmarkedet, uavhengig av andre forhold. Likevel viste analysene at denne gruppa også blant innvandrere har en vesentlig høyere søknadstilbøyelighet enn personer som har jobbet.⁵⁸ Vi kan derfor ikke utelukke at effekten av næringsvariabelen også til en viss grad reflekterer en tendens til at uførepensjon prøves ut som et alternativ til lønnsarbeid for personer som sliter med å skaffe seg et utkomme på arbeidsmarkedet.

Ettersom vi mangler data om helse på befolkningsnivå, er det i prinsippet vanskelig å vurdere hvilken av de overnevnte fortolkningene som her er mest treffende. Trolig vil en kombinasjon av begge forklaringer være adekvat.

Funnet av en sterk, negativ sammenheng mellom utdanningsnivå og søknadstilbøyelighet er helt i tråd med foreliggende forskning (Bruusgaard m.fl. 2010). Den mest intuitive tolkningen av denne sammenhengen, er at personer med lav utdanning har dårligere helse enn personer med høyere utdanning og dessuten oftere er sysselsatt i yrker med mindre fleksibilitet. En slik fortolkning peker altså på helse som en bakenforliggende (eventuelt mellomliggende) variabel, som antas å være den egentlige årsaken til sammenhengen vi observerer. Videre kan det tenkes at de lavt utdannede i større grad er ofre for *økonomisk* utstøting, gitt at de har mer begrensede ressurser å mobilisere i kampen om lønnet arbeid. Dette vil i så fall være en ”renere” effekt av utdanning.

Som jeg var inne på tidligere, kan man også tenke seg at attraksjonsmekanismer er medvirkende til at lavutdannede lettere orienterer seg mot trygd, da de ofte vil ha mindre å tape både økonomisk og kanskje også sosialt sett på å foreta en slik overgang. Dette viser igjen hvor vanskelig det er å skille klart mellom utstøting og attraksjon

---

⁵⁸ Dette fremkom i en egen kontrollkjøring som testet for samspill mellom *næringsgruppe* og *innvandrerstatus*.

6.1.2 Økonomisk rasjonalitet

Innen attraksjonsperspektivet er man først og fremst opptatt av hva slags insentiver ulike individer står ovenfor i sine handlingsvalg (Hansen 1998: 44). Spørsmålet om hvorfor ikke-vestlige innvandrere oftere søker om uførepensjon vil i et slikt perspektiv primært søkes besvart med referanse til individuell økonomisk rasjonalitet. Den sentrale antakelsen er ganske enkelt at uførepensjon fremstår som det mest attraktive alternativet for mange i denne gruppa.

Forutsetningen for et slikt resonnement er den samme som beskrevet over, nemlig at ikke-vestlige innvandrere er svakere integrert i arbeidsmarkedet, og befinner seg i en økonomisk behovssituasjon. Tanken er så at uførepensjon fremstår som et mer attraktivt alternativ enn sosialhjelp, og kan hende også mer attraktivt enn å stå i en marginal posisjon på arbeidsmarkedet, med usikre jobbutsikter. Som nevnt over, er dette resonnementet nært beslektet med ideen om økonomisk utstøting. Hovedforskjellen ligger i hvilken grad man betoner at individet har et valg.

I mine analyser er den økonomiske dimensjonen representert av variablene *inntekt*, *sosialhjelp* og *antall barn*, der den sistnevnte er et forsøk på å fange opp eventuelle effekter av uførepensjonens barnetillegg. Kontroll for disse tre variablene ga et nokså ulikt utslag for henholdsvis kvinner og menn. Blant menn ble forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning klart redusert, mens vi blant kvinner ikke fant noen slik endring. Den følgende diskusjonen vil derfor ha størst relevans for den mannlige delen av utvalget, når det gjelder å besvare oppgavens problemstilling. Alle de tre variablene ga signifikant utslag for begge kjønn, men de bidrar ikke til å forklare forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning når det gjelder kvinner, kun når det gjelder menn.

Lavinnteksgruppen hadde som ventet en høyere søknadstilbøyelighet enn personer med middels eller høy inntekt. Denne sammenhengen gjelder uavhengig av utdanningsnivå og næringsgruppe. Den synes dermed å støtte opp under attraksjonsmodellens prediksjoner om at personer med en høy kompensasjonsgrad i trygden har sterkere insentiver til å bli trygdet (Bratberg & Risa 2000; Bratberg m.fl. 2001; Söderström m.fl. 2006). Samtidig må vi holde åpent for at eventuelle sosioøkonomiske helseforskjeller som ikke er fanget opp av henholdsvis utdannings- og næringsvariabelen, også kan spille inn og bidra til den observerte sammenhengen. Gruppa som står registrert uten inntekt i perioden 1995-98 hadde den laveste søknadstilbøyeligheten blant kvinner, mens de blant menn lå litt over snitt. Dette reflekterer trolig igjen at flere kvinner befinner seg i en situasjon der de ikke mottar inntekt, uten at dette nødvendigvis er relatert til

sosiale problemer eller helseproblemer. Vi hadde trolig sett en klarere gradient hvis det kun var lønnsinntekt som lå til grunn.

Den sterke, positive sammenhengen mellom tidligere sosialhjelpsmottak og søknadstilbøyelighet synes i utgangspunktet å være en solid indikasjon på eksistensen av økonomiske attraksjonsmekanismer. Personer som lever av sosialhjelp over tid, vil ha sterke insentiver til å komme over på uførepensjon. Slike insentiver kan også identifiseres på kommunalt nivå, ettersom kommunene på denne måten kan skyve utgifter over på staten og kvitte seg med ressurskrevende gjengangere på sosialkontoret (Kolberg 1976: 76). Riktignok må vi ikke glemme at også sosialklienter er påvist å ha dårligere helse enn den øvrige befolkning (Van der Wel m.fl. 2006), slik at en del av deres høyere søknadstilbøyelighet *kan* være betinget av reelle helseforskjeller. Dette tatt i betraktning, synes søknadstilbøyeligheten blant sosialhjelpsmottakerne uansett å være så stor at man vanskelig kommer utenom attraksjonsmodellens fortolkninger.⁵⁹

Sammenhengen mellom antall barn og søknadstilbøyelighet fremstod som totalt forskjellig blant innvandrerne sammenliknet med den øvrige befolkning. I sistnevnte gruppe har barnløse høyest sannsynlighet for å søke, mens sannsynligheten synker med økt antall barn. Blant ikke-vestlige innvandrere er det stikk motsatt: Her har de med mange barn høyest søknadstilbøyelighet, mens de barnløse har lavest. Dette funnet er i samsvar med tidligere forskning (Bratsberg m.fl. 2007) og låner støtte til hypotesen om en attraksjonsmekanisme forbundet med barnetillegget, men denne synes altså å gjelde kun for innvandrerne. Det er flere grunner til at så kan være tilfelle. Som nevnt er fruktbarhetsatferden blant ikke-vestlige innvandrere avvikende fra den norske, både ved at de får barn tidligere og at de får flere barn (Lappegård 2000; Foss 2006). En faktor som dårlig helse kan derfor tenkes å virke mindre dempende på fruktbarheten til ikke-vestlige innvandrere.⁶⁰ Det er i så fall ikke nødvendigvis barnetillegget i seg selv som skaper det observerte samspillet, men en bakenforliggende helsemessig seleksjon med hensyn til hvem som får barn. Videre kan det å ha mange barn potensielt være et sterkere insentiv til å trekke seg tilbake fra arbeidslivet blant innvandrerne, som kulturelt sett vektlegger barnas ansvar overfor sine aldrende foreldre sterkere (Kavli & Nadim 2009: 134). Alt dette sagt, kan vi heller ikke utelukke at eksistensen av et barnetillegg også rent økonomisk har en sterkere innvirkning på ikke-vestlige innvandreres søknadstilbøyelighet sammenliknet med den øvrige befolkning.

---

⁵⁹ Det kan også være en medvirkende faktor at enkelte søkere har vært nødt til å motta sosialhjelp i en overgangsperiode, som erstatning for andre alternativer eller for å spe på en annen, mer beskjedne stønad.

⁶⁰ Herunder kan det tenkes at det å få barn i større grad ses på som en økonomisk trygghet blant ikke-vestlige innvandrere, snarere enn en utgiftspost.

6.1.3 Helse

Den mest nærliggende forklaringen på at én gruppe i befolkningen søker hyppigere om uføretrygd enn en annen, er naturligvis at den ene gruppa har dårligere helse enn den andre. En utfordring for mine analyser er imidlertid som nevnt at det ikke foreligger adekvate data til å undersøke akkurat dette. Mangelen på helsedata på befolkningsnivå gjør at det ikke er mulig å kontrollere for helse i søknadsanalysen. Dermed er vi overlatt til å drøfte resultatene i lys av dette forbeholdet. Det har jeg da også forsøkt å gjøre i de to foregående avsnittene.

I prinsippet kan uobserverte helseforskjeller utgjøre en større eller mindre bakenforliggende forklaring for hver enkelt av de ulike sammenhengene vi har observert. Over nevnte jeg blant annet at helseforskjeller må antas å utgjøre en nokså stor del av forklaringen på sammenhengen mellom *utdanningsnivå* og søknadstilbøyelighet. Det samme gjelder i større eller mindre grad for betydningen av *næringsgruppe*, *inntekt* og *sosialhjelp*.

Selv om vi ikke kan kontrollere direkte for helse i søknadsanalysen, er det mulig å la diskusjonen belyses av den foreliggende kunnskapen om ikke-vestlige innvandreres helse generelt. Som påpekt i kapittel 2.3.3, er det samlede bildet fra denne litteraturen at ikke-vestlige innvandrere har noe dårligere helse enn befolkningen for øvrig. (bl.a. Blom 2008b; Spilker m.fl. 2009; Abebe 2010). Spørsmålet er om diskrepansen er så stor som forskjellen i søknadstilbøyelighet skulle tilsi. Her må vi også ta i betraktning at innvandrerbefolkningen i snitt er noe yngre. I utgangspunktet skulle det bety at de som gruppe hadde *lavere* behov for uførepensjon. På den annen side har tidligere forskning indikert at aldersvekkelsen setter inn tidligere blant ikke-vestlige innvandrere (Bråthen m.fl. 2007: 89; Blom 2008b), noe som i så fall kanskje kan forklare deres høyere søknadstilbøyelighet tross yngre alder.

Analysene viser for øvrig at vi klarer å forklare bort mer av forskjellen i søknadstilbøyelighet blant de middelaldrende enn blant de eldste. Dette kan tyde på at søkningen blant de middelaldrende innvandrerne i større grad lar seg forklare av forhold som har med arbeidsmarkedssituasjon å gjøre, mens den gjenstående forskjellen blant de eldste kanskje i større grad skyldes reelle helseforskjeller.

6.1.4 Holdninger

Foreløpig har jeg i liten grad diskutert hvorvidt forskjellen i søknadstilbøyelighet kan skyldes ulike holdninger til det å leve av offentlige velferdsytelser. En utbredt fordom mot ikke-vestlige innvandrere er nettopp at de har mindre motvilje mot å gå inn i rollen som stønadsmottaker – eller for å si det mindre forsiktig, at de har en svakere ansvarfølelse overfor det sårbare fellesgodet som det norske trygdesystemet er. Grunnen til at jeg i såpass liten grad har kommet inn på denne diskusjonen, er for det første at den forutsetter svært gode data for ikke å bli spekulativ, og for det andre at den tenderer til å overse viktige strukturelle føringer og individualisere ansvar.

Så lenge man ikke har data som i det minste gir seg ut for å måle individenes holdninger til trygd og preferanser med hensyn til selvhjulpenhet, er det vanskelig å vurdere hvorvidt de mønstre man observerer skyldes nettopp ulike preferanser og holdninger. I tillegg er det slik at preferanser og holdninger i stor grad formes av erfaringer og muligheter. Det kan bety at personer som over tid erfarer at deres muligheter på arbeidsmarkedet er nokså begrensede, etter hvert vil kunne utvikle større aksept for det å leve av trygd, og sågar gjøre dette alternativet til en del av sine egne preferanser. På denne måten kan strukturelle barrierer usynliggjøres og forvandles til individuelle ”valg”. Jeg avviser imidlertid ikke at holdninger kan være en del av forklaringen, men jeg har ikke data til å vurdere dette spørsmålet på en adekvat måte.

Foruten *individuelle* holdninger, kan imidlertid også *kollektive* holdninger påvirke søknadstilbøyeligheten. En del forskning har i det siste forsøkt å vise at mennesker som lever nær hverandre påvirker hverandre med hensyn til bruk av offentlige trygder – omtalt blant annet som ”smitteeffekter” (Rege m.fl. 2007; Lindbeck 2008). Heller ikke dette er en dimensjon som enkelt lar seg undersøke i kvantitative analyser, men i mine resultater finnes det i alle fall ett funn som det kan være fruktbart å drøfte i lys av denne type tenkning. Det gjelder samspillet mellom *innvandrersstatus* og *bosted*.

Vi fant her at innvandrere bosatt i Oslo har en høyere søknadstilbøyelighet enn innvandrere bosatt i andre deler av landet – motsatt av mønsteret som gjelder i den øvrige befolkning. Gitt at innvandrerne har et veldig annerledes bosettingsmønster, med langt større konsentrasjon i Oslo, var ikke dette et helt uventet funn. En mulig forklaring er at det blant ikke-vestlige innvandrere forekommer en viss helsebetinget seleksjon ut av Oslo, ved at de friskeste og mest ressurssterke individene i større grad bosetter seg andre steder. Det kan for eksempel tenkes at disse individene ser seg mindre avhengige av den tryggheten som innvandrernetverk i hovedstaden representerer.

I så fall er det ikke noe annet enn en seleksjonseffekt vi observerer, nok en gang med helse som en bakenforliggende variabel.

Samtidig kan det tenkes at nettopp de nevnte innvandrernettverkene som finnes i storbyene, og da særlig Oslo, kan fungere som en forsterker av søknadstilbøyeligheten i disse områdene. Da er vi inne på logikken som ble nevnt over, altså en type smitteeffekter som kan skje i form av både holdningspåvirkning og utveksling av kunnskap om rettigheter og søknadsprosess (Bertrand m.fl. 2000). Det er ikke helt utenkelig at man i noen innvandremiljøer finner en slik type mekanisme, som kan bidra til å generere flere søknader enn man ellers ville ha sett.

6.1.5 Oppsummering og konklusjon

I de foregående avsnittene har jeg forsøkt å kaste lys over oppgavens første forskningsspørsmål, nemlig hvilken betydning ikke-vestlig innvandrerbakgrunn hadde for sannsynligheten for å søke om uførepensjon i Norge i årene 1998-2004. Det empiriske utgangspunktet var at ikke-vestlige innvandrere hadde en markant høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon i denne perioden, sammenliknet med den øvrige befolkning. Dette til tross for at innvandrerne gjennomsnittlig er noe yngre. I diskusjonen har jeg pekt på en rekke mulige forklaringer på at det forholder seg slik og samtidig vurdert disse forklaringene opp mot de empiriske resultatene fra den videre analysen.

Innvandrerens utdanningsnivå og arbeidsmarkedstilknytning er to faktorer som bidrar substansielt til å skape den observerte forskjellen i søknadstilbøyelighet. Det at innvandrerne har lavere utdanning, er mer marginalisert på arbeidsmarkedet, og i den grad de jobber er sysselsatt i næringer med høyere innslag av arbeidsmiljøbelastninger, bidrar til å trekke deres søknadstilbøyelighet opp. Dels handler dette antakeligvis om helsemessig utstøting, dels om økonomisk utstøting. Mangel på data om befolkningens helse gjør det vanskelig å vurdere hvilken av de to formene for utstøting som er mest utslagsgivende.

Søknadsanalysen inneholdt også noen funn som synes å være mer i henhold til attraksjonsmodellens prediksjoner. Det gjelder særlig sammenhengen mellom tidligere sosialhjelpsmottak og søknadstilbøyelighet, men også på inntektsvariabelen finner vi den forventede gradienten (synkende søknadstilbøyelighet med økt inntekt). Den økonomiske dimensjonen bidrar til å forklare deler av forskjellen i søknadstilbøyelighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning blant menn, men ikke blant kvinner. Endelig fant vi en positiv sammenheng mellom antall barn og søknadstilbøyelighet, som kun gjaldt blant

innvandrerne. Dette kan bety at barnetillegget her fungerer som et ekstra insentiv til å søke, men også andre plausible forklaringer finnes.

Det er for øvrig en grunnleggende utfordring å skille mellom økonomisk utstøting og økonomisk attraksjon. Mange av sammenhengene vi observerer kan tolkes som støtte til både utstøtingsmodellen og attraksjonsmodellen. Dette er ikke så overraskende, gitt at de to forklaringsmodellene tross alt har vokst frem i møte med de samme empiriske data, og eksistert side om side som alternative ”paradigmer”. Kanskje kan de best forstås som nettopp *perspektiver* i ordets rette forstand. Det vil si, som et par briller å se virkeligheten gjennom. I neste kapittel skal jeg forsøke å legge disse brillene litt til side, og ta inn begrepet om marginalisering i større grad – som begrunnet i kapittel 2.4.

Etter kontroll for en rekke relevante variabler står det fortsatt igjen en relativt stor forskjell i søknadstilbøyelighet. Innvandrerne har altså fremdeles høyere sannsynlighet for å søke om uførepensjon enn personer i den øvrige befolkning. Dette kan skyldes at dataene oppgaven benytter er litt for grove til å fange opp fullstendig de mekanismene de er ment å representere. Det kan imidlertid også skyldes at vi mangler noen høyst relevante typer informasjon, om henholdsvis helse og holdninger til trygd og arbeid – og til velferdsstaten generelt.

Den gjenstående, ”uforklarte” forskjellen (som er noe større blant menn) kan dermed reflektere både uobserverte helseforskjeller og uobserverte holdningsforskjeller som ikke er fanget opp gjennom de øvrige variablene. Etter mitt syn er det større grunn til å anta at helseforskjeller er den drivende faktoren her enn holdningsforskjeller – ettersom forskning om innvandreres helse tross alt har vist at gruppa har en dårligere allmennhelse. Jeg holder uansett åpent for at begge deler kan spille inn. Samtidig er det mye som taler for at situasjonen på arbeidsmarkedet er vel så viktig. Jeg mener analysene har sannsynliggjort at både utstøtings- og attraksjonsmekanismer her virker sammen og produserer en situasjon der ikke-vestlige innvandrere søker seg mot uførepensjon som en løsning på sine problemer.

6.2 Hva forklarer innvandrernes høyere avslagssannsynlighet?

Det innledende og kanskje også viktigste funnet i avslagsanalysen er at ikke-vestlige innvandrere som søkte om uførepensjon i perioden 1998-2004 hadde en vesentlig høyere sannsynlighet for å få avslag enn søkere fra den øvrige befolkning. Dette funnet bekrefter tendensen rapportert i tidligere, langt mindre omfattende studier (Ydreborg & Ekberg 2004; Galaasen m.fl. 2009), og viser at man her står overfor en empirisk observasjon av både varighet og omfang. Analysen viste at i alle årene i den nevnte perioden hadde innvandrerne en langt høyere avslagssannsynlighet. Igjen er det mest interessante spørsmålet naturligvis hva som kan tenkes å frembringe disse store og vedvarende forskjellene.

6.2.1 Grunnleggende faktorer knyttet til uførepensjonering

Spørsmålet om adgang til uførepensjon er i utgangspunktet et juridisk anliggende som er underlagt et omfattende og nokså komplekst lovverk. Som tidligere beskrevet er imidlertid lovens bestemmelser på dette området nokså romslige, og åpner for et ikke ubetydelig innslag av skjønn. I mange saker er det vanskelige vurderinger som skal gjøres, hvor utfallet avhenger av en rekke faktorer som skal veies opp mot hverandre. Noen faktorer er imidlertid mer fundamentale enn andre. Jeg har definert alder, bosted og diagnose som de tre mest grunnleggende variablene i så måte, blant mine data.

Analysene viste at forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning reduseres signifikant når vi kontrollerer for disse tre variablene, men at det herunder er alder og bosted som hovedsakelig er utslagsgivende. Diagnoseforskjeller synes altså ikke å være noen vesentlig årsak til at innvandrerne får oftere avslag. Dette kan synes litt overraskende ettersom resultatene i søknadsanalysen viste at en del av forskjellen i søknadstilbøyelighet trolig må tilskrives andre forhold enn dårlig helse.⁶¹ Det er imidlertid grunn til å minne om at diagnosevariabelen bare gir en grov beskrivelse av søkerens helsetilstand. Innenfor de ulike kategoriene kan det være nokså store variasjoner i både art og alvorlighetsgrad. Vi kan derfor ikke utelukke helt at helsedimensjonen likevel spiller inn på forskjellen i avslagssannsynlighet, men dette kommer altså ikke frem av mine analyser.

---

⁶¹ Selv om vi ikke kunne kontrollere for helse, fremstod forskjellen i søknadstilbøyelighet som litt for stor til å bare være forårsaket av helseforskjeller. Denne vurderingen ble gjort i lys av foreliggende kunnskap om innvandreres helse, og i lys av de øvrige funnene i søknadsanalysen.

Derimot kan vi slå fast at både aldersforskjeller og bostedsforskjeller bidrar substansielt. Det at innvandrersøkerne i snitt er noe yngre enn søkerne i den øvrige befolkning, øker sannsynligheten for at de får avslag. Dette kan i utgangspunktet synes rimelig, tatt i betraktning hvor sentral aldersdimensjonen er i en uførepensjonssak. Kostnadene for samfunnet av en feilaktig innvilgelse er mindre jo nærmere pensjonsalder en søker er. Lovverket åpner da også for å behandle eldre søkere mindre strengt.

Funnet av en høyere avslagssannsynlighet i Oslo enn landet for øvrig er i tråd med hva tidligere studier har vist. Det er vanskelig å si nøyaktig hva denne geografiske forskjellen kommer av. Trolig har det å gjøre med at arbeidsmarkedet i Oslo (og andre storbyer) betraktes som mer fleksibelt, slik at det skal mer til for at saksbehandlerne her konkluderer med at arbeid er utenfor rekkevidde. Attføringsapparatet er også gjerne bedre utbygd i byene, noe som i prinsippet skal kunne bedre sysselsettingsmulighetene ytterligere og dermed gjøre det vanskeligere å få innvilget uførepensjon. Siden ikke-vestlige innvandrere i langt større grad er bosatt i Oslo, bidrar denne mekanismen til å øke deres avslagssannsynlighet en del.

Etter kontroll for alder, bosted og diagnose gjenstod uansett en betydelig forskjell i avslagssannsynlighet mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning, som dermed må forklares på andre måter.

6.2.2 Marginalisert – og derfor avslått?

En sentral hypotese for oppgaven har vært at en del av forskjellen mellom innvandrerne og den øvrige befolkning – både med hensyn til søknadstilbøyelighet og avslagssannsynlighet – er relatert til de to gruppenes arbeidsmarkedssituasjon. Det faktum at ikke-vestlige innvandrere har en svakere posisjon på arbeidsmarkedet, gjør dem også til en sårbar gruppe i velferdsstaten (Brochmann & Hagelund 2005: 25; Hatland 2010). Mange av velferdsgodene i Norge – for eksempel dagpenger under arbeidsløshet og sykepenger – er nært knyttet til forutgående arbeidsdeltakelse. Uførepensjonen stiller imidlertid ikke noe bestemt krav til arbeidsdeltakelsens omfang (jf. kapittel 1.5.3). Til tross for at ordningen er utviklet for å dekke *bortfall* av arbeidsinntekt, skal det i prinsippet kunne ytes uførepensjon til personer som aldri har jobbet. Mye taler likevel for at disse søkerne vil ha større vanskeligheter med å bygge troverdighet rundt sin sak, et poeng jeg kommer tilbake til nedenfor.⁶²

---

⁶² Unntaket her er helt unge personer med medfødte funksjonsnedsettelse av en så alvorlig karakter at deltakelse i arbeidslivet vurderes som urealistisk.

Analysene viste da også at det foreligger en negativ sammenheng mellom arbeidsdeltakelse og avslagssannsynlighet. Denne sammenhengen er i tråd med funn fra Rikstrygdeverkets egne studier (Kristoffersen & Lunde 1996; Kristiansen 2003; Kristoffersen 2005), og viste seg i mitt materiale å være noe sterkere blant kvinner enn blant menn. Det siste tolker jeg som en indikasjon på at det fremdeles er noen kvinner som søker på grunnlag av ”husmorsregelen”, som innebærer at uføregraden blir vurdert ut fra evnen til å utføre arbeidsoppgaver i hjemmet. Det er vanskeligere å bli vurdert som ufør etter denne regelen. Sammenhengen mellom sosialhjelpsmottak og avslagssannsynlighet var sterkt positiv, og særlig for menn. Det siste reflekterer trolig at sammensetningen av mannlige sosialhjelpsmottakere er noe annerledes enn blant kvinner. Trolig finner man ikke bare flere, men også flere ”tyngre” sosialklienter blant menn, noe som kan gi et sterkere utslag av denne variabelen.

Analysene viste dessuten at kontroll for arbeidsdeltakelse og sosialhjelpsmottak reduserer forskjellen mellom ikke-vestlige innvandrere og den øvrige befolkning signifikant. Med andre ord kan det se ut til at marginalisering er en faktor som bidrar til å forklare hvorfor innvandrerne oftere får avslag. I det følgende skal jeg diskutere litt mer i detalj hva som kan tenkes å ligge bak denne sammenhengen, og vise at den kan tolkes på minst to ulike måter.

Som nevnt i kapittel 2.5.1, ligger det to nokså ulike resonnementer til grunn for hypotesen om at personer med lav eller ingen arbeidsdeltakelse og/eller høyt sosialhjelpsmottak har høyere avslagsrisiko. Det ene går ut på at personer som over tid befinner seg i arbeidsmarkedets randsone (”marginaliserte” etter mine begreper) vil ha en høyere tilbøyelighet til å søke om uførepensjon av primært økonomiske grunner, uten at det nødvendigvis trenger å ligge tungtveiende helseproblemer bak. Risikoen for at søknaden da vil bli avslått bør i prinsippet være høyere enn for søknader som har en klarere helsemessig forankring.⁶³

Det *andre* resonnementet knyttet til marginaliseringens betydning, skiller seg fra det over ved å anta at marginaliseringen i seg selv utgjør et troverdighetsproblem. Søkere som over lengre tid forut for søknad har hatt lav eller ingen arbeidsdeltakelse, vil trolig ha større problemer med å bli vurdert som ”verdige trengende” enn søkere som har stått lenge i arbeid (Hansen 1998: 137) – selv om arbeidsuførheten på søknadstidspunktet kan være reell nok. På samme måte kan et omfattende sosialhjelpsmottak forut for søknad skape grobunn for mistanker om at søknaden primært er grunnet i økonomiske eller sosiale problemer. Utfallet vil i så fall kunne bli det samme

---

⁶³ Selv om de aller fleste søkere har en medisinsk diagnose, er det grunn til å anta at søknader som er motivert av økonomiske eller sosiale problemer i vel så stor grad som av helseproblemer, vil være gjennomsnittlig mindre velbegrunnede med hensyn til det medisinske inngangsvilkåret (jf. kapittel 1.5.1).

som over, altså en høyere avslagsrisiko for marginaliserte søkere. Det siste resonnementet forutsetter at det skjer en strengere behandling av marginaliserte søkere *per se*, mens det første forutsetter at marginaliserte søkerne i lavere grad innfrir det medisinske vilkår (jf kapittel 1.5.1).

Finnes det noen holdepunkter i mine øvrige resultater for å vurdere hvilken av de to fortolkningene av marginaliseringseffekten som fremstår som mest treffende? Én mulighet er å skjele til søknadsanalysen og de mønstrene som fremkom der. Den sterke sammenhengen mellom sosialhjelpsmottak og søknadstilbøyelighet synes isolert sett å låne støtte til den økonomiske fortolkningen. Det samme gjelder funnet av en høyere søknadstilbøyelighet blant personer som ikke har jobbet. Samtidig må vi altså ta forbehold om at det ikke er kontrollert for helse i søknadsanalysen, slik at en del av disse sammenhengene *kan* være konfundert av bakenforliggende helseforskjeller. Det er likevel etter mitt syn plausibelt at det foregår en viss ”rekruttering” blant sosialklientene som primært er økonomisk motivert. Når vi i tillegg vet at sosialhjelp er mer utbredt blant innvandrerne, og at sosialklienter med innvandrerbakgrunn trolig er en mindre negativt selektert gruppe med hensyn til helse, enn sosialklienter i befolkning for øvrig, fremstår den økonomiske fortolkningen av marginaliseringsmekanismen utvilsomt som veldig relevant.

På den annen side, kunne man forvente at kontrollen for diagnose i avslagsanalysen skulle ha utliknet forskjellen i avslagssannsynlighet mellom marginaliserte søkere og andre dersom denne forskjellen faktisk beror på at de marginaliserte i mindre grad innfrir det medisinske vilkår. Det at vi finner en ”direkte” effekt av marginalisering på søknadsutfall, uavhengig av diagnose, synes å tale til fordel for den sekundære fortolkningen, altså at den marginale livssituasjonen i seg selv blir en hindring, på grunn av den mistro den genererer. Samtidig må vi igjen minne om at diagnosevariabelen på ingen måte er noen uttømmende helsevariabel. Det ville derfor være en forhastet slutning å konkludere med at sammenhengen mellom marginalisering og avslag ikke kan skyldes helseforskjeller, så lenge vi har kontrollert for diagnose.

Det synes altså vanskelig å lande på en entydig fortolkning av marginaliseringsmekanismen. Analysene gir sprikende holdepunkter, og det trengs derfor mer forskning for å oppnå en fullgod forståelse. Det er heller ikke slik at de to variantene utelukker hverandre. Det er høyst plausibelt at begge kan være virksomme samtidig.

6.2.3 Lav "søkerkompetanse"?

Selv etter kontroll for alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse og sosialhjelpsmottak stod det igjen en nokså betydelig forskjell i avslagssannsynlighet – i innvandrernes disfavør. Det siste settet av variabler som ble trukket inn i analysen, var *utdanningsnivå*, *botid* og *ankomstald*. Disse variablene var ment å representere de ressurser og kunnskaper søkerne besitter i kraft av sin humankapital generelt, og sin landspesifikke humankapital spesielt. Tanken var at slike faktorer kan ha en betydning for søkerens evner til å gjøre seg kjent med og ta seg fram i det norske velferdssystemet og derigjennom å realisere sine rettigheter. Som et samlebegrep for disse evnene og kunnskapene foreslo jeg begrepet "søkerkompetanse" (jf. kapittel 2.1.3).

Analysene avdekket at alle de tre variablene jeg hadde valgt til å representere humankapitaldimensjonen hadde en betydning for søknadsutfall, og at kontroll for disse variablene bidro til å redusere forskjellen mellom innvandrere og den øvrige befolkning ytterligere. Av de tre variablene var det *botid* som bidro mest til denne reduksjonen, etterfulgt av *ankomstald* og *utdanningsnivå*. Jeg diskuterer de tre variablenes betydning hver for seg.

Sammenhengen mellom utdanningsnivå og avslagssannsynlighet var ikke spesielt sterk. Blant menn hadde faktisk de med bare grunnskole den laveste risikoen for avslag. Blant kvinner observerte vi den forventede gradienten, altså en negativ, lineær effekt, men forskjellene mellom de ulike nivåene var ikke påfallende store. Mine resultater synes dermed ikke å gi grunnlag for å hevde at humankapital generelt har særlig stor betydning for tilgang til uførepensjon i Norge. Samtidig er det slik at manglende utdanning kan fungere som en "formildende" omstendighet i saksbehandlingen, jamfør lovens formulering om å ta hensyn til et knippe individuelle faktorer, hvorav utdanning nevnes eksplisitt. En person med lite utdanning, som i tillegg begynner å nærme seg pensjonsalder, har oddsene mot seg med tanke på å finne ny jobb og vil neppe bli sluset inn i et ressurskrevende atføringsprogram. Det kan derfor være vanskeligere å finne et alternativ til uførepensjon for de lavest utdannede søkerne.

Jeg hadde forventet å finne et samspill mellom utdanning og innvandrerstatus, på den måte at innvandrere med lav utdanning ble antatt å komme spesielt dårlig ut i avslagsstatistikken. Analysene viste at dette stemmer for innvandrerkvinner, men ikke for innvandrer menn. Innvandrerkvinner er dermed den eneste gruppa hvor utdanningsnivå ser ut til å ha en nokså sterk betydning for søknadsutfall. Dette kan muligens reflektere at innvandrerkvinnene er mer avhengig av utdanning for å oppnå en god integrering, i den grad tilgang til uførepensjon kan sies å være et

mål på integrering. Resultatet indikerer i alle fall at lavt utdannede innvandrerkvinner har noen særlige utfordringer i søknadsprosessen.

Botid er en faktor som gjerne er blitt funnet å ha en positiv effekt på innvandreres integrering og akkulturering i et nytt land (Daugstad 2008) og kan derfor være av betydning også for utfallet av søknader om uførepensjon. Analysene mine viste at innvandrere med kort botid (under 10 år) har høyere avslagssannsynlighet enn andre, uavhengig av alder. Dette funnet låner støtte til antakelsen om at en vellykket søknadsprosess forutsetter en viss akkumulering av landspesifikk humankapital (Chiswick 1978). Blant annet kan man tenke seg at mangelfulle språkkunnskaper utgjør en ekstra barriere for en del innvandrere i møte med velferdsbyråkratiet. Det samme gjelder forståelsen for stønadssystemets innretning og hvilke rettigheter man har. Alt dette er ”kompetanser” som trolig bedrer seg med økt botid.

Det er imidlertid flere mekanismer som kan spille inn med hensyn til språkproblemer. Jeg ønsker herunder å vise til en studie som synes å gi støtte til tanken om at språkvansker kan bli utslagsgivende i negativ forstand – dog på en litt annen måte enn i kraft av lav søkerkompetanse. Det gjelder en gjennomgang som ble gjort av en rekke ”omgjøringsaker” i Trygderetten, og årsaker til at saker ble omgjort (Haider 2005). Ett av mange interessante funn i denne rapporten var at innvandrersøkere ofte kan ha vanskeligere for å innfri årsaksvilkåret (jf. kapittel 1.5.1), om at hovedårsaken til den nedsatte inntektsevnen skal være helsesvikt, fordi manglende språkkunnskaper vurderes som en viktigere årsak til den nedsatte inntektsevnen enn vedkommendes sykdomsplager (Haider 2005: 26).

En viktig tilleggsdimensjon av mer juridisk-teknisk karakter vil her kunne gjelde fastsetting av *uføretidspunktet* (jf. kap 1.5.3). For innvandrersøkere med kort botid er det større sjanse for at uføretidspunktet blir vurdert til å ligge utenfor den perioden den norske uførepensjonen dekker – det vil si før vedkommende innfridde vilkåret om tre års medlemskap i trygden.⁶⁴

Endelig fant jeg at *ankomstalden* også har betydning for søknadsutfall, ved at innvandrere som var over henholdsvis 40 og 50 år ved ankomst til Norge har særlig høy avslagssannsynlighet. Dette er i tråd med litteraturen som har påpekt at høy ankomstalden ofte er assosiert med dårlig integrering og mangelfull tilegnelse av landspesifikk humankapital (Stevens 1999). På samme måte som med kort botid, kan høy ankomstalden være en indikator på lav søkerkompetanse – noe mine analyser i så fall indikerer at har en betydning. Også her kan spørsmålet om uføretidspunktet være

---

⁶⁴ Jeg minner om at personer med botid under 3 år ikke er med i utvalget. Uansett vil spørsmålet om uføretidspunktet kunne være kritisk for søkere med under 3-10 års botid.

medvirkende, da det for innvandrere med høy ankomstald er større sjanser for at uførheten inntraff før de kom til Norge, eller før de hadde bodd her i minst tre år.

Med hensyn til botid og ankomstald, står vi dermed igjen overfor lett flertydige resultater. Med de dataene jeg har til rådighet lar det seg ikke gjøre å vurdere nærmere hvilken av de ovennevnte fortolkningene som er mest plausibel. Det kan imidlertid påminnes at både kort botid og høy ankomstald var assosiert med lav søknadstilbøyelighet. Disse personene har altså høy avslagssannsynlighet til tross for en lav søknadstilbøyelighet.

6.2.4 Velferdsdiskriminering?

Et underliggende spørsmål for avslagsanalysen har vært om innvandrernes høyere avslagssannsynlighet kan skyldes diskriminering. Dette er et viktig, men også vanskelig spørsmål å vurdere, særlig med bruk av kvantitative data av nokså grov karakter. Strategien for å nærme seg diskrimineringsspørsmålet har i denne oppgaven derfor vært av en indirekte sort, også kalt *residualmetoden* (Midtbøen & Rogstad 2008). Denne går ut på å forsøke å eliminere alle andre tenkelige forklaringer på den forskjellen man observerer, for så å se hva man står igjen med til slutt. Den eventuelle gjenstående forskjellen – *residualen* – antas da å kunne forklares av diskriminering. Svakheten ved denne metoden er at diskrimineringen i seg selv ikke gjøres til gjenstand for analyse, men kun inntreer som én mulig forklaring på den uforklarte variasjonen som står igjen.

I mine analyser klarer jeg å forklare bort en god del av forskjellen i avslagssannsynlighet, men ikke hele. I siste modell står det fortsatt igjen en signifikant forskjell, som dermed i henhold til residualmetoden *kan* tolkes som et resultat av diskriminering. Hvor stor er denne residualen? Svaret avhenger dels av hvilke undergrupper vi ser på – ettersom vi har konstatert at det foreligger samspill mellom innvandrerstatus og enkelte andre variabler. For å ta et eksempel som alt er presentert, kan vi bruke figur 6.4. Av denne kan vi lese at en 55 år gammel, mannlig ikke-vestlig innvandrere med videregående utdanning og som ellers representerte referansekategorien på de øvrige variablene, hadde 12,0 prosent sannsynlighet for avslag i 2002. Motsvarende sannsynlighet for samme undergruppe i den øvrige befolkning var 6,5 prosent. Blant kvinner var tallene henholdsvis 17,8 og 7,3 prosent. Forskjellen er altså større blant kvinner, slik den også var i utgangspunktet. Disse anslagene vil som nevnt variere litt, avhengig av hvilke undergrupper vi ser på, men vi kan uansett slå fast at den gjenstående forskjellen ikke er av ubetydelig størrelse.

Det er ikke dermed sagt at den gjenstående forskjellen *må* bero på diskriminering. Det kan fremdeles finnes andre relevante forskjeller mellom de to gruppene som ikke er fanget opp av mine data.

Avslutningsvis vil jeg peke på en litt mer subtil mekanisme som kan tenkes å slå uheldig ut for innvandrersøkerne. Det gjelder alderseffekten. Som vi så, har ikke-vestlige innvandrere en tendens til å søke i yngre alder, og denne aldersforskjellen forklarer samtidig en god del av forskjellen i avslagssannsynlighet vis a vis den øvrige befolkning. I den grad det føres en *for* konsekvent vurderingspraksis knyttet til aldersfaktoren, kan det tenkes at dette slår uheldig ut for ikke-vestlige innvandrere, hvis alderssvekkelse som nevnt er blitt funnet å sette inn før. Her kan det derfor tenkes at forsøk på likebehandling med hensyn til én faktor (alder) faktisk slår ut i forskjellsbehandling med hensyn til en annen faktor (helse).

6.2.5 Oppsummering og konklusjon

I dette kapittelet har jeg forsøkt å besvare oppgavens andre hovedspørsmål: Hvilken betydning har ikke-vestlig innvandrerbakgrunn for sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i Norge? Det empiriske hovedfunnet kan kanskje sies å være det vi (nesten) visste på forhånd: At denne gruppa har en langt høyere sannsynlighet for å bli avslått enn søkere i den øvrige befolkning. Spørsmålet jeg så stilte, var hvorfor det forholder seg slik.

Svaret jeg har gitt, har reflektert at vi står overfor et puslespill med mange biter. At innvandrerne søker i yngre alder og bor i områder med høyere avslagsfrekvens, er to brikker som bidrar til dette bildet. Den første av disse kan dessuten knyttes til det som kanskje fremstår som den viktigste forklaringen i mine øyne, nemlig arbeidsmarkedssituasjonen – bredt forstått. Det at de søker i yngre alder reflekterer trolig at de over tid på flere måter har hatt en mer marginal tilknytning til det norske arbeidsmarked. For noen består denne marginaliteten i hva slags *type* yrker de har hatt tilgang til. Mange er kanskje utslitte etter år i monotone jobber. Dette er en fortolkning som vektlegger *helsemessig utstøting*, og som tidligere er blitt fremmet som ett mulig svar på hvorfor denne gruppa er noe overrepresentert blant uførepensjonistene (Claussen m.fl. 2009b).

For andre består marginaliteten av i hvilken *grad* de overhodet har hatt tilgang til lønnet arbeid. For disse personene kan uførepensjon fremstå som en mulig løsning på problemer i arbeidsmarkedet, særlig om de i tillegg kan fremvise tegn på sykdom. I tråd med både attraksjonsmodellens og den økonomiske utstøtingens logikk, har jeg trukket opp en forklaring som tar utgangspunkt i økonomiske behov: Uførepensjon representerer potensielt en trygg havn

for arbeidsmarkedets tapere. Og ikke-vestlige innvandrere *er* blant det norske arbeidsmarkedets tapere. Den sterke tendensen som har avtegnet seg i mitt materiale til at langvarig sosialhjelpsmottak leder til søknad om uførepensjon passer godt inn i et slikt bilde.

Jeg har altså vektlagt *marginalisering* som en viktig forklaring på de høyere avslagsratene som innvandrerne er blitt til del. Dette er imidlertid en grunnleggende tvisynt refleksjon, som lider under mangel på klare indisier. I den grad den høyere søknadstilbøyeligheten primært er foranlediget av økonomisk marginalisering, kan den høyere avslagssannsynligheten fremstå som legitim. Men i den grad den høyere søknadstilbøyeligheten faktisk er tuftet på helsemessig utstøting, fremstår marginaliseringseffekten i et mindre legitimt lys: Da blir den potensielt en form for diskriminering av marginaliserte søkere.

Oppgaven kan ikke gi svar på hvilken av de to fortolkningene som bør gis forrang, men kun slå fast at det fremstår som plausibelt at et hovedsvar på både den høyere søknadstilbøyeligheten og den høyere avslagssannsynligheten ligger i arbeidsmarkedssituasjonen. Det må nærstudier til for å avgjøre om det er den marginale livssituasjonen *i seg selv* som frembringer høyere avslagsrisiko, eller om det er de marginalisertes tilbøyelighet til å søke på ”feil” grunnlag.

For øvrig har jeg trukket opp noen andre, også viktige delforklaringer tilknyttet forskningsspørsmål 2, som at mangelfull landspesifikk humankapital, og derigjennom en antatt lavere *søkerkompetanse* svekker en del innvandreres søknader. I tillegg har jeg argumentert for at både høy ankomstalder og kort botid kan slå uheldig ut med tanke på fastsetting av uføretidspunktet. Gitt at det også ofte er her kommunikasjonsproblemene er mest prekære, fremstår det som overhengende sannsynlig at en del av disse personene er heller svakt stilt i møte med velferdsstatens kontrollmaskineri.

Endelig har jeg vurdert muligheten for at ikke-vestlige innvandrere utsettes for *diskriminering*, i kraft av sin tilhørighet til en gruppe hvis trygdeforbruk er blitt sett på med økende skepsis i deler av befolkningen. Regelverkets grunnleggende uklarhet og det derav følgende store innslaget av skjønn, åpner utvilsomt for at et slikt scenario kan være reelt.

Analysene kan ikke gi noe sikkert svar på spørsmålet om diskriminering, men eksistensen av en gjenværende forskjell i avslagssannsynlighet etter kontroll for en rekke variabler – herunder medisinsk diagnose – gir etter mitt syn en viss indikasjon om at diskriminering *kan* forekomme også i denne delen av det norske samfunn. Igjen er det imidlertid nødvendig å supplere med andre metodiske tilnærminger for å komme helt til bunns i dette spørsmålet.

7.

Avslutning

7.1.1 Rekapitulering av oppgavens funn og innsikter

I denne oppgaven har jeg beveget meg på nokså delikat politisk grunn. Forholdet mellom innvandring og velferdsstat er et høyaktuelt og spenningsfylt tema, som kan studeres både fra et styrings- og et levekårsperspektiv (Brochmann & Hagelund 2010: 15). Det store spørsmålet sett fra myndighetenes side, er i hvilken grad de nyankomne er i stand til å bli økonomisk selvstendige. Både av samfunnsøkonomiske hensyn, og ut fra en ideologi som setter likhetstegn mellom arbeid og det gode liv, har derfor arbeidslinja kommet til å spille en nøkkelrolle i integreringspolitikken (Rugkåsa 2010).

De innledende funnene i oppgavens to analyser kan muligens være litt betegnende for hvordan dette arbeidslinjeidealet fungerer. Den klart høyere tilbøyeligheten til å søke om uførepensjon blant ikke-vestlige innvandrere, tross yngre alder, kan potensielt ses som en stille fallitterklæring for integreringsbestrebelsene. Samtidig møter vi kan hende nettopp de samme bestrebelsene i innvandrernes høyere sannsynlighet for avslag. Det er ikke utenkelig at arbeidslinjetenkningen har motivert en god porsjon av disse avslagene. I så fall er det mulig at vi har et system der arbeidslinja faktisk virker negativt inn på en del ikke-vestlige innvandreres velferd. Det er den pessimistiske versjonen.

Det kan også anlegges en noe mer optimistisk tone, ved å se et avslag på søknad om uførepensjon som en døråpner til en forlenget innsats for å holde en person i arbeid. Dessverre tyder mye

forskning på at denne versjonen er en smule overoptimistisk. Funnene om manglende reintegrering i arbeidsmarkedet blant avslåtte søkere (bl.a. Galaasen m.fl. 2009) tegner et nokså dystert bilde av det ”inkluderende”, norske arbeidsliv. Det er ifølge statistikken ikke sannsynlig at særlig mer enn en fjerdedel av de avslåtte søkerne kommer (tilbake) i arbeid. Det mest realistiske scenarioet for mange av disse søkerne er at de likevel havner på uførepensjon etter noe tid, eller at de blir nødt til å klare seg med sosialhjelp.

Oppgaven har forsøkt å finne forklaringer på hvorfor ikke-vestlige innvandrere har en høyere tilbøyelighet til å søke om uførepensjon – og i neste steg, hvorfor de oftere får avslag. Disse to spørsmålene henger naturligvis nøye sammen, men på en måte som er vanskelig å analysere. Høyere søknadstilbøyelighet i én gruppe trenger ikke å nødvendiggjøre høyere avslagssannsynlighet, dersom det legitime behovet i den ene gruppa faktisk er større. Tenk bare på forholdet mellom alder og søknad versus forholdet mellom alder og avslag.

Det bør videre nevnes at et lite utslag i søknadstilbøyelighet kan medføre et stort utslag i avslagssannsynlighet. Hvis en gruppe for eksempel har dobbelt så høy søknadstilbøyelighet som en annen, og fire ganger så høy avslagssannsynlighet, vil fremdeles en større andel av den første gruppa ende som uførepensjonister. Den såkalte *uføreraten* vil altså likevel være større, tross høyere avslagssannsynlighet. Dette er – lett forenklet – tilfelle for ikke-vestlige innvandrere versus den øvrige befolkning i mitt materiale, om vi legger til grunn tallene fra tabell 4.1 og 4.7.

Et betimelig spørsmål er uansett i hvilken grad forskjellen i avslagssannsynlighet skyldes at innvandrerne også hadde en høyere søknadstilbøyelighet. Jeg mener analysene mine har sannsynliggjort at *en god del* av forskjellen i søknadstilbøyelighet må tilskrives andre forhold enn ”rene” helseforskjeller, og at en god del av forskjellen i avslagssannsynlighet trolig kan forklares av dette. Samtidig er det liten grunn til å betvile at *en viss del* av den høyere søknadstilbøyeligheten også er legitim – gitt innvandrernes situasjon på arbeidsmarkedet og deres dårligere helse. For disse personene kan det se ut til at et spekter av ulike forhold bidrar til å vanskeliggjøre et positivt søknadsutfall. Marginalisering i vid forstand (både sosioøkonomisk og kulturelt) er ett slikt forhold. Herunder kan det altså særlig se ut til at marginalisering i arbeidsmarkedet bidrar til å skape marginalisering i forhold til velferdsstaten.

Når det så gjelder hypotesen om *diskriminering* av ikke-vestlige innvandrere på uførepensjonens område, må det konkluderes med at dette veien kan avvises eller bekrefte av den herværende analysen. Alt i alt synes imidlertid andre forklaringer å være mer adekvate.

7.1.2 Implikasjoner og innspill til videre forskning

Denne oppgaven har påpekt enkelte forhold som kanskje kan være verdt å se nærmere på for de ansvarlige myndigheter – det vil i dag si NAV. For det første, ganske enkelt det innledende funnet om en langt høyere avslagssannsynlighet blant ikke-vestlige innvandrere. Dette funnet bør i seg selv kunne være interessant nok til at den herværende oppgaven ikke blir stående som eneste arbeid som har forsøkt å belyse denne problemstillingen.

Jeg mener videre at den påviste sammenhengen mellom marginalisering og avslagssannsynlighet bør kunne gi et imperativ for å se nærmere på måten marginaliserte søkere generelt blir behandlet. Muligheten for at disse søkerne blir urettmessig strengt vurdert bør kunne gi grunnlag for en viss selvgranskning i det saksbehandlende system. Det samme gjelder vurderinger knyttet til fastsetting av uføretidspunktet. Mine analyser har vist at innvandrere som kommer til landet i høy alder synes å stille særlig svakt i møte med uførepensjonens kontrollbyråkrati. Dette er en tallmessig liten gruppe, som neppe kan sies å true den kollektive velferden i landet vårt. Det bør derfor ses nærmere på om ikke reglene knyttet til fastsetting av uføretidspunktet – og ikke minst den skjønsmessige håndhevingen av disse regler – kan falle nokså uheldig ut for denne gruppa.

Om ikke de ansvarlige institusjoner selv skulle være interessert i å ta tak i de spørsmål denne oppgaven har brakt på banen, er det i alle fall mitt håp at det kan springe en og annen ny forskningsambisjon ut av mitt arbeid. Herunder vil særlig nærstudier av ulike slag trolig være veldig fruktbart. Jeg ser for eksempel gjerne noen gå inn i eksisterende saksdokumenter i et forsøk på å belyse de problemstillinger som knytter seg til avgrensingsarbeidet på uførepensjonens område generelt, og med hensyn til innvandrere spesielt. Lesning av saksdokumenter vil formodentlig kunne gi en mengde nyttige innsikter og bidra en dypere forståelse av saksfeltet enn hva man kan oppnå gjennom fugleperspektivet som er anlagt i denne oppgaven. Videre vil intervjuer med saksbehandlere og andre relevante aktører (fastleger, medisinske spesialister, trygderettsdommere og andre) være av stor verdi.

Til sist vil jeg nevne en kvantitativ videreføring av herværende arbeid, som kan være verdt å gi seg i kast med. Det gjelder å kartlegge hvordan det går med ikke-vestlige innvandrersøkere i årene etter avslag, sammenliknet med andre avslåtte søkere. En mulig hypotese her, er at disse personene også vil være overrepresentert blant de avslåtte som aldri kommer tilbake i arbeid – og heller aldri oppnår trygd. I så fall er det av stor interesse å vite hvordan de har det.

Litteraturliste

- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Aarts, L. J. M., & Jong, P. R. d. (1992). *Economic aspects of disability behavior*. Amsterdam: North-Holland.
- Abebe, D. S. (2010). *Public Health Challenges of Immigrants in Norway: A Research Review*. NAKMI-report 2/2010. Oslo: NAKMI.
- Albrekt Larsen, C. (2003). Arbejdssomhed eller forsørgerkultur? I: Jørgen Goul Andersen, Jan Bendix Jensen & Christian Albrekt Larsen, red., *Marginalisering og velfærdspolitik: Arbejdsløshed, jobchancer og trivsel*. København: Frydenlund.
- Andersen, E. (1993). *Avslag på søknader om uførepensjon: Har lovinnstramningen hatt betydning på lokalplanet?* Rapport nr. 2, 1993 (Trygdeforskningsprosjektene). Trondheim: Universitetet i Trondheim, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Medisinsk teknisk senter.
- Andersen, E. (1994). *Avslått uførepensjon: Hva skjedde med søkerne?* Rapport nr. 4, 1994 (Trygdeforskningsprosjektene). Trondheim: Universitetet i Trondheim, Institutt for samfunnsmedisinske fag, Medisinsk teknisk senter.
- Andersson, M. (2003). Immigrant youth and the dynamics of marginalization. *Young. Nordic Journal of Youth Research*, 11 (1), 74-89.
- Angel, J. L., & Angel, R. J. (1992). Age at Migration, Social Connections, and Well-Being among Elderly Hispanics. *Journal of Aging and Health*, 4 (4), 480-499.
- Arbeidstilsynet. (2004). *Arbeidsmiljøloven i et fargerikt arbeidsliv*.
- Austveg, B. (1994). *Helsearbeid og innvandrere: Mangfold, sunnhet og sykdom*. Oslo: TANO.
- (2007). Kulturforståelse, migrasjonskunnskap og rasismeforståelse. Helsetjeneste for innvandrere 1975-1988. I: Nora Ahlberg, Arild Aambø & Ingunn Gihle, red., *Utfordringer innen helse og omsorg blant minoriteter. Tilbakeblikk og erfaringer*. Oslo: NAKMI.
- Autor, D. H., & Duggan, M. G. (2003). The rise in the disability rolls and the decline in unemployment. [Article]. *Quarterly Journal of Economics*, 118 (1), 157-205.
- Baker, M., & Benjamin, D. (1995). The Receipt of Transfer Payments by Immigrants to Canada. *The Journal of Human Resources*, 30 (4), 650-676.

- Barrett, A., & McCarthy, Y. (2008). Immigrants and welfare programmes: exploring the interactions between immigrant characteristics, immigrant welfare dependence, and welfare policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 24 (3), 542-559.
- Barth, E., Bratsberg, B., & Raaum, O. (2004). Identifying earnings assimilation of immigrants under changing macroeconomic conditions. *Scandinavian Journal of Economics*, 106 (1), 1-22.
- Becker, G. S. (1993). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education*. Chicago: University of Chicago Press.
- Berg, B. (1992). *Bakerst i køen: Om flyktningers deltakelse på arbeidsmarkedet*. SINTEF IFIM rapport. Trondheim: SINTEF, IFIM.
- (1996). *Innvandrere på arbeidsmarkedet: Høy terskel, lavt under taket! IFIM-notat 3/96*. Trondheim: SINTEF IFIM.
- Bertrand, M., Luttmer, E. F. P., & Mullainathan, S. (2000). Network Effects and Welfare Cultures. *The Quarterly Journal of Economics*, 115 (3), 1019-1055.
- Bjørndal, A. (1994). Er sykdom et egnet kriterium for rasjonering av trygd? Et forsøk på drøfting av et grunnleggende spørsmål i sosialpolitikken. *Tidsskrift for den norske legeförening*, 115, 361-364.
- Blank, R. M. (1994). *Social protection versus economic flexibility: Is there a trade-off?* Chicago: University of Chicago Press.
- Bleiklie, I., Jacobsen, K. D., & Thorsvik, J. (1997). Forvaltningen og den enkelte. I: Tom Christensen & Morten Egeberg, red., *Forvaltningskunnskap (2. utgave)*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Blekesaune, M. (2003). Arbeidsmiljø og tilbaketrekning fra arbeidslivet. *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 2003 (2), 229-235.
- Blom, S. (2004). Holdninger til innvandrere og innvandring. I: Kristian R. Tronstad, red., *Innvandring og innvandrere 2004*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- (2008a). Holdninger til innvandring og innvandrere. I: Gunnlaug Daugstad, red., *Innvandring og innvandrere 2008*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- (2008b). *Innvandrerens helse 2005/2006*. SSB-rapport 2008/35. Oslo: SSB.
- Blom, S., & Ramm, J. (1998). Ikke-vestlige innvandreres helse: Ikke flere syke, men når de først blir syke.... *Samfunnsspeilet*, 12 (3), 6-15.

- Blume, K., & Verner, M. (2007). Welfare dependency among Danish immigrants. *European Journal of Political Economy*, 23 (2), 453-471.
- Borchgrevink, P. C. (2009). Hva er sammensatte lidelser. *Tidsskrift for den norske legeforening*, 129, 1368.
- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *International Migration Review*, 23 (3), 457-485.
- Borjas, G. J., & Hilton, L. (1996). Immigration and the welfare state: Immigrant participation in means-tested entitlement programs. [Article]. *Quarterly Journal of Economics*, 111 (2), 575-604.
- Boudon, R. (2003). Beyond rational choice theory. [Article]. *Annual Review of Sociology*, 29, 1-21.
- Bound, J. (1991). Self-Reported Versus Objective Measures of Health in Retirement Models. *The Journal of Human Resources*, 26 (1), 106-138.
- Bound, J., & Burkhauser, R. V. (1999). Chapter 51: Economic analysis of transfer programs targeted on people with disabilities. I: C. Ashenfelter Orley & Card David, red., *Handbook of Labor Economics* (Vol. Volume 3, Part 3, ss. 3417-3528): Elsevier.
- Bowitz, E. (1997). Disability benefits, replacement ratios and the labour market. A time series approach. *Applied Economics*, 29 (7), 913-923.
- Brage, S., & Hernes, T. (2010). Medisin, helse og NAV. I: Thorgeir Hernes, Ingar Heum & Paal Haavorsen, red., *Arbeidsinkludering*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Bragstad, T., & Hauge, L. (2008). *Geografisk variasjon i uførepensjonering 1997-2004*. NAV-rapport 4/2008. Arbeids- og velferdsdirektoratet, Oslo.
- Bragstad, T., Sagsveen, A., & Thorup, E. (2000). *Geografisk variasjon i tilgang av nye uførepensjonister 1980-1997 etter fylke: delrapport fra prosjektet "Geografiske variasjoner i trygdeytelser"*. RTV-rapport 06/2000. Oslo: Rikstrygdeverket.
- Bratberg, E., & Risa, A. E. (2000). *Insentivvirkninger i helserelaterte stønadsordninger. Rapport skrevet på oppdrag av Sosial- og Helsedepartementet*: Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen.
- Bratberg, E., Risa, A. E., & Vaage, K. (2001). Sosial utjevning og veksten i uføretrygden. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 4 (4), 169-182.
- Bratsberg, B., Fevang, E., & Røed, K. (2010a) *Disability in the Welfare State: An Unemployment Problem in Disguise?* IZA Discussion Paper No 4897.

- Bratsberg, B., Raaum, O., & Røed, K. (2007). *When Minority Labor Migrants Meet the Welfare State*. IZA Discussion Paper No. 2872. Bonn: IZA.
- (2010b). When Minority Labor Migrants Meet the Welfare State. *Journal of Labor Economics*, 28 (3), 633-676.
- (2011). *Yrkesdeltaking på lang sikt blant ulike innvandregrupper i Norge*. Rapport 1/2011. Oslo: Frischsenteret.
- Brekke, I. (2008). *Like muligheter? Betydningen av etnisk bakgrunn for sysselsetting og inntekt*. Oslo: Unipub.
- Brekke, I., & Mastekaasa, A. (2008). Highly educated immigrants in the Norwegian labour market: permanent disadvantage? *Work Employment and Society*, 22 (3), 507-526.
- Brochmann, G. (2005). Lykksalighetens rike og den nye etniske forstyrrelsen. Innvandring og det flerkulturelle Norge. I: Lise. Frønes Kjølørød, Ivar, red., *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Brochmann, G., & Hagelund, A. (2005). *Innvandringens velferdspolitiske konsekvenser: Nordisk kunnskapsstatus*. København: Nordisk Ministerråd.
- (2010). *Velferdens grenser: Innvandringspolitikk og velferdsstat i Skandinavia 1945-2010*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Brochmann, G., & Rogstad, J. (1996). Integrasjon, underklasse og marginalisering - noen refleksjoner omkring dagens innvandringsdebatt. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 37 (4), 554-576.
- Brochmann, G., & Tjelmeland, H. (2003). *I globaliseringens tid, 1940-2000. Norsk innvandringshistorie, bind 3*. Oslo: Pax.
- Bruusgaard, D., Heiberg, A. N., Lie, R. K., Malterud, K., Noreik, K., & Westin, S. (1995). *Sykdomsbegrepet i Folketrygdloven (§ 8-3): Konsensusrapport til Trygderetten. Rapport 95:2*. Oslo: Gruppe for trygdemedisin, Universitetet i Oslo.
- Bruusgaard, D., Smeby, L., & Claussen, B. (2010). Education and disability pension: A stronger association than previously found. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38 (7), 686-690.
- Bråten, M., Andersen, R. K., & Svalund, J. (2008). *HMS-tilstanden i Norge 2007*. FAFO-rapport 2008:20. Oslo: FAFO.

- Bråthen, M., Djuve, A. B., Dølvik, T., Hagen, K., Hernes, G., & Nielsen, R. A. (2007). *Levekår på vandring: Velstand og marginalisering i Oslo*. FAFO-rapport 2007:05. Oslo: Fafo.
- Carlsen, B., & Nyborg, K. (2009). *The gate is open: Primary care physicians as social security gatekeepers*. Memorandum no. 07/2009. Oslo: The Department of Economics, University of Oslo.
- Chiswick, B. R. (1978). The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men. *The Journal of Political Economy*, 86 (5), 897-921.
- Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (2003). The complementarity of language and other human capital: immigrant earnings in Canada. *Economics of Education Review*, 22 (5), 469-480.
- Christoffersen, L. (1995). *Uførepensjonen på 80-tallet: Nasjonal vekst med lokale variasjoner* (Vol. 1995:2). Oslo: Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning.
- Cichello, M., Thomas, T., & Xenos, S. (2006). *Predictors of Healthy Ageing in Older Filipinos Living in Australia*. Paper presented at the 39th Annual Conference of the Australian Association of Gerontology.
- CIVITA. (2010). *Den norsk syke - full frihet på andres regning*. CIVITA-rapport.
- Claussen, B. (1994). *Deprived of work and health?: a two year follow up of long term unemployed from Grenland, Norway, 1988-90*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo. Oslo: National Institute of Public Health.
- (1995). *Hvem søker uførepensjon, hvordan behandles søknadene og hvordan går det med dem som får avslag? En dokumentanalyse til evaluering av innstramningen i 1991*. ISAM rapport 02/95. Oslo: Institutt for allmenntmedisin, Universitetet i Oslo.
- (1998). Restricting the influx of disability beneficiaries by means of law: Experiences in Norway. *Scandinavian Journal of Public Health*, 26 (1), 1-7.
- (2008). *Sosiale ulikheter og helse*. Oslo: Unipub.
- Claussen, B., Dalgaard, O. S., & Bruusgaard, D. (2009a). Disability Pensioning: Can ethnic divides be explained by occupation, income, mental distress or health? *Scandinavian Journal of Public Health*, 37 (4), 395-400.
- (2009b). Får innvandrere i Oslo mer eller mindre uførepensjon enn etniske nordmenn? *Søkelys på arbeidslivet*, 26 (3), 401-408.
- Colbjørnsen, T. (1982). *Sysselsettingsproblemer: Påtvunget eller selvvalgt?* Bergen: Universitetsforlaget.

- Dagsvik, J. K., Kornstad, T., & Skjerpen, T. (2010). *Labor force participation and the discouraged worker effect. Discussion Papers No. 642*. Oslo: Statistics Norway.
- Dahl, E., Harsløf, I., & Wel, K. A. v. d. (2010). *Arbeid, helse og sosial ulikhet*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Dahl, E., & Midtsundstad, T. (1994). *Hvorfor går eldre arbeidstakere av før ordinær pensjonsalder? Vil de eller må de?* (Vedlegg til NOU 1994: 2).
- Dahl, G. (2004). Kapittel 13: Trygd. I: Lars Østby, red., *Innvandrere i Norge - hvem er de, og hvordan går det med dem? Del 2 Levekår*. Notater 2004/66. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Dahl, G., & Lien, S. (2006). *Uførepensjon og sosialhjelp/introduksjonsstønad blant innvandrere*. SSB-rapport 2006/24. Oslo/Kongsvinger: SSB.
- Dalgaard, O. S. (2007). Psykisk helse blant innvandrere i Oslo: Resultater fra befolkningsundersøkelser. I: Nora Ahlberg, Arild Aambø & Ingunn Gihle, red., *Utfordringer innen helse og omsorg blant minoriteter. Tilbakeblikk og erfaringer* (ss. 131 s.). Oslo: NAKMI.
- Danielsen, K. (2005). *Diskriminering: En litteraturgjennomgang*. NOVA-skriftserie 4/05. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Daugstad, G. (2008). *Innvandring og innvandrere 2008*. Statistiske analyser 103. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Davidsen, J. (2004). Brutalisert arbeidsliv. *Dagsavisen*, 27.10.2004
- Davidson, D. (1963). Actions, Reasons and Causes. *The Journal of Philosophy*, 60 (23), 685-700.
- de Boer, W. E. L., & Brage, S. (2008). Dilemmaer i legers vurdering av arbeidsuførhet - et europeisk perspektiv. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 11 (2).
- Djuve, A. B., & Friberg, J. H. (2004). *Innvandring og det flerkulturelle samfunn*. Fafo-notat 2004:32. Oslo: Fafo.
- Djuve, A. B., & Hagen, K. (1995). *"Skaff meg en jobb!" Levekår blant flyktninger i Oslo*. FAFO-rapport nr. 184. Oslo: Fafo.
- Djuve, A. B., Kavli, H. C., & Lund, M. (2006). *Integreringskart 2006: På vei mot en kunnskapsstatus ved etableringen av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet*. IMDI rapport 1/2006. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

- Djuve, A. B., & Pettersen, H. C. (1998). *Syk og misforstått? En kartlegging av erfaringene til 71 minoritetspråklige pasienter ved Ullevål sykehus*. FAFO-notat 1998:12. Oslo: FAFO.
- Drøpping, J. A., & Kavli, H. C. (2002). *Kurs for arbeid? Norskopplæring og yrkesdeltakelse blant ikke-vestlige flyktninger og innvandrere*. FAFO-rapport 387. Oslo: FAFO.
- Edén, L., Ejlertsson, G., Lamberger, B., Leden, I., B., N., & P., S. (1994). Immigration and socio-economy as predictors of early retirement pensions. *Scandinavian Journal of Social Medicine*, 22 (3), 187-193.
- Ekberg, J. (1996). Innvandrere i pensjonssystemet. *Sosialvitenskaplig tidskrift*, 1996 (4).
- Ekhaugen, T. (2005). *Immigrants on Welfare: Assimilation or Benefit Substitution?* Memorandum No. 18/2005. Oslo: Department of Economics, University of Oslo.
- Elstad, J. I. (2000). *Social inequalities in health and their explanations*. NOVA-rapport 9/00. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- (2008). *Utdanning og helseulikheter: Problemstillinger og forskningsfunn*. Oslo: Helsedirektoratet.
- (2010). Geografiske forskjeller i uføres dødelighet. Levekår, seleksjon, sosial avstand? *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 51 (2), 191-220.
- Elster, J. (1983). Kap. 5: Vitenskapelig forklaring. I: Dagfinn Føllesdal, Lars Walløe & Jon Elster, red., *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi* (ss. 111-139). Oslo: Universitetsforlaget.
- (1989a). *Nuts and bolts for the social sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1989b). Social Norms and Economic Theory. *The Journal of Economic Perspectives*, 3 (4), 99-117.
- Eriksen, E. O. (2001). *Demokratiets sorte hull: Om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Eriksen, E. O., & Stuen, H. K. (2008). *Skjønn, rettsikkerhet og uførepensjon*. SPS-arbeidsnotat 2/2008. Oslo: Senter for profesjonsstudier (SPS), Høgskolen i Oslo.
- Esser, I. (2005). *Why work? Comparative studies on welfare regimes and individuals work orientation*. Almqvist & Wiksell International, Stockholm.
- Fevang, E., & Røed, K. (2006). *Veien til uføretrygd i Norge*. Rapport 10/2006. Oslo: Frischsenteret.

- (2009). Innvandrere og uførepensjon. En kommentar til Claussen, Dalgaard og Bruusgaard. *Søkelys på arbeidslivet*, 26 (3), 409-411.
- Foss, A. H. (2006). Fruktbarhet blant innvandrerkvinner: 1 av 5 nyfødte har foreldre som har innvandret. *Samfunnsspeilet*, 20 (4), S. 48-51.
- Friedberg, R. (1992). *The Labor Market Assimilation of Immigrants in the United States: The Role of Age at Arrival*. Unpublished manuscript, Providence, RI: Brown University.
- Frisch, M. (1976). *Gesammelte Werke in zeitlicher Folge*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Galaasen, A. M., Bruusgaard, D., & Claussen, B. (2009). Avslag på uførepensjon. *Norsk Epidemiologi*, 19 (2).
- (upublisert). Excluded from social security: Rejections of Disability Pension in Norway 1998-2004. *Scandinavian Journal of Public Health*, (Accepted, to be published).
- Geijerstam, C. a. (2001). *Tidlig arbeidsledighet og marginalisering*. Frisch-rapport 5/2001. Oslo: Frischsenteret.
- Gele, A., & Harsløf, I. (2010). Barriers and Facilitators to Civic Engagement Among Elderly African Immigrants in Oslo. *Journal of Immigrant and Minority Health*, (Epub, ahead of print).
- Getz, L., & Westin, S. (1995). Behandler og sakkyndig - mellom barken og veden? *Tidsskrift for den Norske Legeforening* (14).
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gohn, A. (1993). *Trygdefunksjonærer som iverksettere av offentlig politikk: En undersøkelse av utfordringer og avveininger i trygdeetatens hverdag*. Universitetet, Oslo.
- Goldlust, J., & Richmond, A. H. (1974). A Multivariate Model of Immigrant Adaptation. *International Migration Review*, 8 (2), 193-225.
- Goul Andersen, J. (1996). *Marginalisering, medborgerskap og generøse velfærdsytelser*. LOS-senter notat 9604. Bergen: LOS-senteret.
- Grünfeld, B., & Noreik, K. (1991). Uførepensjonering blant innvandrere i Oslo. *Tidsskrift for den Norske Legeforening*, 111 (9), 1147-1150.
- Gubéran, E., & Usel, M. (1998). Permanent work incapacity, mortality and survival without work incapacity among occupations and social classes: a cohort study of ageing men in Geneva. *International Journal of Epidemiology*, 27 (6), 1026-1032.

- Gulbrandsen, P., Førde, R., & Aasland, O. G. (2002). Hvordan har legen det som portvakt? *Tidsskrift for den norske legeforening*, 122 (19-20), 1874-1879.
- Haider, I. (2005). *Årsaker til omgjøringer i uførepensjonssaker*. Trygderetten.
- Halvorsen, K. (1977). *Arbeid eller trygd?* Oslo: Pax.
- (1983). Kritikken av utstøtingsmodellen. *Sosial Trygd*, 1983 (8/9).
- (1990). *Innføring i sosialpolitikk*. Oslo: TANO.
- (1994a). Those who cannot have what they want must want what they can get. The experience with company-based early retirement pension schemes in Norway. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 3 (2), 50-60.
- (1994b). Velger folk trygd for vinnings skyld? I: Dag Bruusgaard, Aksel Hatland & Aslak Syse, red., *Et nødvendig gode: Folketrygdens plass i velferds-Norge*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- (1999). Marginalitet og langtidsmottak av sosialhjelp: Utfordringer for sosialt arbeid. I: Bente Puntevold Bø, red., *Utfordringer for sosialarbeiderrollen sett med forskerblikk*. HiO-rapport nr. 4/1999. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- (2000). Sosial eksklusjon som problem. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 3 (3), 157-171.
- Hansen, H.-T. (1998). *Trygd: en midlertidig bro, eller en vei ut av arbeidsmarkedet?* (Vol. nr 16/98). Bergen: SNF.
- Hansen, J., & Lofstrom, M. (2003). Immigrant assimilation and welfare participation - Do immigrants assimilate into or out of welfare? *Journal of Human Resources*, 38 (1), 74-98.
- Hanssen, A. (1994). *Overgangen fra arbeid til uførepensjon: sannsynligheten for å bli uførepensjonert ved klare vs. diffuse diagnoser*. SEFOS-notat 100/94. Bergen: Senter for samfunnsforskning.
- Hatland, A. (1994). Trygdepolitikkenes to ansikter. I: Dag Bruusgaard, Aksel Hatland & Aslak Syse, red., *Et nødvendig gode: Folketrygdens plass i velferds-Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- (1995). *Trygd og forskjellsbehandling*. Notat 3 / 1995. Oslo: Institutt for sosialforskning.
- (2010). Kunnskapsstatus: Innvandrenes møte med velferdsstaten. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 13 (3), 180-193.

- Helman, C. G. (2007). *Culture, health and illness*. London: Hodder Arnold.
- Helsedirektoratet. (2005). *ICD-10: Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer: Systematisk del, alfabetisk indeks, opplæring*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet.
- Hu, W.-Y. (1998). Elderly Immigrants on Welfare. *The Journal of Human Resources*, 33 (3), 711-741.
- Hustad, J. (2007). Uføreuføret. *Dag og Tid*, 16.11.2007
- Hvinden, B. (1994). *Divided against itself: A study of integration in welfare bureaucracy*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Høgelund, J. (2003). *In search of effective disability policy: Comparing the developments and outcomes of Dutch and Danish disability policies*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Høydahl, E. (2008). Vestlig og ikke-vestlig - ord som ble for store og gikk ut på dato. *Samfunnsspeilet*, 2008 (4).
- Höög, J., & Stattin, M. (2001). *Förtidspension i ett tioårsperspektiv: En jämförelse av de nya förtidspensionärerna 1988, 1993 och 1998. Arbete och Hälsa 2001:11*. Stockholm: Arbetslivsinstitutet.
- Ingebretsen, R. (2010). *Omsorg for eldre innvandrere: samlede prosjekterfaringer*. NOVA-rapport 15/2010. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Jessen, J. T. (2007). Mindre frihet og skjønn i forvaltning av velferd? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 10 (4), 246-261.
- Johannessen, A. (1995). *Arbeidsmarginalisering og levekår: Sammenhengen mellom tilknytning til arbeidsmarkedet og økonomiske og materielle levekår*. Oslo: Høgskolen i Oslo, Avdeling for økonomi-, kommunal- og sosialfag.
- Kale, E. (2006). "Vi tar det vi har". *Om bruk av tolk i helsevesenet i Oslo. En spørreskjemaundersøkelse*. NAKMIs skriftserie om minoriteter og helse nr. 2/2006. Oslo: NAKMI.
- Kalleberg, R. (1996). Forskningsopplegget og samfunnsforskningens dobbeltdialog. I: Ragnvald Kalleberg & Harriet Holter, red., *Kvalitative metoder i samfunnsforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Kavli, H. C., & Nadim, M. (2009). *Familiepraksis og likestilling i innvandrede familier* (Vol. 2009:39). Oslo: Fafo.
- Kjønstad, A. (1988). *I uførepensjonens og sosialhjelpens gråsoner: studier av administrative beslutninger om økonomiske stønader til personer med psyko-sosiale problemer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- (1992). *Folketrygdens uførepensjon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kohli, M., Rein, M., Guillemard, A.-M., & van Gunsteren, H. (1991). *Time for retirement: comparative studies of early exit from the labor force*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolberg, J. E. (1974). *Trygde-Norge - Den første studie av den sosiale bakgrunnen for det økende trygdeforbruket i vårt land*. Oslo: Gyldendal.
- (1976). *Hvorfor kom så mange på trygd - og flere enn man forventet?: om årsaker til uførhet*. [Tromsø]: [s.n.].
- (1983). Kritisk blikk på trygdeforskning. *Sosial Trygd*, 1983 (3).
- (1991). En empirisk utprøving av utstøtingsmodellen. I: Aksel Hatland, red., *Trygd som fortjent* (ss. 91-116). Oslo: Ad Notam.
- Kolberg, J. E., Kildal, N., & Viken, A. (1977). *Uførepensjon og samfunnsstruktur* (Vol. NOU 1977:2). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Koopmans, R. (2010). Trade-Offs between Equality and Difference: Immigrant Integration, Multiculturalism and the Welfare State in Cross-National Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36 (1), 1-26.
- Kornstad, T., & Skjerpen, T. (2010). *Avslagsrisiko for førstegangssøkere av uførepensjon*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kristiansen, A. (2003). *Avslag på søknad om uførepensjon 1999-2002*. RTV-rapport 03/2003. Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.
- Kristoffersen, P. (1993). *Avslag i uførepensjonssaker - etter ulike kjennetegn*. RTV-rapport 6/93. Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.
- (1997). *Søknader om uførepensjon i årene 1992-95*. RTV-rapport 3/97. Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.
- (1999). *Utviklingen i uførepensjonsordningen på 1990-tallet: endring i praksis?* RTV-rapport 7/99. Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.

- (2005). *Innskjerpingen i attføringsvilkåret i 2000: Tid fra avslag på søknad om uførepensjon til overgang tilandre trygdeytelser og arbeid*. RTV-rapport 05/2005. Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.
- Kristoffersen, P., & Lunde, S. (1996). *Avslag på uførepensjon: Hva er viktigste kilde til livsopphold etterpå?* RTV-rapport 4/96. Oslo: Rikstrygdeverket, Utredningsavdelingen.
- Krokstad, S., Johnsen, R., & Westin, S. (2002). Social determinants of Disability Pension: a 10-year follow-up of 62 000 people in a Norwegian county population. *International Journal of Epidemiology*, 31 (6), 1183-1191.
- Krokstad, S., & Westin, S. (2004). Disability in society. Medical and non-medical determinants for disability pension in a Norwegian total county population study. *Social Science & Medicine*, 58 (10), 1837-1848.
- Kuhnle, S., Hatland, A., & Romøren, T. I. (2001). *Den Norske velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kumar, B. N. (2008). *The Oslo immigrant health profile*. Rapport 2008:7. Oslo: Nasjonalt folkehelseinstitutt.
- Lappegård, T. (2000). *Mellom to kulturer: Fruktbarhetsmønstre blant innvandrerkvinner i Norge*. SSB-rapport 2000/25. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Legeforeningen. (2008). *Likeverdig helsetjeneste? Om helsetjenester til ikke-vestlige innvandrere* (Nr. 978-82-8070-068-1). Oslo: Den norske legeforening.
- Lien, E., Nafstad, P., & Rosvold, E. (2008). Non-western immigrants' satisfaction with the general practitioners' services in Oslo, Norway. *International Journal for Equity in Health*, 7 (1), 7.
- Lindbeck, A. (1995a). Hazardous welfare-state dynamics. [Proceedings Paper]. *American Economic Review*, 85 (2), 9-15.
- (1995b). Welfare State Disincentives with Endogenous Habits and Norms. *The Scandinavian Journal of Economics* 97 (4), 477-494.
- (2008). Sociala normer och socialförsäkringar - Teori och svenska erfarenheter. *Ekonomisk Debatt*, 2008 (6), 17-30.
- Lindbeck, A., Nyberg, S., & Weibull, J. W. (1999). Social norms and economic incentives in the welfare state. *Quarterly Journal of Economics*, 114 (1), 1-35.

- Lindbeck, A., Palme, M., & Persson, M. (2009). *Social Interaction and Sickness Absence*.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage Foundation.
- Longva, P., & Raaum, O. (1996). *Arbeidsledighet og inntekt blant innvandrere i Norge*. SNF-rapport nr. 101/96. Bergen: SNF.
- (2003). Earnings assimilation of immigrants in Norway – A reappraisal. *Journal of Population Economics*, 16 (1), 177-193.
- Lum, T., & Vanderaa, J. (2010). Health Disparities Among Immigrant and Non-immigrant Elders: The Association of Acculturation and Education. *Journal of Immigrant and Minority Health*, 12 (5), 743-753.
- Lund, M., & Friberg, J. H. (2004). *En inkluderende fagbevegelse?: innvandrere, arbeidsmiljø og fagorganisering i renhold oghotell og restaurant*. FAFO-rapport 446. Oslo: Fafo.
- Mackenbach, J. P., Kunst, A. E., Cavelaars, A. E. J. M., Groenhof, F., & Geurts, J. J. M. (1997). Socioeconomic inequalities in morbidity and mortality in western Europe. *The Lancet*, 349 (9066), 1655-1659.
- Marmot, M. G. (2004). *The status syndrome: How social standing affects our health and longevity*. New York: Times Books.
- Marmot, M. G., & Siegrist, J. (2006). *Social inequalities in health: New evidence and policy implications*. Oxford: Oxford University Press.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class and other essays*. Cambridge: University Press.
- Mechanic, D. (1995). Sociological dimensions of illness behavior. *Social Science & Medicine*, 41 (9), 1207-1216.
- Midré, G. (1990). *Bot, bedring eller brød? Om bedømming og behandling av sosial nød fra reformasjonen til folketrygden* (Vol. 3). Oslo: Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF : Universitetsforlaget.
- Midtbøen, A. H., & Rogstad, J. (2008). Diskrimineringens art, omfang og årsaker. *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 25 (3), 417-429.
- Murray, C. A. (1984). *Losing ground: American social policy, 1950-1980*. New York: Basic Books.

- Mykletun, A. (2000). *Overgang fra arbeid til trygd: Attraksjon eller utstøtning? Hovedfagsoppgave i sosiologi*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Mæland, J. G. (2009). *Hva er helse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Månsson, N.-O., Råstam, L., Eriksson, K.-F., & Israelsson, B. (1998). Socioeconomic inequalities and disability pension in middle-aged men. *International Journal of Epidemiology*, 27 (6), 1019-1025.
- NAKMI. (2010). *Pasient og tolk. En brosjyre om tolk i helsetjenesten*. Oslo: NAKMI/Helsedirektoratet.
- Nergaard, K. (2005). Midlertidige ansettelser som forskningsfelt. I: Pål Schøne, red., *Det nye arbeidsmarkedet. Kunnskapsstatus og problemstillinger*. Oslo: Norges Forskningsråd.
- NFR. (2010). *Sociological research in Norway. An evaluation*: Norsk Forskningsråd (NFR).
- NHO. (2011). *Velferdsfellen. Analysedokument fra NHOs årskonferanse 2011*. Oslo: Næringslivets hovedorganisasjon (NHO).
- NOU. (1977). *NOU 1977:14. Folketrygdens uførebegrep: Utredning avgitt 29. november 1976*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- NOU. (2000). *NOU 2000: 27. Sykefravær og uførepensjonering: Et inkluderende arbeidsliv*.
- NOU. (2007). *NOU 2007: 4. Ny uførestønning og ny alderspensjon for uføre*.
- NOU. (2011). *Velferd og migrasjon: Den norske modellens framtid* Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.
- OECD. (2010). *Sickness, disability and work: Breaking the barriers: A synthesis of findings across OECD countries*. Paris: OECD.
- Olsen, G. I. D., Hoddø, A., & Wester, K. (1988). *Hvem får avslag på krav om uførepensjon?* Bodø: Høgskolesenteret i Nordland.
- Paradies, Y. (2006). A systematic review of empirical research on self-reported racism and health. [Review]. *International Journal of Epidemiology*, 35 (4), 888-901.
- Parsons, D. O. (1980). Decline in male labor-force participation. *Journal of Political Economy*, 88 (1), 117-134.
- Parsons, T. (1951). *The social system*. New York: The Free Press of Glencoe.

- Pedersen, U. (1991). *Økonomiske incentivers betydning for rekruttering av uførepensjonister og for lønnsomhetsvurderinger av attføring*. Arbeidsnotat nr. 52/1991. Bergen: Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF).
- Pedersen, W. (1996). Marginalitetens reproduksjon. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 37, 3-28.
- Raaum, O., Rogstad, J., Røed, K., & Westlie, L. (2005). *Young and out: An Application of a Prospect-Based Concept of Social Exclusion*. Memorandum no. 17/2005. Oslo: Frisch-senteret.
- Rege, M., Telle, K., & Votruba, M. (2005). *The effect of plant downsizing on disability pension utilization* (Vol. no. 435). Oslo: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen.
- (2007). *Social interaction effects in disability pension participation: evidence from plant downsizing* (Vol. no. 496). Oslo: Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen.
- Rogstad, J. (1995). *Innvandrere med lav kompetanse: hvem er de og hvilke problemer har de?* ISF-rapport 95:10. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- (2001a). Diskriminering og ulikhet. Forklaring og metode. *Sosiologisk tidsskrift*, 2002 (1), 3-26.
- (2001b). *Sist blant likemenn? Synlige minoriteter på arbeidsmarkedet*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- (2004). Virkemidler på vandring - kan virkemidler fra kvinnekampen brukes til å skape likestilling mellom etniske grupper? *Sosiologisk tidsskrift*, 2004 (2).
- RTV. (2000). *Bruk av rådgivende lege i uførepensjonssaker*. Intern rapport RTV 06/2000. Oslo: Rikstrygdeverket, utredningsavdelingen.
- (2001). *Prosjekt 4000. Kvalitet i uførepensjonssaker*. RTV intern rapport 04/2001. Oslo: Rikstrygdeverket, utredningsavdelingen.
- Rugkåsa, M. (2010). *Transformasjon og integrasjon: Kvalifisering av minoritetsetniske kvinner til arbeid og deltakelse i den norske velferdsstaten*. Unipub, Oslo.
- Rupp, K., & Stapleton, D. C., red. (1998). *Growth in Disability Benefits*. Kalamazoo, MI: W.E Upjohn Institute for Employment Research.
- Røe Isaksen, T. (2011). En epidemi. *Morgenbladet*, 15.07.2011
- Rønning, E. (2006). Få indikasjoner på økt arbeidspress generelt i arbeidslivet. *Samfunnsspeilet* (1).

- Schaafsma, J., & Sweetman, A. (2001). Immigrant Earnings: Age at Immigration Matters. *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique*, 34 (4), 1066-1099.
- Seligman, M. E. P. (1975). *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco: Freeman.
- Skog, O.-J. (2004). *Å forklare sosiale fenomener: En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Solheim, L. J. (1992). *Trygdefunksjonæren som portvakt i trygdesystemet*. ØF-rapport 16-92. Hamar: Østlandsforskning.
- Solli, H. M. (2003). Medisinsk sakkyndighet, objektivitet og rettferdighet i uførepensjonssaker. *Tidsskrift for den norske legeforening*, 123, 2072-2075.
- Spilker, R. S., Indseth, T., & Aambø, A. (2009). *Tilstandsrapport: Minoritetshelsefeltet i Norge*. Oslo: NAKMI.
- SSB. (2008). Ny innvandrerguppering. Lesedato 20.3 2011, fra <http://www.ssb.no/omssb/1gangspubl/art-2008-10-14-01.html>
- SSB. (2011). Innvandring og innvandrere. Lesedato 15.10 2011, fra www.ssb.no/innvandring/
- St.meld. *St.meld. nr. 74 (1979-80) "Om innvandrere i Norge"*.
- STAMI. (2008). *Arbeidsmiljø og helse - hovedrapport*. STAMI-rapport nr. 16 (2008). Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.
- (2009). *Arbeidsmiljø blant innvandrere*. STAMI-rapport nr. 6. Oslo: Statens arbeidsmiljøinstitutt.
- Stattin, M. (1998). *Yrke, yrkesforändring och utslagning från arbetsmarknaden: en studie av relationen mellan förtidspension och arbetsmarknadsförändring*. Sociologiska institutionen, Umeå universitet, Umeå.
- (2005). Retirement on grounds of ill health. *Occupational and Environmental Medicine*, 62 (2), 135-140.
- Stevens, G. (1999). Age at Immigration and Second Language Proficiency among Foreign-Born Adults. *Language in Society*, 28 (4), 555-578.
- Stigler, G. J., & Becker, G. S. (1977). De Gustibus Non Est Disputandum. [Article]. *American Economic Review*, 67 (2), 76-90.
- Stone, D. A. (1984). *The disabled state*. Philadelphia: Temple University Press.

- Svedberg, L. (1995). *Marginalitet: Ett sosialt dilemma*. Lund: Studentlitteratur.
- Svendsen, L. F. H. (2010). *Myten om det brutaliserte arbeidslivet*. Civita-notat nr.7 / 2010. Oslo: Civita.
- Syed, H., Dalgaard, O. S., Hussain, A., Dalen, I., Claussen, B., & Ahlberg, N. (2006). Inequalities in health: A comparative study between ethnic Norwegians and Pakistanis in Oslo, Norway. *International Journal for Equity in Health*, 5 (1), 7.
- Söderström, L., Ekbladh, M., & Rehn, E. (2006). *Vad säger ekonomerna? En forskningsöversikt: Socialförsäkringsutredningen*.
- Sørheim, T. A. (1986). *Sykdom og kultur: En sosialantropologisk analyse av møter mellom pakistanske diabetikere og norsk helsepersonell*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- (2006). Kap. 14: Sykdom og kultur. I: Thomas Hylland Eriksen & Torunn Arntsen Sørheim, red., *Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge (4. utgave)*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Terum, L. I., & Nergård, T. B. (2001). Kap. 10: Uførepensjon og likebehandling. I: Ann-Helén Bay, Bjørn Hvinden & Charlotte Koren, red., *Virker velferdsstaten?* Oslo: Høgskoleforlaget.
- Thomas, T. (2003). Older Migrants and Their Families in Australia. *Family Matters* (66), 40-45.
- Thune, O., & Kristoffersen, P. (1995). *Avslag på uførepensjon: Hva er viktigste kilde til livsopphold etterpå?* RTV-rapport 2/95. Oslo: Rikstrykdeverket, Utredningsavdelingen.
- Tronstad, K. R. (2004). *Innvandring og innvandrere 2004* (Vol. 66). Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Tufte, P. A. (2000). *En intuitiv innføring i logistisk metode*. SIFO Arbeidsnotat nr. 8, 2000. Lysaker: Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO).
- Tynes, T. S., Tom. (2009). *Arbeidsmiljø blant innvandrere*. STAMI-rapport nr.6 (2009). Oslo: STAMI.
- Valla, G. L. (2004). "Vi har startet med den lange valgkampen". LO-lederens 1. mai tale, Youngstorget 2004. Lesedato 1.3 2011, fra <http://virksommeord.uib.no/taler?id=3001>
- Van der Wel, K., Dahl, E., Løyland, B., Naper, S. O., & Slagsvold, M. (2006). *Funksjonsevne blant langtidsmottakere av sosialhjelp* (Vol. 2006 nr 29). [Oslo]: Høgskolen i Oslo.

- van Tubergen, F., Maas, I., & Flap, H. (2004). The economic incorporation of immigrants in 18 western societies: Origin, destination, and community effects. *American Sociological Review*, 69 (5), 704-727.
- Wahl, A. (2010a). Arbeidslivet er brutalt. *Aftenposten*, 11.05.2010
- (2010b). Skjer det en brutalisering av arbeidslivet? Lesedato 1.3.2011, fra http://www.velferdsstaten.no/Tema/Arbeidslivet/Brutalisering/?article_id=48269
- Wergeland, E. (2009). Arbeid eller brød - historien bak NAV-reformen. *Rødt! Marxistisk tidsskrift*, 2009 (1).
- Westin, S. (1990). *Unemployment and health: Medical and social consequences of a factory closure in a ten-year controlled follow-up study: A study from general practice*. Tapir, [Trondheim].
- (1994). Ervervsmessig uførhet - et forhold mellom individets ressurser og arbeidslivets krav. I: Dag Bruusgaard, Aksel Hatland & Aslak Syse, red., *Et nødvendig gode. Folketrygdens plass i Velferds-Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Wiborg, Ø. (2006). Suksess i arbeidsmarkedet blant høyt utdannede innvandrere. Betydningen av jobbkompetanse, sosiale nettverk og diskriminering for inntekt. *Sosiologisk Tidsskrift*, 14 (3), 276-297.
- Wikan, U. (1995). *Mot en ny norsk underklasse: Innvandrere, kultur og integrasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Wiking, E., Johansson, S. E., & Sundquist, J. (2004). Ethnicity, acculturation, and self reported health. A population based study among immigrants from Poland, Turkey, and Iran in Sweden. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 58 (7), 574-582.
- Ydreborg, B. A. M., & Ekberg, K. (2004). Disqualified for disability pension - a case/referent study. *Disability and Rehabilitation*, 26 (18), 1079-1086.
- Østby, L. (2004). *Innvandrere i Norge - hvem er de, og hvordan går det med dem?* Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Österberg, T., & Gustafsson, B. (2006). Disability pension among immigrants in Sweden. *Social Science & Medicine*, 63 (3), 805-816.

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt.

***

Antall ord i denne oppgaven er: 38941

Appendiks

APPENDIKS A (kapittel 3)

Koding av diagnosevariabelen

Kodingen er foretatt ved Institutt for helse og samfunn, Universitetet i Oslo, vinteren 2009/2010. Klassifiseringen er utført av professor i sosialmedisin, Bjørgulf Claussen – med utgangspunkt i ICD-10, norsk utgave 2005 (Sosial- og helsedirektoratet, 2005).

Nedenfor listes kategoriene opp med henvisning til hvilke ICD-10 koder som inngår i den enkelte kategorien.

Muskel/skjelett, veldefinert.....	M00-M21, M30-M47, M49, M60-M61, M80-M94
Muskel/skjelett, sammensatt.....	M22-M25, M48, M50-M54, M62-M79, M95-M99
Psykisk, veldefinert.....	F00-F09, F20-F31, F33-F39, F50, F70-F98
Psykisk, sammensatt.....	F32, F40-F49, F51-F69, F99
Rusdiagnoser.....	F10-F19
Symptom/ingen.....	R00-R99
Andre, stort sett veldefinerte sykdommer....	A00-B99, C00-D48, D50-D89, E00-E90, G00-G99, H00-H95, I00-I99, J00-J99, K00-K93, L00-L99, N00-N99, O00-O08, P00-P96, Q00-Q99, S00-T98, V00-V99.

Koding av næringsvariabelen

Under gjengis min koding med referanse til SSBs standard for næringsgruppering (SN2002).

Primær

- A Jordbruk og skogbruk
- B Fiske

Energi

- C Bergverksdrift og utvinning
- herunder: **11** Utvinning av råolje og naturgass. Tjenester tilknyttet olje- og gassutvinning
- E Kraft- og vannforsyning

Industri/bergverk

- C Bergverksdrift og utvinning
- herunder: **10** Bryting av steinkull og brunkull. Utvinning av torv, **11** Bryting av uran- og thoriummalm
- CB Annen bergverksdrift og utvinning
- D Industri

Bygg/anlegg

F Bygge- og anleggsvirksomhet

Varehandel

G Varehandel, reparasjon av motorvogner, husholdningsvarer og varer til personlig bruk

Hotell/restaurant

H Hotell- og restaurantvirksomhet

Transport/kommunikasjon

I Transport, lagring og kommunikasjon

Finans/forretningsmessig tjenesteyting

J Finansiell tjenesteyting og forsikring

K Eiendomsdrift, utleievirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting

Rengjøring

K Eiendomsdrift, utleievirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting
- herunder: **74.7** Rengjøringsvirksomhet

Offentlig administrasjon

L Offentlig administrasjon, forsvar og trygdeordninger underlagt offentlig forvaltning

Undervisning/forskning

M Undervisning

K Eiendomsdrift, utleievirksomhet og forretningsmessig tjenesteyting
- herunder: **73** Forskning og utviklingsarbeid

Helse/sosial

N Helse- og sosialtjenester

Annen tjenesteyting

O Andre sosialtjenester og personlige tjenester

APPENDIKS B (kapittel 4)

Tabell 4.11: Frekvensfordelinger (i prosent) på variablene utdanningsnivå, arbeidsdeltakelse, deltidsarbeid, sosialhjelpsmottak og bosted.

	Ikke-vestlige innvandrere		Den øvrige befolkning	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
<i>Vedtaksår</i>				
1998	13,4	13,6	15,7	15,1
1999	14,0	14,6	16,2	15,2
2000	14,7	15,5	14,8	14,4
2001	12,5	12,1	12,7	12,7
2002	14,0	13,3	13,5	13,8
2003	15,9	15,5	14,9	15,4
2004	15,5	15,3	12,2	13,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0
N	5 203	6 141	108 170	86 877

APPENDIKS C (kapittel 5)

Tabell 5.3b: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, alder, botid, ankomstalter, bosted, utdanningsnivå og næringsgruppe.

	Kvinner				Menn			
	Modell 3		Modell 3b		Modell 3		Modell 3b	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrer	,526 **	(,023)	,527 **	(,030)	,758 **	(,021)	,704 **	(,027)
Alder	,166 **	(,001)	,166 **	(,001)	,130 **	(,002)	,130 **	(,002)
Alder kvadrert	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,001 **	(,000)	-,001 **	(,000)
Botid < 10 år	-,497 **	(,037)	-,469 **	(,037)	-,345 **	(,038)	-,288 **	(,038)
Ankomstalter > 40 år	,101 *	(,050)	,127 **	(,050)	-,386 **	(,053)	-,405 **	(,061)
<i>Bosted</i>								
Oslo	,046 **	(,011)	,050 **	(,011)	,028 **	(,013)	,034 **	(,013)
Andre storbyer	,061 **	(,009)	,062 **	(,009)	,041 **	(,011)	,041 **	(,011)
Resten av landet	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
<i>Utdanningsnivå</i>								
Opplysning mangler	,494 **	(,037)	,729 **	(,050)	,455 **	(,038)	,803 **	(,049)
Grunnskole	,423 **	(,008)	,427 **	(,008)	,501 **	(,009)	,505 **	(,009)
Videregående	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Høyere utdanning 1	-,723 **	(,010)	-,731 **	(,011)	-,870 **	(,013)	-,909	(,014)
Høyere utdanning 2	-1,423 **	(,031)	-1,446 **	(,032)	-1,691 **	(,024)	-1,722	(,025)
<i>Næringsgruppe</i>								
Industri/bergverk	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Primær	,052 ^{ns}	(,039)	,053 ^{ns}	(,039)	,281 **	(,032)	,280 **	(,032)
Energi	-,548 **	(,052)	-,549 **	(,052)	-,485 **	(,030)	-,484 **	(,030)
Bygg/anlegg	-,086 *	(,034)	-,085 *	(,034)	,015 ^{ns}	(,016)	,013 ^{ns}	(,016)
Varehandel	,023 ^{ns}	(,016)	,022 ^{ns}	(,016)	,003 ^{ns}	(,015)	,002 ^{ns}	(,015)
Hotell/restaurant	,247 **	(,023)	,247 **	(,023)	,414 **	(,031)	,429 **	(,031)
Transport/kommunikasjon	-,013 ^{ns}	(,021)	-,014 ^{ns}	(,021)	,031 *	(,015)	,029 ^{ns}	(,015)
Finans/forr. tjenesteyting	-,383 **	(,018)	-,383 **	(,018)	-,302 **	(,017)	-,300 **	(,017)
Rengjøring	,695 **	(,032)	,701 **	(,032)	,739 **	(,050)	,764 **	(,050)
Offentlig administrasjon	,427 **	(,020)	,427 **	(,020)	,512 **	(,021)	,512 **	(,021)
Undervisning/forskning	,159 **	(,017)	,162 **	(,017)	,397 **	(,020)	,411 **	(,020)
Helse/sosial	,160 **	(,014)	,160 **	(,014)	,884 **	(,017)	,882 **	(,017)
Annen tjenesteyting	,015 ^{ns}	(,024)	,014 ^{ns}	(,024)	,289 **	(,025)	,288 **	(,025)
Opplysning mangler	,043 **	(,016)	,043 **	(,016)	,264 **	(,012)	,263 **	(,012)
Ikke jobbet	,330 **	(,018)	,334 **	(,018)	2,610 **	(,024)	2,606 **	(,024)
<i>Innvandrer × utdanningsnivå</i>								
Innvandrer × opplysning mangler			-,471 **	(,075)			-,663 **	(,076)
Innvandrer × grunnskole			-,071 ^{ns}	(,041)			-,083 ^{ns}	(,044)
Innvandrer × høyere utdanning 1			,217 **	(,054)			,537 **	(,049)
Innvandrer × høyere utdanning 2			,275 *	(,110)			,454 **	(,091)
Konstant	-4,989 **	(,023)	-4,988 **	(,023)	-5,199 **	(,022)	-5,197 **	(,022)
-2LL	638 532,524		638 457,381		541 802,076		541 552,904	
Endring i -2LL ^{a)}	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	16,6		16,6		19,4		19,5	
N	1 179 336		1 179 336		1 254 934		1 254 934	

** = p < 0.01; * = p < 0.05; ns = p ≥ 0,05. Ref. = referansekategori.

Konstant = Den øvrige befolkning, 18 år i 1998, botid ≥ 10 år, ankomstalder ≤ 40 år, bosted "resten av landet", videregående utdanning, industri/bergverk. ^{b)}

^{a)} Endring i -2LL for modell 3 er sammenliknet med modell 2 i foregående tabell (dvs. tabell 5.2).

^{b)} Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalder = 0. På begge disse variablene er denne gruppa kodet 0.

Tabell 5.3c: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å søke om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrersstatus, alder, botid, ankomstalder, bosted, utdanningsnivå, næringsgruppe, personlig økonomi og antall barn.

	Kvinner				Menn			
	Modell 4		Modell 4b		Modell 4		Modell 4b	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrere	,505 **	(,023)	-,498 **	(,115)	,313 **	(,022)	-,324 **	(,110)
Alder	,196 **	(,001)	,195 **	(,002)	,167 **	(,002)	,167 **	(,002)
Alder kvadrert	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)
Botid < 10 år	-,692 **	(,037)	-,605 **	(,041)	-,831 **	(,039)	-,653 **	(,042)
Ankomstalder > 40 år	-,178 *	(,054)	-,096 ns	(,070)	-,686 **	(,063)	-,837 **	(,074)
<i>Bosted</i>								
Oslo	-,045 **	(,011)	-,079 **	(,012)	-,178 **	(,013)	-,238 **	(,014)
Andre storbyer	,021 *	(,010)	,023 **	(,010)	-,058 **	(,011)	-,058 **	(,011)
<i>Utdanningsnivå</i>								
Opplysning mangler	,443 **	(,038)	,528 **	(,050)	,281 **	(,038)	,410 **	(,051)
Grunnskole	,362 **	(,008)	,354 **	(,008)	,397 **	(,009)	,387 **	(,009)
Høyere utdanning 1	-,598 **	(,011)	-,601 **	(,011)	-,683 **	(,014)	-,714 **	(,014)
Høyere utdanning 2	-1,272 **	(,031)	-1,285 **	(,032)	-1,390 **	(,024)	-1,414 **	(,025)
<i>Næringsgruppe</i>								
Primær	,059 ns	(,039)	,058 ns	(,039)	,230 **	(,033)	,227 **	(,033)
Energi	-,493 **	(,052)	-,496 **	(,052)	-,378 **	(,030)	-,380 **	(,030)
Bygg/anlegg	-,060 ns	(,034)	-,060 ns	(,034)	,009 ns	(,016)	,007 ns	(,016)
Varehandel	,034 *	(,016)	,033 *	(,016)	,054 **	(,015)	,052 **	(,015)
Hotell/restaurant	,154 **	(,023)	,155 **	(,023)	,297 **	(,032)	,288 **	(,032)
Transport/kommunikasjon	,006 ns	(,021)	,005 ns	(,021)	,004 ns	(,015)	,000 ns	(,015)
Finans/forr. tjenesteyting	-,362 **	(,018)	-,362 **	(,018)	-,291 **	(,017)	-,288 **	(,017)
Rengjøring	,497 **	(,033)	,491 **	(,033)	,401 **	(,051)	,394 **	(,052)
Offentlig administrasjon	,402 **	(,020)	,402 **	(,020)	,397 **	(,022)	,396 **	(,022)
Undervisning/forskning	,161 **	(,017)	,162 **	(,017)	,311 **	(,021)	,321 **	(,021)
Helse/sosial	,138 **	(,014)	,138 **	(,014)	,581 **	(,018)	,579 **	(,018)
Annen tjenesteyting	-,013 ns	(,024)	-,010 ns	(,024)	,199 **	(,026)	,204 **	(,026)
Opplysning mangler	,041 *	(,016)	,041 *	(,016)	,225 **	(,012)	,224 **	(,012)
Ikke jobbet	,279 **	(,019)	,269 **	(,019)	1,755 **	(,026)	1,751 **	(,026)
<i>Inntekt</i>								
Ingen	-,299 **	(,016)	-,298 **	(,016)	,041 ns	(,029)	,057 ns	(,029)
Lav	,084 **	(,008)	,083 **	(,008)	,243 **	(,013)	,248 **	(,013)
Høy	-,076 **	(,011)	-,075 **	(,011)	-,260 **	(,009)	-,254 **	(,009)
<i>Sosialhjelp</i>								
Noe	1,191 **	(,011)	1,196 **	(,011)	1,216 **	(,012)	1,210 **	(,012)
Mye	2,044 **	(,023)	2,054 **	(,023)	1,964 **	(,021)	1,954 **	(,021)
<i>Antall barn</i>								
1-2	-,445 **	(,009)	-,461 **	(,009)	-,426 **	(,010)	-,458 **	(,010)
3 eller flere	-,555 **	(,016)	-,641 **	(,017)	-,532 **	(,019)	-,679 **	(,022)
Innvandrer × Alder			,026 **	(,009)			-,020 *	(,009)
Innvandrer × Alder kvadrert			,000 ns	(,000)			,001 **	(,000)
<i>Innvandrer × Bosted</i>								
Innvandrer × Oslo			,317 **	(,041)			,491 **	(,041)
Innvandrer × Andre storbyer			-,022 ns	(,052)			,142 **	(,051)
<i>Innvandrer × Utdanningsnivå</i>								
Innvandrer × Opplysning mangler			-,239 **	(,079)			-,212 **	(,078)
Innvandrer × Grunnskole			-,098 *	(,044)			-,128 **	(,047)
Innvandrer × Høyere utdanning 1			,201 **	(,056)			,520 **	(,051)

Innvandrer × Høyere utdanning 2		,314** (.113)		,561** (.094)
<i>Innvandrer × Antall barn</i>				
Innvandrer × 1-2 barn		,396** (.045)		,515** (.041)
Innvandrer × 3 eller flere barn		,926** (.057)		,985** (.052)
Konstant	- 5,363** (.025)	- 5,322** (.026)	- 5,770** (.025)	- 5,728** (.025)
-2LL	617 422,939	617 021,590	515 001,659	514 304,258
Endring i -2LL ^{a)}	**	**	**	**
Nagelkerke R ²	20,1	20,2	24,3	24,4
N	1 179 336	1 179 336	1 254 934	1 254 934

** = p < 0.01; * = p < 0.05; ns = p ≥ Konstant = Den øvrige befolkning, 18 år i 1998, botid ≥ 10 år, ankomstalder ≤ 40 år, "resten av landet", videregående utdanning, industri/bergverk, middels inntekt, ingen sosialhjelp, ingen barn. ^{b)}

^{a)} Endring i -2LL for modell 4 er sammenliknet med modell 3 i foregående tabell (dvs. tabell 5.3).

^{b)} Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalder = 0. På begge disse variablene er denne gruppa kodet 0

APPENDIKS D (kapittel 6)

Tabell 6.2b: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerstatus, vedtaksår, alder, bosted og diagnose. (Vedtaksår inkludert)

	Kvinner				Menn			
	Modell 1		Modell 2		Modell 1		Modell 2	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrere.....	1,341 **	(,022)	1,199 **	(,210)	,946 **	(,036)	1,156 **	(,211)
<i>Vedtaksår</i>								
1999.....	,094 *	(,042)	,098 *	(,042)	,111 *	(,051)	,112 *	(,052)
2000.....	,501 **	(,040)	,510 **	(,040)	,474 **	(,049)	,476 **	(,049)
2001.....	,631 **	(,041)	,638 **	(,041)	,652 **	(,050)	,661 **	(,050)
2002.....	,736 **	(,040)	,745 **	(,040)	,796 **	(,048)	,800 **	(,048)
2003.....	,851 **	(,038)	,862 **	(,039)	,977 **	(,046)	,980 **	(,046)
2004.....	1,873 **	(,037)	1,893 **	(,039)	1,773 **	(,045)	1,787 **	(,045)
Alder.....	,041 **	(,004)	,043 **	(,004)	,068 **	(,004)	,073 **	(,005)
Alder kvadrert.....	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,003 **	(,000)
<i>Bosted</i>								
Oslo.....	,371 **	(,030)	,375 **	(,030)	,587 **	(,033)	,612 **	(,033)
Andre storbyer.....	,088 **	(,027)	,088 **	(,027)	,203 **	(,032)	,201 **	(,032)
<i>Diagnose</i>								
Muskel/skjelett, veldefinert.....	-,655 **	(,037)	-,582 **	(,039)	,027 ns	(,050)	,117 *	(,052)
Muskel/skjelett, sammensatt.....	1,274 **	(,025)	1,303 **	(,027)	1,212 **	(,031)	1,227 **	(,033)
Psykisk, veldefinert.....	-,425 **	(,051)	-,415 **	(,054)	-,661 **	(,050)	-,646 **	(,055)
Psykisk, sammensatt.....	,202 **	(,030)	,282 **	(,031)	,464 **	(,034)	,597 **	(,037)
Rusdiagnoser.....	1,620 **	(,084)	1,704 **	(,085)	2,661 **	(,054)	2,770 **	(,056)
Symptomer/ingen diagnose.....	1,339 **	(,053)	1,339 **	(,056)	1,588 **	(,059)	1,563 **	(,064)
Opplysning mangler.....	,396 **	(,066)	,163 *	(,081)	,798 **	(,067)	,475 **	(,088)
Innvandrere × Alder.....			-,019 ns	(,015)			-,042 **	(,015)
Innvandrere × Alder kvadrert.....			,001 **	(,000)			,001 **	(,000)
<i>Innvandrere × Diagnose</i>								
Innvandrere × Muskel/skj, veldefinert...			-,628 **	(,122)			-,751 **	(,167)
Innvandrere × Muskel/skj, sammensatt.			-,183 *	(,090)			-,069 ns	(,089)
Innvandrere × Psykisk, veldefinert...			-,146 ns	(,162)			-,133 ns	(,141)
Innvandrere × Psykisk, sammensatt			-,732 **	(,098)			-,719 **	(,092)
Innvandrere × Rus.....			-2,986 **	(,657)			-2,543 **	(,267)
Innvandrere × Symptomer/ingen.....			,035 ns	(,191)			,230 ns	(,188)
Innvandrere × Opplysning mangler..			,639 **	(,159)			,751 **	(,150)
Referansekategori	-2,552 **	(,062)	-2,553 **	(,064)	-3,044 **	(,069)	-3,071 **	(,072)
-2LL	73 097,482		72 778,190		53 538,936		53 152,006	
LR (frihetsgrader) ^{b)}	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	23,9		24,3		27,2		27,9	
N	113 373		113 373		93 018		93 018	

** p < 0.01 * p < 0.05 ns p ≥ 0,05. Referansekategori = Den øvrige befolkning, vedtaksår 1998, alder 18 år, bosted "resten av landet", "andre, stort sett veldefinerte sykdommer".

^{b)} LR for modell 1 er basert på en sammenlikning med modell 0 i foregående tabell (dvs. tabell 5.1).

Tabell 6.3b Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrersstatus, vedtaksår, alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanningsnivå, botid og ankomstalder.

	Kvinner				Menn			
	Modell 3		Modell 4		Modell 3		Modell 4	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrere	1,123 **	(,036)	,774 **	(,042)	,640 **	(,037)	,362 **	(,043)
Alder	,058 **	(,004)	,060 **	(,004)	,055 **	(,005)	,059 **	(,005)
Alder kvadrert	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)
<i>Vedtaksår</i>								
1998	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
1999	,115 **	(,042)	,119 **	(,042)	,126 **	(,052)	,135 **	(,052)
2000	,540 **	(,040)	,550 **	(,041)	,509 **	(,050)	,513 **	(,050)
2001	,673 **	(,041)	,682 **	(,041)	,710 **	(,051)	,707 **	(,051)
2002	,783 **	(,040)	,790 **	(,040)	,848 **	(,049)	,845 **	(,049)
2003	,893 **	(,039)	,904 **	(,039)	1,038 **	(,047)	1,029 **	(,047)
2004	1,911 **	(,038)	1,933 **	(,038)	1,846 **	(,046)	1,849 **	(,046)
<i>Bosted</i>								
Oslo	,377 **	(,030)	,401 **	(,030)	,523 **	(,034)	,574 **	(,034)
Andre storbyer	,078 **	(,027)	,086 **	(,027)	,164 **	(,033)	,176 **	(,033)
Resten av landet	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
<i>Diagnose</i>								
Muskel/skjelett, veldefinert	-,647 **	(,038)	-,641 **	(,038)	,029 ns	(,050)	,058 ns	(,050)
Muskel/skjelett, sammensatt	1,293 **	(,026)	1,302 **	(,026)	1,228 **	(,031)	1,251 **	(,031)
Psykisk, veldefinert	-,637 **	(,051)	-,605 **	(,051)	-,1013 **	(,052)	-,987 **	(,052)
Psykisk, sammensatt	,084 **	(,030)	,102 **	(,030)	,268 **	(,035)	,279 **	(,035)
Andre, stort sett veldefinerte	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Rusdiagnoser	1,390 **	(,087)	1,420 **	(,087)	2,290 **	(,057)	2,320 **	(,057)
Symptomer/ingen diagnose	1,315 **	(,053)	1,328 **	(,054)	1,562 **	(,060)	1,576 **	(,061)
Opplysning mangler	,297 **	(,067)	,243 *	(,068)	,626 **	(,069)	,574 **	(,069)
<i>Arbeidsdeltakelse</i>								
Opplysning mangler	,768 **	(,037)	,652 **	(,038)	,070 ns	(,052)	-,070 ns	(,053)
Lav	,524 **	(,029)	,499 **	(,029)	,272 **	(,037)	,238 **	(,037)
Middels	,237 **	(,026)	,221 **	(,026)	,179 **	(,032)	,161 **	(,032)
Høy	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Jobbet mer deltid enn heltid	,066 **	(,021)	,061 **	(,021)	-,095 *	(,043)	-,118 **	(,043)
<i>Sosialhjelp</i>								
Ingen	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Noe	,183 **	(,027)	,152 **	(,027)	,650 **	(,031)	,633 **	(,031)
Mye	,407 **	(,042)	,318 **	(,043)	1,189 **	(,042)	1,133 **	(,042)
<i>Utdanningsnivå</i>								
Opplysning mangler			,369 **	(,070)			,336 **	(,068)
Grunnskole			,104 **	(,023)			-,103 **	(,028)
Videregående			<i>Ref.</i>				<i>Ref.</i>	
Høyere utdanning 1			-,036 ns	(,032)			,049 ns	(,043)
Høyere utdanning 2			-,119 ns	(,100)			,126 ns	(,087)
Botid < 10 år			,501 **	(,080)			,254 **	(,077)
Ankomstalder > 40 år			,701 **	(,096)			,724 **	(,102)
Ankomstalder > 50 år			,780 **	(,156)			1,140 **	(,157)
Konstant	- 3,314 **	(,069)	- 3,283 **	(,070)	- 3,570 **	(,079)	- 3,502 **	(,080)
-2LL	72 230,983		71 903,023		52 098,430		51 780,312	
LR (frihetsgrader) ^{a)}	**		**		**		**	
Nagelkerke R ²	25,1		25,6		29,8		30,3	
N	113 373		113 373		93 018		93 018	

** = p < 0.01; * = p < 0.05; ns = p ≥ 0,05. Ref. = referansekategori.

Konstant = Den øvrige befolkning, vedtaksår 1998, alder 18 år, bosted "resten av landet", "andre, stort sett veldefinerte" diagnoser, Høy arbeidsdeltakelse, ingen sosialhjelp, videregående utdanning, botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år. ^{b)}

^{a)} LR for modell 1 er basert på en sammenlikning med modell 0 i foregående tabell (dvs. tabell 5.1).

^{b)} Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalder = 0. På begge disse variablene er denne gruppa kodet 0

Tabell 6.3b: Logistisk regresjon av sannsynligheten for å få avslag på søknad om uførepensjon i perioden 1998-2004, etter innvandrerststatus, vedtaksår, alder, bosted, diagnose, arbeidsdeltakelse, sosialhjelpsmottak, utdanningsnivå, botid og ankomstalter.

	Kvinner				Menn			
	Modell 4		Modell 4b		Modell 4		Modell 4b	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Ikke-vestlig innvandrere	,774 **	(,042)	,268 ns	(,230)	,362 **	(,043)	,243 ns	(,238)
Alder	,060 **	(,004)	,056 **	(,004)	,059 **	(,005)	,056 **	(,005)
Alder kvadrert	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)	-,002 **	(,000)
<i>Vedtaksår</i>								
1998	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
1999	,501 **	(,080)	,121 **	(,043)	,501 **	(,080)	,133 *	(,052)
2000	,701 **	(,096)	,556 **	(,041)	,701 **	(,096)	,513 **	(,050)
2001	,780 **	(,156)	,689 **	(,040)	,780 **	(,156)	,714 **	(,051)
2002	,701 **	(,096)	,798 **	(,040)	,701 **	(,096)	,848 **	(,049)
2003	,780 **	(,156)	,912 **	(,039)	,780 **	(,156)	1,032 **	(,047)
2004	,780 **	(,156)	1,945 **	(,038)	,780 **	(,156)	1,857 **	(,046)
<i>Bosted</i>								
Oslo	,401 **	(,030)	,396 **	(,030)	,574 **	(,034)	,587 **	(,034)
Andre storbyer	,086 **	(,027)	,084 **	(,027)	,176 **	(,033)	,173 **	(,033)
Resten av landet	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
<i>Diagnose</i>								
Muskel/skjelett, veldefinert	- 641 **	(,038)	- 591 **	(,040)	,058 ns	(,050)	,133 *	(,053)
Muskel/skjelett, sammensatt	1,302 **	(,026)	1,307 **	(,027)	1,251 **	(,031)	1,247 **	(,034)
Psykisk, veldefinert	- 605 **	(,051)	- 608 **	(,054)	-,987 **	(,052)	-,994 **	(,056)
Psykisk, sammensatt	,102 **	(,030)	,167 **	(,032)	,279 **	(,035)	,403 **	(,038)
Andre, stort sett veldefinerte	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Rusdiagnoser	1,420 **	(,087)	1,502 **	(,088)	2,320 **	(,057)	2,429 **	(,059)
Symptomer/ingen diagnose	1,328 **	(,054)	1,321 **	(,056)	1,576 **	(,061)	1,554 **	(,065)
Opplysning mangler	,243 *	(,068)	,077 ns	(,082)	,574 **	(,069)	,316 **	(,090)
<i>Arbeidsdeltakelse</i>								
Opplysning mangler	,652 **	(,038)	,637 **	(,039)	-,070 ns	(,053)	-,079 ns	(,053)
Lav	,499 **	(,029)	,493 **	(,029)	,238 **	(,037)	,229 **	(,037)
Middels	,221 **	(,026)	,218 **	(,026)	,161 **	(,032)	,159 **	(,032)
Høy	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Jobbet mer deltid enn heltid	,061 **	(,021)	,065 **	(,021)	-,118 **	(,043)	-,122 **	(,043)
<i>Sosialhjelp</i>								
Ingen	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Noe	,152 **	(,027)	,155 **	(,027)	,633 **	(,031)	,632 **	(,032)
Mye	,318 **	(,043)	,335 **	(,043)	1,133 **	(,042)	1,139 **	(,043)
<i>Utdanningsnivå</i>								
Opplysning mangler	,369 **	(,070)	,222 *	(,111)	,336 **	(,068)	,258 **	(,109)
Grunnskole	,104 **	(,023)	,088 **	(,024)	-,103 **	(,028)	-,109 **	(,030)
Videregående	<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>		<i>Ref.</i>	
Høyere utdanning 1	-,036 ns	(,032)	-,019 ns	(,033)	,049 ns	(,043)	,117 **	(,047)
Høyere utdanning 2	-,119 ns	(,100)	-,054 ns	(,109)	,126 ns	(,087)	,142 ns	(,097)
Botid < 10 år	,501 **	(,080)	,535 **	(,087)	,254 **	(,077)	,294 **	(,084)
Ankomstalter > 40 år	,701 **	(,096)	,562 **	(,120)	,724 **	(,102)	,592 **	(,118)
Ankomstalter > 50 år	,780 **	(,156)	,700 **	(,177)	1,140 **	(,157)	1,100 **	(,174)
Innvandrere × Alder			,041 *	(,017)			,022 ns	(,018)
Innvandrere × Alder kvadrert			-,001 ns	(,000)			,000 ns	(,000)
<i>Innvandrere × Diagnose</i>								
Innvandrere × Mus/skj, veldefinert			-,472 **	(,126)			-,676 **	(,172)
Innvandrere × Mus/skj, sammensatt			,010 ns	(,095)			,054 ns	(,093)
Innvandrere × Psykisk, veldefinert			,032 ns	(,165)			,040 ns	(,143)
Innvandrere × Psykisk, sammensatt			-,635 **	(,101)			-,705 **	(,095)
Innvandrere × Rus			- 2,760 **	(,663)			- 2,287 **	(,278)
Innvandrere × Symptomer/ingen			,073 ns	(,197)			,210 ns	(,196)
Innvandrere × Opplysning mangler			,534 **	(,163)			,602 **	(,153)
<i>Innvandrere × Utdanningsnivå</i>								
Innvandrere × Opplysning mangler			,297 *	(,149)			,092 ns	(,143)
Innvandrere × Grunnskole			,179 *	(,081)			,005 ns	(,085)
Innvandrere × Høyere utdanning 1			-,213 ns	(,118)			-,347 **	(,107)

Innvandrer × Høyere utdanning 2		- ,306 ^{ns} (,267)		- ,135 ^{ns} (,218)
Konstant	- 3,283** (,070)	- 3,246** (,072)	- 3,502** (0,80)	- 3,493** (0,83)
-2LL	71 903,023	71 766,578	51 780,312	51 566,561
LR (frihetsgrader) ^{a)}	**	**	**	**
Nagelkerke R ²	25,6	25,7	30,3	30,7
N	113 373	113 373	93 018	93 018

** = p < 0.01; * = p < 0.05; ^{ns} = p ≥ 0,05. Ref. = referansekategori.

Konstant = Den øvrige befolkning, vedtaksår 1998, alder 18 år, bosted "resten av landet", "andre, stort sett veldefinerte" diagnoser, Høy arbeidsdeltakelse, ingen sosialhjelp, videregående utdanning, botid ≥ 10 år og ankomstalder ≤ 40 år. ^{b)}

^{a)} LR for modell 1 er basert på en sammenlikning med modell 0 i foregående tabell (dvs. tabell 5.1).

^{b)} Personer i den øvrige befolkning har botid = alder og ankomstalder = 0. På begge disse variablene er denne gruppa kodet 0